

MEDYANIN CİNSİYETÇİ SÖYLEMİNDE ANOMİK VE DİKOTOMİK UNSURLAR: AYŞEGÜL TERZİ ÖRNEĞİ¹

Mustafa YAĞBASAN²
Merve BARUT³

Öz

Şiddet, vahşet veya işkence gibi davranış ve eylemler şüphesiz toplumsal bir sorun olarak gündelik yaşam pratiğinin adeta ayrılmaz bir parçası haline gelmiş durumdadır. Birçok parametrenin etken olduğu bu sosyal sorunda medya dahlinin ayrı konumlandırması gerekir. Zira her yeni güne yeni bir kadın cinayeti haberi ile uyanmanın neredeyse mümkün olmadığı ülkemizde kadına uygulanan şiddetin medyada yansıtılış şekli ve kadının konumlandırılış biçimi dikkat çekmektedir. Dolayısıyla medyanın takındığı bu tavır ‘cinsiyet ayrımcılığı’, ‘şiddet’ gibi algıların oluşması ve şekillenmesi açısından da oldukça önem arz etmektedir. Ayşegül Terzi vakası da bu kategorideki haberlere örnek teşkil edebilecek türdendir. Söz konusu olay, İstanbul/Maslak’ta bayramın birinci günü, (16.09.2016 tarihinde) 23 yaşındaki Ayşegül Terzi isimli bir hemşirenin şort giymesi nedeniyle, tanımadığı bir erkek tarafından otobüste saldırıya uğraması ile medyaya yansımış ve uzun bir süre gündemde kalmıştı. Bu araştırmada şiddet ve ayrımcılık kıskacındaki kadının medyada temsili bahse konu olan bu örneklem üzerinden incelenmiş ve kadına uygulanan şiddet vakaları yazılı medya özelinde irdelenmeye çalışılmıştır.

Araştırma, Ayşegül Terzi olayının olduğu gün ve müteakip haftayı kapsayan 16–22 Eylül 2016 tarihleri aralığı ile farklı yayın politikalarına ve ideolojilere sahip 3 gazete (Sabah, Milliyet, Cumhuriyet) ve 3 internet sitesi (Bianet, Mynet, Yeni Akit) ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda Ayşegül Terzi vakası esas alınmakla birlikte, kadına uygulanan diğer şiddet haberleri de araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Çalışma, 16 – 22 Eylül 2016 tarihleri aralığında örnekleme dâhil edilen gazete ve internet sitesi haberlerinden derlenen 30 haberin içerik analiz yöntemi ile irdelenmesi marifetiyle yürütülmüştür. Belirlenen zaman aralığında, söz konusu gazete ve internet sitesi haberlerinde, kadına uygulanan şiddet haberlerinin 30’undan 20’sinin Ayşegül Terzi vakasına ilişkin haberler olduğu belirlenmiş ve haberin verilmiş şekli ile yankı uyandırılmaya çalışıldığı görülmüştür. Çalışma sonucunda elde edilen en önemli bulgu ise, Ayşegül Terzi vakasının (haber değeri dışında) kadının ayrımcılığa uğraması ve bir haber metası olarak görülmesidir. Zira farklı yayın politikalarına sahip gazete ve internet sitesi haberleri bahse konu olan şiddeti habere dönüştürürken dikkat çeken bir farklılık ortaya koymadıkları gibi haberleri toplumsal değil, bireysel vaka boyutuyla aktarmış ve kadına uygulanan şiddeti sıradanlaştırmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, şiddet, yazılı basın, içerik analizi, Ayşegül Terzi.

¹ Geliş Tarihi 25. 07.2017 Kabul Tarihi: 05.09.2017

² Prof. Dr., Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi, myagbasan@firat.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0339-475X

³ Y. Lisans Öğrencisi, Fırat Üniversitesi Sos. Bil. Enstitüsü, İletişim Bilimleri ABD, mervebarut@outlook.com, ORCID ID: [0000-0001-8198-4811](https://orcid.org/0000-0001-8198-4811)

ANOMIC AND DICHOTOMICAL ELEMENTS IN THE SEXIST DISCOURSE OF THE MEDIA (MEDIA REPRESENTATION OF WOMAN IN THE CLIP OF VIOLENCE AND DISCRIMINATION: THE SAMPLE OF AYŞEGÜL TERZİ)

Abstract

As a social problem, behaviors and actions such as violence, brutality and torture have undoubtedly become an integral part of everyday life practice. While many parameters are the factors in this social problem, it is necessary to position the media as a separate entity. It is almost impossible to wake up to a new day without the news of a new murder of women in our country. Therefore, it is remarkable to understand that what is the position of the woman and how the violence applied to the woman in our country is reflected in the media. So, this attitude taken by the media is very important in terms of the formation and shaping of perceptions such as 'sex discrimination' and 'violence'. The case of Ayşegül Terzi is also the type that can serve as an example for the news in this category. The incident was reflected in the media on the first day of the feast in Istanbul / Maslak (on 16.09.2016) when a 23-year-old nurse Ayşegül Terzi was attacked by a man because of she was wearing shorts whom she did not know and this news was on the agenda for a long time. In this study, the representation of the woman in the written media and violence and discrimination applied to the woman was examined through this sample and the other violence cases were also tried to be examined.

The research was limited to 3 newspapers (Sabah, Milliyet, Cumhuriyet) and (Bianet, Mynet, Yeni Akit) 3 internet sites with different publishing policies and ideologies with the date of Ayşegül Terzi incident and the following week between 16-22 September 2016. In this context, Ayşegül Terzi case is taken as a basis and included to other violence reports applied to the woman in the scope of the research. The study was conducted through the content analysis method of 30 articles compiled from newspaper and internet news articles between September 16th and 22nd, 2016. It has been determined that about 20 out of 30 articles about violence applied to the woman in the newspaper and internet news in the specified time are related to Ayşegül Terzi case and it is seen to be echoed with the way of informing. The most important finding of the study is that the case of Ayşegül Terzi (apart from the news value) is discriminated and seen as a news article. Because news in newspapers and websites with different publishing policies can not bring out a noticeable difference in turning violence into a legitimate issue, their news is not social, but ordinarized and transmitted to the individual case the violence that has been applied to the woman.

Keywords: Women, violence, written Press, content analysis, Ayşegül Terzi.

GİRİŞ

Kitle iletişim araçları, modern çağda ilettikleri mesajlarla kuşkusuz toplum üzerinde önemli etkilere sahiptir. Yaşanan teknolojik gelişmeler, bireylerin kitle iletişim araçlarına erişimini kolaylaştırmıştır. Bunun yanı sıra kitle iletişim araçlarının da her türlü gruba ulaşması ve önemli bir toplumsallaşma aracı olarak gücünü koruması, bu araçları yaşamın önemli bir parçası haline getirmektedir. Medya olarak adlandırılan kitle iletişim araçlarının en eskilerinden olan basın, kadın ve cinsiyetçi söylemin tasarlanmasında, eskiden beri etkin rol oynamıştır. Cinsiyetin toplumsallaşması sürecinde kadın ve erkek, toplum tarafından kendileri için uygun görülen davranış kalıplarının gereğini yerine getirmeye ve bunu yaparken de söz konusu kalıpları içselleştirmeye başlamaktadır. Buna göre kadın ve erkek belirli karşıtlıklar arasında görev dağılımına gitmekte, birinin aktifliği söz konusu olduğunda, diğeri pasifleşmektedir. Taraflardan biri özne olduğunda, diğeri nesne olarak

konumlandırılmaktadır. İçinde bulunulan mevcut toplumsal düzene bakıldığında, patriarkal bir tablo görülmektedir. Bunun bir uzantısı olarak da erkeğin toplumsal yapıdaki ezici üstünlüğü karşısında kadın, edilgen şekilde konumlandırılmakta, dolayısıyla etken olma rolünü erkek üstlenmektedir. Şüphesiz toplumumuzdaki bu algı, kadın ve erkeğin toplumsal hayata katılım biçimini, oranını, toplum içindeki görünürlüğünü ve statüsünü büyük ölçüde etkilemektedir (Ökten'den akt.,İşliyen 2015:479). Bu nedenle medya, toplum zihniyeti üzerinde kadının konumlandırılış şeklinin nasıl olacağını tasarlayan en önemli unsur olarak görülebilmektedir.

Kadına yönelik şiddet, tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de hâlâ çözüm bekleyen en önemli toplumsal sorunlardan biridir. Kadına yönelik şiddetle mücadelenin en önemli yöntemlerinden biri olan zihniyet dönüşümünün sağlanmasında, çok geniş kitlelere ulaşabilmesi nedeniyle medya, çok önemli bir role ve güce sahiptir. Özellikle yazılı medya, içinde yaşanan dünyanın anlam alanlarını büyük ölçüde belirlemektedir. Bununla birlikte şiddet olaylarına medyada sıklıkla yer verilmesi, kişi ve toplum açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Kadına yönelik şiddet, görsel ve yazılı basında sık sık verilerek bu eylem medya tarafından meşrulaştırılmakta, kışkırtılmakta ve körüklenebilmektedir. Medya içeriklerinde, özellikle de haberlerde kadına yönelik şiddetin nasıl temsil ve inşa edildiği konusundaki araştırmalar oldukça fazladır. Medyada şiddetin temsili, erkeğin kadından daha güçlü olduğunu öne süren, farklılıklar söylemine dayanmaktadır. Dolayısıyla kadınlar doğaları gereği; itaatkâr, pasif, bağımlı, güçsüz, öteki olarak görülmekte, erkekler saldırgan, her zaman etkin ve güçlü olarak resmedilmektedir. Medyanın da inşasında payı olduğu bu gerçeklik iddiası, kadın ve erkek arasındaki farklılığı bir karşıtlık çerçevesinde tasarlamakta ve insani ilişkileri de güç ilişkileri temelinde tanımlamaktadır. Bu bağlamda şiddet, erkeklerin ancak güçlerinin yetebileceği kimselere yöneltebileceği bir eylem olarak ortaya konmaktadır. Şiddet sadece fiziksel değil; duygusal, cinsel, sözel ve sembolik türleri de kapsamaktadır. Ancak medyada kadına yönelik şiddet, daha çok fiziksel şiddet olarak dar çerçevede ele alınmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, bir sorun olan 'kadına yönelik şiddet' olgusunun, 16-22 Eylül 2016 tarihleri arasında yayımlanan haberlerde, yazılı medya içerisinde yer alan farklı yayın politikası ve ideolojik yapıya sahip 'Sabah', 'Milliyet', 'Cumhuriyet' gazeteleri ve internet gazeteciliği kapsamında yer alan 'Bianet', 'Mynet', 'Yeni Akit' internet sitelerinde, nasıl temsil edildiğini ve medyanın toplumsal düzlemde nasıl bir farkındalık yarattığını ortaya koymaktır. Ayşegül Terzi örneği özelinde, şiddet ve ayrımcılık kışkıracısındaki kadının medyada temsilinin incelendiği bu çalışmada; öncelikle konuyla ilgili literatürle bir kuramsal ve kavramsal çerçeve oluşturulmuş ve araştırmanın bilimselliğinin sağlanabilmesi amacıyla, metodolojik bir içerik sunulmaya gayret edilmiştir. Çalışmanın en son aşamasında ise, gazete ve internet sitelerinde yer alan kadına yönelik şiddet haberleri, içerik çözümlemesi yöntemiyle analiz edilmeye ve elde edilen bulgular ışığında hermeneutik yaklaşımla yorumlanarak bilimsel bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır.

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Şiddet Olgusu ve Kadına Yönelik Şiddet Türleri

Şiddeti bireylerin fiziksel olarak zarar görmesine öfkelenirilmesi veya duygusal olarak baskı altına alınmasına yol açan her türlü hareket, davranış veya muamele olarak tanımlamak mümkündür. Dilimize Arapça'dan giren şiddet kelimesi, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde "bir hareketin, bir gücün derecesi, baskınlığı, sertlik olarak tanımlanmaktadır.

Mecazi anlamda şiddet ise duygu veya davranış için aşırılık; karşıt görüşte olanlara, inandırma veya uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma kendi gücünü gösterme şeklinde tarif edilmektedir” (Halıcı, 2007:11). Dünya Sağlık Örgütü şiddeti, bireyin sahip olduğu fiziksel güç ya da kudretle üstünlük taslayarak, bir başka insana, bir gruba ya da topluma karşı uyguladığı ve türlü fizyolojik, psikolojik ve zihinsel baskı veya yaptırım olarak tanımlamaktadır (TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, 2006:89). Bu bağlamda şiddet, yalnızca bedene uygulanan fiziksel bir baskı olmayıp, bunun yanı sıra sözel, duygusal olarak da görülen bir eylemdir (RTÜK, 2004:18). Şiddet, yalnızca bu tanımlamalarla da sınırlı kalmamaktadır. Dünyada ve Türkiye’de akademisyenler, araştırmacılar ve bilim insanları şiddeti çeşitli şekillerde tanımlamışlardır. Ancak bu farklı tanımlamaların tümünde ortak olan görüş, kişilere rızası dışında güç kullanımı şeklinde ortaya çıkmaktadır (Halıcı, 2007:11).

Şiddetin tanımının yanı sıra geçmişten günümüze şiddetin istikrarlı bir şekilde neden artış gösterdiği sorunu, çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Burada ataerkil anlayışın etkin olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Ataerkil sistem, cinsiyetçiliğe, militarizme, ırkçılığa, milliyetçiliğe, yaş hiyerarşisine dayanan bir şiddet kültürü yaratmaktadır. Böylelikle şiddet, muktedirden topluma uzanan geniş bir yelpaze içinde varlığını devam ettirme ve otoritesini artırma şeklinde süregitmektedir (Erol, 2010:23). Bu süregiden düzende ise şiddet, gözlemlenen, öğrenilebilen ve bilince yerleştirilerek sonrasında taklit edilen bir olguya dönüşmektedir.

Kadına yönelik şiddet, sıradanlaşan, kanıksanan bir kavram olarak günümüzde pek çok toplumda görülmektedir. Bu yüzden kadına yönelik şiddetin görülmediği bir topluma rastlamak nerdeyse imkânsızdır. Şiddet, kadınların temel özgürlüklerine yönelik olarak her türlü fiziksel, ekonomik, cinsel, sözel ve psikolojik boyutlarda gerçekleşmektedir (Gökulu ve Hosta, 2013:1834). Şiddet olgusu, kendini çok farklı biçimlerde ve etkenlerde göstermektedir. Çünkü şiddeti tetikleyen birbirine bağımlı veya bağımsız birçok unsurun olduğu görülmektedir. Bu nedenle toplumda yaşanan şiddet olayları, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve meslek statülerine göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın sonucunda orta çıkan şiddeti ise dört kategoride ele almak mümkündür. Bunlar, fiziksel, duygusal, sembolik ve cinsel şiddet şeklinde sıralanmaktadır (TBMM Araştırma Kom. Raporu, 2006:135).

Genel olarak değerlendirildiğinde günümüzde, kadınların, şiddet şekillerinin tümüne maruz kaldıklarını söylemek mümkün görünmektedir. Kadınların maruz kaldığı şiddet türleri, intihara zorlama, kız çocuklarına baskı, kocadan kaynaklanan güç kullanma, yaşlı kadınlara uygulanan insaniyetsizlik, sokaklarda cinsel taciz ve kapkaç şeklinde görülebilmektedir. Bu şiddet türlerinin ise bireysel, sosyal ve kültürel nedenlere ve koşullara bağlı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Ancak burada önemli bir noktaya değinmekte fayda vardır. Görülen bu şiddet biçimlerinde, aktif konumda olan yalnızca erkek değildir. Bu durum, bazen kadının da fail olduğu bir durum oluşturabilmektedir. Yani yaşanan bir şiddet olayında erkek aktif (şiddeti uygulayan), kadın ise pasif (şiddete maruz kalan) konumda her zaman olmayabilir. Dolayısıyla böyle bir genelleme, yeteri kadar objektif olmayacaktır. Ancak bu çalışmada da olduğu gibi kadına uygulanan şiddetin çoğunluğunda, failin erkek olduğu bilinen bir gerçektir.

Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları

Cinsiyetçilik, kadını toplumda ikincil ve aşağı durumda gösteren bütün tutum, davranış ve etkinlikler olarak ifade edilebilir. Cinsiyetçi söylem; toplumsal cinsiyeti, yani toplumda kadınlık ve erkeklik durumunu belirli kalıplara sığdıran, kadını erkek karşısında zayıf, güçsüz, duygusal, mantıksız, aşırılık vb. olumsuz nitelermelere büründüren bir söylemdir. Cinsiyetçi söylem, bir eşitsizlik söylemidir; erkeğin toplumsal iktidarını kuracak ve pekiştirecek tarzda

tanımlanmasını sağlayan, erkeği kadından her konuda üstün ve ayrıcalıklı bir konuma yerleştiren bir işlev görmektedir (Dursun, 2008:65-66).

Cinsiyetçi kalıplar, yaşamın her alanında kendini hissettirmekte ve bir şekilde toplumu sarmalamaktadır. Renkler, biçimler ve sözcükler belli kurumları, kavramları veya kişileri temsil ederek dolaşıma sokulurlar. Bu temsiller ise onlara atfedilen anlamı yansıtarak bu anlamalara meşruluk kazandırır, tıpkı kadına şiddetin meşruluk kazandığı gibi (Tanrıöver'den akt. Alankuş, 2007:153). Her toplumda kadın ve erkeği birbirinden ayıran ve toplumsal rollerini oluşturan, bireyleri yönlendiren, şekillendiren, denetleyen değerler bulunmaktadır. Değerler, kadın ve erkeğin nasıl olması, nasıl davranması gerektiğini ve hangi sorumlulukları olduğunu belirten rollerdir. Bu işlevler ise toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında, toplumun belirlediği ve bireylerden yerine getirilmesini beklediği bir takım beklentiler olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla her bireyden, toplumsal cinsiyet rolüne uygun tutum ve davranışlarda bulunması beklenir. Bunların çoğu ise, kadına atfedilen kalıplar ve bu kalıplarla şekillenen beklentilerdir. Bu beklentiler, kuşkusuz insanoğlunun hayata gözlerini açtığı ilk günden itibaren belirlenmeye başlar. Hatta bu beklentilerin anne karnındayken oluştuğunu söylemek dâhi mümkündür. Anne karnındayken başlayan bu süreç, bebeklikte ve aile yaşantısıyla şekillenmeye başlar, okul-iş yaşamı ve kanunlarla da pekişir, böylece öğrenilenler değişmez kalıplara dönüşerek hayatın her aşamasında sıklıkla karşılaşılır bir durum haline gelir (Saraç, 2013:27). Bu yargılar, hayatın başlangıcından sonuna kadar yaşamın her evresinde belirleyici unsurlar olarak hissedilir ve öngörülen uygun davranışlar konusunda bir nevi bireylere baskı uygular. Adeta toplumun tüm katmanlarına sirayet eden bu baskı ile mecburiyet bilinci aşılarda ve bireylerin önceden tanımlanmış bu davranış kalıplarına rıza göstererek uyması beklenmektedir.

Toplumsal bir kategori olarak inşa edilen kadın ve erkek kimliği 'toplumsal cinsiyet' kavramı ile şekillenmektedir. Bütün canlılar ile birlikte insanlar da biyolojik olarak farklı cinsiyetlerle dünyaya gelmektedirler. Bireyler toplumsal yaşamda bu biyolojik farklılıklar göz önüne alınarak kadın/erkek olarak kavramsallaştırılan ve farklı cinsiyet rollerine işaret edencinsiyet kategorilerine yerleştirilmektedirler. Bu durum ise kadın ve erkek sıfatıyla gerçekleşmektedir. Kadın ve erkeklerin ayrı bir kategori olarak değerlendirilmesi ise onların yalnızca doğalarından değil, toplum yaşantısından da kaynaklanmaktadır. "*Toplumsal cinsiyet kavramı bireyleri belirli beklenti örüntülerine sığdırarak, bireyleri günlük yaşamın toplumsal oluşumunu sağlayan ekonomi, ideoloji, aile, siyaset gibi toplumsal örgütlenmelerin içine yerleştirerek onları biçimlendiren bir kurum olarak tanımlanmaktadır*" (Ulusal, 2007:32-33).

Kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet ayrımından kaynaklanan bir şiddet olarak her alanda karşımıza çıkmaktadır (Alankuş, 2007:28-29). Toplumsal cinsiyet ilişkilerinden kaynaklanan şiddet ise yalnızca kadınları değil erkekleri de kapsamakta, dolayısıyla kadınların ve erkeklerin toplumsal olarak tanımlanmış kadınlık ve erkeklik rollerinden kaynaklı yaşadıkları tüm şiddet türlerini içermektedir (Altunay ve Arat'dan akt. Erol, 2013:193). Ancak toplumsal cinsiyet rolleri ve bu roller bağlamında erkeğin kadından üstün gösterilmesi erkek kimliğine olumlu anlamlar yüklerken kadının daha edilgen ve erkeğe bağımlı bir nesne olarak görülüp temsil edilmesine neden olmaktadır. Bu durum ise biyolojik farklılığın ötesine giderek toplumsal etkileşimle inşa edilen ve meşrulaştırılan bir yapının ürünüdür. Erkek üstünlüğünü temele alarak oluşturulan bu yapı, gündelik hayat pratiklerinin bir parçası haline gelmekte hem toplumsal hem de kurumsal düzlemde kısacası hayatın her alanında etkileri görülmekte, dolayısıyla farklı cinsel kimliğe sahip bireylerin yaşantısını yönlendirmede etkili olmaktadır (Akmeşe ve Deniz, 2015:318).

Genel olarak toplumsal cinsiyet bağlamında kadınlara dair imge ve söylemler, medyada şiddet konusuna dair araştırmaların bulgularıyla birlikte değerlendirildiğinde, şunları saptamak mümkündür. Şiddetin temsili, erkeğin kadından daha güçlü olduğunu öne süren biyolojik farklılık söyleminden gelen bilgiye dayanmaktadır. Dolayısıyla kadınlar doğaları gereği; itaatkâr, pasif, bağımlı, güçsüz olarak görülen, erkekler ise saldırgan, her zaman etkin ve güçlü olarak resmedilmektedir. Medyanın bu algının inşasında payı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu gerçeklik şüphesiz, kadın ve erkek arasında bir karşıtlık oluşturularak tasarlanmakta ve sosyal ilişkiler de adeta güç ilişkileri temeline dayandırılmaktadır.

Anomi ve Dikotomi Kavramları ve Cinsiyetçi Söylem

'Anomie', Emile Durkheim'in ortaya koyduğu bir kavramdır. 18. yy sonrası sosyolojinin de ortaya çıktığı kapitalist dönemde, özellikle kırdan kente yapılan göçler sonucunda ortaya çıkan uyumsuzluk problemini ifade eder. Anomi ve yabancılaşma, birbirini tamamlayan ve yapıları itibarıyla birbirine yakın olan iki kavramdır. Ayrıca anomi zaten bir yabancılaşma biçimidir (Karasu, 2008:259). Diğer bir ifadeyle anomi, sosyal düzenin belirleyici etmenlerinden dolayı belirli bir statüye sahip olanların, toplumca kabul edilen hedeflerine kolayca ulaşabildiği ancak bu durumda olmayanların aynı hedeflere ulaşmalarının zor veya imkânsız olduğu bir yapının sonucudur. Bu nedenle belirleyici etmen olan 'suçluluk' da sosyal yapının ve düzenin bir parçası olarak görülmektedir. Çünkü meşru yollarla hedeflerine ulaşamayan bireyler, ihmal edilmişlik ve ötekileştirilmişlik duygusuyla amaçlarına ulaşmak için sapkın davranışlara yönelebilmektedirler. Ayrıca geçiciliğin ve ötekine mesafelenmiş insan ilişkilerinin en uç örneklerine ve en gayrı-insani yaşam pratiklerine sıklıkla rastlanılan günümüz koşulları, bu kavramı oldukça açık bir biçimde açıklamaktadır (Ergur vd.,ty:7).

Anomi ve yabancılaşma, geçmişten günümüze her çağda ve her toplumda rastlanan bir olgudur. Ancak özellikle Sanayi Devrimi sonrasında, toplumsal yapıda meydana gelen köklü değişimler sonucunda önem kazanmıştır. Anomi, normların, değerlerin, kuralların, işlevini yitirmesi sonucu toplumda meydana gelen bunalım ve dengesizlik durumudur. Anominin ortaya çıkmasının sosyolojik nedenlerini ilk olarak Durkheim, sonrasında Merton ve Parsons analiz etmiştir. İnsanın kendisine, topluma ve çevresine karşı duyarsızlaşmasını ifade eden yabancılaşma, sosyolojik, psikolojik ve felsefi anlamları ile analiz edilen bir kavramdır. Yabancılaşma kavramını gerçek anlamda ilk olarak dile getiren, Hegel'dir. Daha sonra Marx, özgün bir yabancılaşma teorisi geliştirmiştir. Çağımızda yabancılaşma özellikle makineleşmiş monoton ve yapay hayat tarzının bir ürünü olarak ortaya çıkan bir olgudur (Uçurum, ty:126).

Dikotomi kavramı ise etimolojik olarak ikileşim anlamına gelmekte ve Fransızca biyoloji alanındaki 'dichotomie' den ortaya çıkan bir sözcüktür. İngilizce 'dichotomy' şeklinde ifade edilmektedir. Ancak tüm bu sözcüklerin etimolojisi Yunanca olup, 'dichia', ikili 'temnein', kesmek, iki eşit parçaya ayrılmak üzere, büyüme noktasından ikiye bölünerek dallanma olarak anlam bulmaktadır. Dikotomi, sosyal bilimlerde de kullanılmakta, ayrıca toplumsal değişimlerin hızlı yaşandığı toplumlarda ortaya çıkmaktadır. Fakat burada kast edilen toplumdaki bölünme veya ikileşme değil, kurumsal yapılar ve idari anlamdaki ikiliktir. Bununla birlikte eğitim sisteminde hem geleneksel eğitim sisteminin, hem de modern (Avrupalı) eğitim kurumlarının açılması ve bu kurumların birlikte varlıklarını sürdürmesi dikotomi kavramıyla ilişkilendirilebilir (yeniokul.net).

Kadın-erkek dikotomisi, geçmişten günümüze yüzyıllardır kendini açıkça göstermekte ve gün geçtikçe bu ayrım daha da belirginleşmektedir. Bu ayrımda kadın-erkek sıfatlarının, akıl-beden dikotomisi üzerinden ilişkilendirildiği de görülmektedir. Akıl-beden dikotomisinde

akıl, kendi içerisinde bir tutarlılığı da barındıracak şekilde, kültürü, hakikati, mutlaklığı, mantıklı olanı, düzeni, kararlılığı, rekabeti, güçlüyü ve aktif olanı temsil ederken, beden de doğayı, duygusallığı, irrasyonelliği, düzensizliği, çift değerliliği, zayıflığı ve pasif olanı temsil eder. Akıl-beden karşıtlığında ise, bedene atfedilen temsili durumlar kadını, akla atfedilen temsili durumlar ise erkeği simgeler. Bu bağlamda akıl bedeni dışlayan, küçümseyen, onu görmezden gelen, egemen olduğu eril dünyasında kendisinin cinsiyeti olduğundan söz eder. Ve akıl, bedeni özdeşleştirdiği kadın cinsiyetini de dışlayarak ötekileştirmektedir. Böylelikle kadını dışlayan ve öteki kılan bu dikotomik ilişki, eril bakışın kendine özgü bir şekilde inşa edeceği bir dünya oluşturmaktadır (Erden, 2008:130).

Cinsiyet terimi kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü vurgularken, toplumsal cinsiyet terimi ise bu biyolojik yöne, toplum ve kültürün yüklediği anlam ve beklentileri ifade etmektedir (Saraç, 2013:27). Cinsiyetçi söylem ise toplumda kadınlık ve erkeklik durumunu, toplum ve kültürden önce gelen sabit bir özellik olarak tanımlayan; bu sabitlemeyi de kadını erkek karşısında doğuştan gelen bir zayıflık, güçsüzlük, duygusallık, mantıksızlık, aşırılık, vb. olumsuz sıfatlarla açıklamaya çalışan bir söylemdir. Cinsiyetçi söylem, kadın ve erkeğin toplumsal iktidarını kuracak ve pekiştirecek tarzdaki tanımlamasıyla bir eşitsizlik söylemidir. Bu söylem erkeğin toplumsal, siyasal, kültürel ekonomik gibi alanlar da dâhil olmak üzere kısacası yaşamın her düzeyinde kurulmuş iktidarın ve egemenliğinin farklılığından doğduğunu apaçık hissettirmektedir (Dursun, 2008:65-66). Dolayısıyla cinsiyetçi söylemle, ayrılıkçı ve birini diğerinden üstün kılan bir söylemin inşa edildiği söylenebilir. Zira kadın ve erkek, doğduğu günden itibaren kendilerine atfedilen cinsiyet rolüne inandırılmakta ve buna uygun bir yaşam biçimi benimsetilmektedir. Aile içinde doğar doğmaz kendisine biçilen görevler ve roller teolojik değerlerle bağdaştırılarak verilmekte, sonrasında ise okul hayatıyla bu cinsiyetçi rol pekişmektedir (Şahin, 2012:1). Bu durum, cinsiyetçi söylemin yaşamın her anında kendini apaçık hissettirdiği ve sıradan bir durummuş gibi, insanların zihinlerine yerleştirilip uygulatılmaya çalışıldığı yorumunu mümkün kılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde anomi, dikotomi ve cinsiyetçi söylem kavramlarının ortak noktasının ayrımcılığa, ötekileştirmeye, yabancılaştırmaya, birini diğerinden üstün kılıp diğerini her konuda yüceltmeye götürdüğünü ve bu değerlerin odak noktasında ise mağduriyeti yaşayan birincil konumdaki cinsiyetin 'kadın' olduğu görülmektedir. Kadın, insanlık tarihi boyunca ataerkil toplum yapısı içinde baskılanmış ve edilgen bir konuma getirilmeye çalışılmıştır. Erkek egemen toplumsal yapının, yıllardır sürdürdüğü düzene ayak uyduramayan, karşı gelen, diğer bir anlatımla benliğine sahip olmak isteyen kadınlar ise, toplumdan soyutlanmış veya marjinallikle suçlanıp ötekileştirilmişlerdir. Dolayısıyla kadına dair ötekileştirme sorunu, tarihin tüm evrelerinde kendini hissettirmiştir denilebilir. Günümüzde de durum pek farklı değildir. Sonuç itibarıyla anomi, dikotomi ve cinsiyetçi söylem kavramlarının ortak paydada buluştuğunu söylemek, ayrıca şiddete maruz kalan kadınların, şiddet nedenini her üç kavramdaki ayrıştırıcı özelliklerle bağdaştırmak, mümkündür.

Yazılı Basında Kadın Odaklı Habercilik

Haber için akademik anlamda pek çok tanımlama mevcuttur. Tüm tanımlamaların ortak nokta ise bilgilerin doğru, nesnel, dengeli ve tarafsız olmasıdır. Bu açıdan haber olgusunda bu ilkelere dayalı olarak toplumun bilgilendirilmesi beklenmektedir. Teknolojinin hızla geliştiği ve kitle iletişim araçlarının sayıca ve tür olarak artış gösterdiği günümüzde, insanlar ülkelerindeki ve dünyadaki gelişmelerden anında haberdar olabilmektedirler. Ancak burada önemli olan nokta, haberin anında iletilmesinden önce doğru bilgiler içermesidir. Doğru haber vermek sanıldığı kadar kolay olamamakla birlikte, haber kaynakları ile verileri

düzenleyip haber haline getiren gazeteciler, çoğu kez öznel ölçütler kullanmak zorunda kalmaktadır (Ulusal, 2007:6-7). Bununla birlikte sıradan olaylar yerine şiddet, kan, gözyaşı, acı yani türlü olumsuzluklarla yüklü olayların haberleştirilme oranı daima daha yüksektir. Bunun nedeni, olumsuz haberlerin daha fazla dikkat çektiğine dair mesleki düşüncedir. Dolayısıyla olumsuz haberler daha çok ön plana çıkmakta ve itibar görmektedir (Dursun, 2008:59).

Kadının medyada ötekileştirilmeyen eşitlikçi bir temsil olanağına kavuşmasıyla ilişkili yasal düzenlemeler, uluslararası sözleşmeler ve stratejiler sayıca çok fazladır. Ancak bu düzenlemeler ve çalışmalar her ne kadar sayıca fazla olsa da, medya çalışanlarının, kadınlara karşı ayrımcılığı kışkırtan bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Kadınların yaşam pratiklerinin her alanında her daim yüzleşmek zorunda kaldıkları ayrımcılık, günümüz dünyasında süregiden eşitsizliklerin en yaygın olanlarından biridir (Çelenk, 2010:229). Haber medyasındaki kadın imajı, cinsiyet eşitsizliği üzerine kurulu bir zeminde inşa edilirken, belirli ideolojilerle gücü elinde bulunduranlar tarafından oluşturulmaktadır. Gücü elinde bulunduran bu mitler kadını, erkeğin karşısında edilgen kılarak, onu cinsel bir meta haline dönüştürmektedir. Bu dönüşüm kadının ikincilliğinin meşruiyetini sağlayacak şekilde gerçekleşmektedir (İşliyen, 2015:478I).

“... Bu nedenle günümüzde geleneksel habercilik anlayışı içerisinde gazetecilik yapan yaygın medyanın neden olduğu kadın hakları ihlallerine dikkat çekmekte fayda var. Haberi bizzat hak ihlali yapan, dolayısıyla kadınlar başta olmak üzere bütün “ötekilerin” haklarını ihlal eden bir habercilik anlayışı süregitmekte. Bu noktada kadın odaklı habercilik bir kez daha devreye girmektedir. Kadın odaklı habercilik; kadın hakları konusunda bilgilendirici, kadınları güçlendirici, kadınların maruz kaldığı hak ihlallerini takip eden, gündelik gazetecilik pratikleri sırasında kadın hakları ihlallerinde bulunmayan bir habercilik anlayışından öte, her haberin kadınlar lehine dönüşümlere öncülük edebilecek biçimde kurulduğu, çözüm odaklı bir habercilik demektir” (bianet.org).

Günümüzde giderek yaygınlaşan, ‘hak’ haberciliği kapsamında üzerinde sıklıkla durulan konulardan biri de, kadın hakları haberciliğidir (Alankuş, 2007:22). Kadın hakları açısından uzun yıllar boyunca farklı görüşler ortaya atılmış, gazetecilik meslek etiğinin kurallarına göre hareket edilmesi gerektiği ve doğru habercilik anlayışıyla kadın erkek ayrımı yapılmayacağı savunulmuştur (Tanrıöver’den aktaran Alankuş, 2007:149). “Hak Haberciliği” genel olarak; hak ihlallerinin medya tarafından izlenmesine, haber yapılmasına, korunup iyileştirilmesine ve demokratikleşmesine katkıda bulunması amacıyla yönelik bir habercilik türüdür. Hak mücadelelerinin haber yapılması, kamuoyuna duyurulması, hak ihlallerinin önüne geçilme amacıyla ve isteğine yönelik bir eylemdir (Özügurlu, 2005:159). Kısacası medyada kendine yer edinmeye çalışan bu yeni habercilik anlayışı, hak ihlallerine maruz kalan özellikle çocuk ve kadınları ele almakta, bu tür mağduriyetleri kamuoyuna duyurma, kamuoyuyla paylaşma ve insanların bu tür durumlarda bilinçlenmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla bu perspektiften bakıldığında, medya çalışanlarının hak haberciliği alanını göz ardı etmeyerek ve hatta bizzat hak haberciliğine yönelik habercilik anlayışını geliştirerek haber oluşturmaları, bu alanı dışlamayan, yok saymayan bir zihniyete sahip olmaları gerekmektedir.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Problem

Günümüzde yazılı basın haberciliği, kamuoyunda belirli düşünce ve davranış biçimlerine yoğunlukla etki edebilmektedir. Dolayısıyla insanlara kitlesel olarak hitap edebilmek, onları belirli bir ürünün tüketimine yönlendirmek ve kendilerine sunulan belli düşünce ve görüşleri onaylamalarını sağlayan bir işleve sahiptir. Bununla birlikte gelişen kitle

iletişim araçlarıyla, günümüzde hemen her kesim sınıf ya da grubun, yayın organları bulunmaktadır. Toplum bireyleri, kendi görüşleri çerçevesinde tercih ettiği yayın organlarından, gün içinde olup bitenleri öğrenmektedir ya da öğrendiğini zannetmektedir. Çünkü aynı haber, farklı medya organlarında farklı içeriklerle dolaşıma girmekte ya da bazen aynı haber başka yayın organında kendine her halükarda yer bulabilmektedir. Burada temel yaklaşım, aynı haberin farklı mecralarda aynı şekilde, içerikte ve aynı semantik yaklaşımla dolaşıma sokulmasıdır. Gazetecilik pratiği açısından temel bir sorun olarak addedilmesi gereken bu vaka, 'kadın' ve 'cinsiyetçi' söylem özelinde bilimsel verilere dayalı olarak irdelenmeye ve analiz edilmeye muhtaç olarak görünmektedir. Dolayısıyla 'kadına yönelik şiddet' kapsamında Ayşegül Terzi vakası özelinde, farklı yayın politikası ve ideolojik yapıya sahip, 'Sabah', 'Milliyet', 'Cumhuriyet' gazeteleri ve 'Bianet', 'Mynet', 'Yeni Akit' internet sitelerinde, 16-22 Eylül 2016 tarihleri arasında yayımlanan haberlerin şiddet içeriğinin ortaya konulması, şiddetin nasıl ve hangi boyutlarda ele alınarak yansıtılmaya çalışıldığı, bunun yanı sıra medyanın toplumsal düzlemde nasıl bir farkındalık yarattığının belirlenmesi, çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı farklı ideoloji ve yayın politikaları olan gazete ve internet sitelerinin, haber üretme değişkenlerinin nasıl olduğu ve haberlerinin ne denli farklı bir içerikle iletildiğini tespit etmektir. Çalışma ile 'Ayşegül Terzi' vakası örneğinde yeniden gündeme gelen kadına yönelik şiddetin, gazete ve internet sitesi haberlerinde nasıl sunulduğuna ilişkin bir çerçeve çizilerek, farklı haber anlayışlarının ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Kitle iletişim araçları her dönem olduğu gibi, günümüzde de ilettikleri mesajlarla toplum üzerinde önemli etkilere sahiptir. Yaşanan teknolojik gelişmeler sonucu, kitle iletişim araçlarının her türlü gruba ulaşması ve önemli bir toplumsallaşma aracı olarak gücünü koruması, bahsi geçen araçları hayatın önemli bir parçası haline getirmektedir. Bunların içerisinde geçmişten günümüze süregelen, yazılı basın kapsamında yer alan gazetelerin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Gazeteler kullandığı dil ve haber kalıpları aracılığıyla, kamuoyunun zihnindeki konuların 'önemlilik algısı' üzerinde belirleyici olmaktadır. Gazeteler, teknolojideki gelişmelerle birlikte, geleneksel yayımlarının yanı sıra internet kanalıyla okurlarına, internet gazeteciliği alanında yeni bir imkân yaratmıştır. İnternet gazeteleri özellikle son dakika haberlerinde okurlarına hızlıca ulaşarak, onları bilgilendirme görevini üstlenmektedir. Bu bağlamda çalışma Ayşegül Terzi vakasında yeniden gündeme gelen kadına yönelik şiddet haberlerinin, farklı yayın politikasına sahip gazete ve internet sitesi haberlerinde nasıl aktarıldığı, belirlenen gazete ve internet sitelerinin kadına yönelik şiddet haberlerine bakış açılarının ve bu tür haberlere yer verme şeklinin nasıl olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Dolayısıyla her medya organı, kendi ideolojik perspektifinden bu haberleri kamuoyuna aktarmaya çalışacağından şiddet haberlerinin gazete ve internet sitesi haberlerinde nasıl yer aldığı önem arz etmektedir.

Sınırlılıklar

Çalışma, farklı yayın politikasına sahip üç gazete ve üç internet sitesi ile sınırlıdır. Ayrıca bahsi geçen gazete ve internet sitelerinin 16.09.2016-22.09.2016 tarihlerini kapsayan haberleri, çalışmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır. Kadına yönelik şiddet haberleri, hemen her gün gazetelerde yer alabilecek haber türü olarak görülmektedir. Bu nedenle söz konusu zaman aralığında gazetelere haber olarak yansıyan kadına yönelik şiddet haberlerinin, araştırma için sonuca ulaşılacak düzeyde veriyi sağlayacağı düşünülmüştür.

Varsayımlar

Çalışma kapsamında araştırmanın varsayımları şu şeklide belirlenmiştir:

- 1) Kadına yönelik şiddet haberleri genel olarak iç sayfalarda yer almaktadır.
- 2) Kadına yönelik şiddet haberlerinin gazete ve internet haberlerindeki sunumu, metin+ görsel şekilde oluşturulmaktadır.
- 3) Kadına yönelik şiddet haberlerinde kullanılan fotoğraflar, gazete ve internet haberlerinde temsili fotoğraf olarak verilmektedir.
- 4) Kadına şiddet haberlerinin gazete ve internet sitesi haberlerindeki şiddet türü, fiziksel şiddettir.
- 5) Gazete ve internet sitesi haberlerinde kadına uygulanan fiziksel şiddet biçimi ise genel olarak dövmek / dayak atmak şeklindedir.
- 6) Habere konu olan mağdur kadın sıfatı gazete ve internet sitesi haberlerinde talihsiz/ mağdur/kurban, yaşlı, öğrenci, kadın, hemşire olarak değişkenlik göstermektedir.
- 7) Haberlerde sunulan şiddet nedeni, toplumsal kurallara uymama şeklinde aktarılmaktadır.
- 8) Gazete ve internet sitesi haberlerinde şiddete maruz kalan kadınların yaş aralığını çoğunlukla 18-30 yaş grubu oluşturmaktadır.
- 9) Gazete ve internet sitesi haberlerinde şiddeti uygulayanların şiddete maruz kalanlara yakınlığı sokaktaki erkek, sevgili/ eski sevgili, koca/ eski eş, patron/ üst makamdaki erkek ve diğer olarak değişkenlik göstermektedir.

Araştırmanın Modeli

Çalışma nicel bir araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. “*Nicel araştırma olgu ve olayları nesnelleştirerek gözlemlenebilir, ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir bir şekilde ortaya koyan bir araştırma türüdür. Niceliksel araştırma yönteminde, araştırılan konuya ilişkin, evreni temsil edecek örneklemden sayısal sonuçlar elde edilmektedir*” (docplayer.biz.tr). Çalışmada gazete ve internet sitelerinde yer alan kadına şiddet haberleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi arşivlerden, belgelerden, gazetelerden, sinema, tv gibi çeşitli doküman ve kitle iletişim araçlarından elde edilen bilgilerin sistematik olarak incelenmesidir. İçerik analizinde nihai hedef, birbirine benzeyen verileri belirli temalar çerçevesinde bir araya getirerek bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyip yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek 2005:227). Söz konusu yöntemle; 16-22 Eylül 2016 tarihleri arasında ‘Sabah’, ‘Milliyet’, ‘Cumhuriyet’, gazeteleri ve ‘Bianet’, ‘Mynet’ ve ‘Yeni Akit’ internet sitesi haberlerinde, kadına yönelik şiddete ilişkin tüm haberlerin içerikleri analiz edilmiştir.

Evren, Örneklem ve Veri Toplama Araçları

Araştırmanın evrenini, yazılı basın kapsamında yer alan gazete ve internet gazeteciliği kapsamında yer alan internet sitesi “kadına şiddet” haberleri oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında örneklem olarak, dünya görüşü, yayın politikası, ideolojik duruşu, sahiplik yapısı gibi kriterler açısından farklı temsil gücüne sahip olan, Sabah, Milliyet, Cumhuriyet gazeteleri ve Bianet, Mynet, Yeni Akit internet sitesi haberleri seçilmiştir. Çalışmada öncelikle, alanda yapılmış benzeri çalışmalara ulaşmak amacıyla literatür taraması yapılmış ve çalışma kapsamında kaynak kitaplardan yararlanılmıştır. Ayrıca veri toplama tekniğinden biri olan doküman incelemesi kullanılarak, ‘Sabah’, ‘Milliyet’, ‘Cumhuriyet’, gazeteleri ve ‘Bianet’, ‘Mynet’, ‘Yeni Akit’ internet sitesi haberleri ele alınmıştır. Çalışmanın temel yönlendirici unsuru, 16-22 Eylül 2016 tarihleri arasında bahsi geçen yayın organlarında kadına yönelik şiddet haberlerinin incelenip derlenmesidir. İncelenen haberlerin zaman aralığının belirlenmesinde, 16.09.2016 tarihinde İstanbul/Maslak’ta 23 yaşındaki bir hemşirenin bayramın birinci günü, şort giydiği için otobüste tekmeyle saldırıya uğraması haberinin ardından, Türkiye gündemini sarsarak ‘kadına şiddet’ vakalarının yeniden gündeme gelmesi

etkili olmuştur. İçerik çözümlemesi sırasında, 16-22 Eylül 2016 tarihleri arasında bu 3 gazetede 13, 3 internet sitesi haberinde 17, toplamda ise 30 habere ulaşılmıştır. İncelenen haber metinleri, ilgili gazetelerin arşivleri taranarak elde edilmiş ve gerçekleştirilen ön okuma sonucunda, konuyla ilişkili görülen haberler araştırmaya dâhil edilmiştir. Derlenen toplam 30 haber, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Bununla birlikte araştırmanın temel verilerini oluşturan gazete ve internet sitesindeki kadına şiddet haberleri, hazırlanan bir kodlama cetveliyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen ‘Sabah’, ‘Milliyet’, ‘Cumhuriyet’, gazeteleri ve ‘Bianet’, ‘Mynet’, ‘Yeni Akit’ internet sitesi haberlerindeki kadın odaklı şiddet haberleri kodlama cetveline işaretlenmiştir. Elde edilen veriler ışığında ortaya çıkan bulgular, tablolştırılarak yorumlanmış ve bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Veri Analiz Yöntemi ve Verilerin Değerlendirilmesi

Straus ve Corbin’in belirttiği gibi “*Bilim kavramlar olmadan var olamaz, kavramlar bizim olguları anlamamıza ve olgular üzerinde etkili düşünmemize yardımcı olur. Bir kavrama bir ad verdiğimiz zaman, o kavramla ilgili sorular sorabilir, o kavramı inceleyebilir ve başka kavramlarla ilişkilendirebilir*” (Corbin’den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2005:227). Bu bağlamda kavramlardan temalara geçilip temalar sayesinde, olgular daha iyi düzenlenebilir ve anlaşılır hale getirilebilir. Çalışmada da öncelikle temalar belirlenmiş ve belirlenen bu temalarda konuya ilişkin haberler analiz edilmiştir

Bu araştırmada; kodlama cetveli aracılığıyla toplanan veriler tabloya işlenerek içerik analizi yöntemiyle çözümlenmeye çalışılmıştır. Veri analizlerinin yapılabilmesi için öncelikli olarak kodlama cetveli hazırlanmış, ardından elde edilen veriler kodlama formuna işlenmiştir. Kodlama yönergesi; farklı yaş gruplarına sahip birden fazla kadına, değişik nedenlerle, farklı sıfatlarla, birden fazla çeşit şiddet uygulanması olasılığı dikkate alınarak düzenlenmiştir. Araştırma sırasında bu özellikleri taşıyan haberler tespit edilmiş, kodlama da bu duruma uygun yapılmıştır. Çözümleme sırasında bu veriler bir araya getirilerek tablolştırılmış ve raporlanmıştır.

BULGULAR

Tablo 1: Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin Gazete ve İnternet Haberlerine Göre Dağılımı

	GAZETELER				İNTERNET SİTELERİ	
	Sabah	Milliyet	Cumhuriyet	Bianet	Mynet	Yeni Akit
Ayşegül Terzi Vakası Dışındaki Şiddet Haberi	1	2	1	1	5	-
Ayşegül Terzi Haberi	2	4	3	3	5	3
Toplam	3	6	4	4	10	3

Çalışma kapsamında incelenen üç gazete ve internet sitesi haberlerinde, kadına şiddet haberlerine ilişkin toplamda 30 habere ulaşılmıştır. Tablo 1’de de görüldüğü üzere, gazetelerde irdelenen kadına şiddet haberleri genel olarak değerlendirildiğinde, farklı yayın politikasına sahip üç gazetede yayımlanan haber sayılarında önemli bir farklılık olmadığı, ancak ele alınan internet sitesi haberlerinde, Mynet internet sitesi haberinin, diğer internet sitesi haberlerine oranla farklılık yarattığı görülmüştür. Bunun yanı sıra çalışmada belirlenen

zaman aralığında gazete ve internet sitesi haberlerinde, kadına şiddet haberlerinin 30'undan 20'sinin Ayşegül Terzi haberi olduğu, diğer 10 haberin ise, Ayşegül Terzi haricindeki şiddet haberlerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda Ayşegül Terzi olayının güncel, ilgi çekici ve bir haber değeri taşıması nedeniyle geniş bir yankı uyandırdığı ve topluma aktarılmaya çalışıldığı yorumunu yapmak mümkündür.

Tablo 2: Haberlerin Yayınlandıkları Sayfaların Gazete ve İnternet Haberlerine Göre Dağılımı

Haberin Yer Aldığı Sayfa	Sabah	Milliyet	Cumhuriyet	Bianet	Mynet	Yeni Akit
Birinci Sayfa	-	2	2	-	-	-
İç Sayfalar	3	4	2	-	-	-
Toplam	3	6	4	-	-	-

Gazetede haberin hangi sayfada yayımlandığı, sayfadaki yeri okuyucunun etkilenmesi ve habere dikkat çekilmesinde önemli bir faktördür. Bu açıdan gazetelerin en dikkat çekici ve dolayısıyla en fazla okunan birinci sayfası önem arz etmektedir. Gazete haberlerinin yer aldığı sayfalara bakıldığında Sabah, Milliyet, Cumhuriyet gazetelerinin kadına yönelik şiddet haberlerini, gazetenin vitrini sayılan baş sayfadan değil de, iç sayfalarda yoğun olarak verdikleri görülmüştür. Tablo 2'de de görüldüğü üzere 13 haberden yalnızca 2'si Milliyet, 2'si de Cumhuriyet gazetelerinde 1. sayfada yer almıştır. Bu 4 haber ise, Ayşegül Terzi haberi olmuştur. Ancak verilen bu 4 haber, gazetenin 1. sayfasında manşet veya sürmanşet olarak önem arz eden haber yerine, alt kuşakta yer alan haberler olmuştur. Bununla birlikte incelenen internet sitesi haberinin tümünde, haberin açılış sayfasında bir özetinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda incelenen şiddet haberlerinin, 1. sayfada yer almak yerine, iç sayfalarda yoğunlaştığını dolayısıyla gazete ve internet haber sitelerinin, kadına şiddet konusuna sağduyulu yaklaşmadıklarını ve bu haberleri okurun gözünde sıradanlaştırılan, yeteri kadar önemsenmeyen haberler olarak iç sayfalarda sundukları çıkarımını yapmak mümkündür.

Tablo 3: Kadına Şiddet Haberlerinin Gazete ve İnternet Haberlerindeki Sunumuna Göre Dağılımı

Haber Fotoğraf Sayısı	Sabah	Milliyet	Cumhuriyet	Bianet	Mynet	Yeni Akit
1 Adet	3	5	3	2	2	3
2 Adet	-	1	-	2	-	-
3 Adet	-	-	-	-	-	-
Yok	-	-	1	-	-	-
Toplam	3	6	4	4	8	3

Kadına yönelik şiddet haberlerinde fotoğraf kullanımı, sık rastlanan bir durumdur. Kadına yönelik şiddet haberlerinde kullanılan fotoğraf sayılarının dağılımına bakıldığında, gazete ve internet sitesi haberlerinde yayımlanan haber sayılarıyla orantılı olarak fotoğraf kullanıldığı tespit edilmiştir. Yani her haber için aynı zamanda, bir fotoğraf kullanılmıştır. Ayşegül Terzi vakasında incelenen haberlerde de yine aynı şekilde her haber için, 1 fotoğraf kullanıldığı görülmüştür. Ancak incelenen haberlerin fotoğraf kullanımıyla orantılılığı konusunda Mynet internet sitesinin, diğer gazete ve internet sitesi haberlerinden çok farklı bir

politika izlediği görülmüştür. Kadına şiddet konusunda incelenen gazete ve internet sitesi haberlerinde en fazla paya sahip olan Mynet, yayımladığı 10 haberin yalnızca 2'sinde fotoğraf kullanmıştır. Bu da Mynet internet sitesinin, diğer internet sitesi ve gazetelerden farklı olarak kadına şiddet haberlerinde daha az fotoğraf kullanarak şiddeti görünür kılmaktan uzak bir politika izlediği yorumunu mümkün kılmaktadır.

Tablo 4: *Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin Haber ve Fotoğraf Uyumuna Yönelik Bulgular*

Haber/Fotoğraf Uyumu	Sabah	Milliyet	Cumhuriyet	Bianet	Mynet	Yeni Akit
Olay Fotoğrafi	-	-	-	-	-	-
Temsili Fotoğraf	3	6	2	4	2	3
Fotoğraf Yok	-	-	2	-	8	-
Toplam	3	6	4	4	10	3

Kadına yönelik şiddet haberlerinde kullanılan fotoğraflar, yaşanan olayın olduğu gibi verildiği durumlarda olay fotoğrafı, şiddete maruz kalan kadın veya şiddeti uygulayan adamın yaşanan olaydan bağımsız yahut sonrasında verilen herhangi bir fotoğrafının verildiği durumlarda ise, temsili fotoğraf olarak haberlerde yer bulmaktadır. Ancak yaşanan olayın olduğu gibi yani buzlanmadan aktarılması, hem gazetecilik etiğine hem de kadının gazetelerde konumlandırılma şekline aykırı bir durumdur. Özellikle yazılı basında, kar amacı güderek yaşanan olayın bütün çıplaklığıyla, daha çok dikkat çekeceği ve okunacağı düşüncesiyle verilmesiyle, kadına yönelik bir hak ihlali söz konusu olmaktadır. Bu durum, şiddet olumlayan ve pekiştiren bir yapıya bürünerek, haberlerde yer almakta ve toplum üzerinde oldukça büyük etkiler yaratabilmektedir. Bu nedenle özellikle şiddet haberlerinin aktarımında kullanılan fotoğraflar, önem arz etmektedir. Tablo 4'te görüldüğü üzere, incelenen gazete ve internet sitesi haberlerinin hiçbirinde olay fotoğrafı kullanılmadığı dikkat çekmektedir. İncelenen 30 haberden 20 'sinde, temsili fotoğraf kullanılmış, geriye kalan 10 haberde ise fotoğraf kullanılmamıştır. Bunun yanı sıra inceleme kapsamında Ayşegül Terzi'yle ilgili 20 haberin 14'ünde temsili fotoğraf, 6'sında ise fotoğraf kullanılmadığı tespit edilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, incelenen gazete ve internet sitesi haberlerinde olay fotoğrafı yerine temsili fotoğrafın kullanılması şiddetin görünürlüğü ve pekiştiriciliği açısından olumlu bir durum olarak görülse de, şiddete maruz kalan kadınların temsili fotoğraflarının haberlerde yer alması ve kimliklerinin deşifre edilmesi kadına yönelik bir hak ihlali olarak görülmektedir.

Tablo 5: *Haberlerde Yer Alan Şiddet Türlerinin Gazete ve İnternet Haberlerine Göre Dağılımı*

Haberlerde Yer alan Şiddet Türleri	Sabah	Milliyet	Cumhuriyet	Bianet	Mynet	Yeni Akit
Fiziksel	2	5	4	3	6	3
Ekonomik	-	-	-	-	-	-
Psikolojik	-	-	-	-	-	-
Cinsel	-	-	-	-	1	-
Cinayet	1	1	-	-	-	-
Sözel	-	-	-	1	3	-

Gazete ve internet sitesi haberlerinin hangi şiddet türlerini haber yaptığı incelendiğinde, genellikle şiddet türlerinin fiziksel, cinsel, cinayet ve sözel türleri olarak değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Ancak belirlenen zaman dilimi ele alındığında, çıkış noktası olarak

belirlenen Ayşegül Terzi'nin uğradığı şiddet türü, fiziksel şiddet olduğundan gazete ve internet sitesi haberlerinin de, bir haftalık zaman diliminde en sık bu haberi ele aldıkları görülmektedir. İncelenen 30 haberden 23 'ü fiziksel şiddet, 1'i cinsel şiddet, 2'si cinayet ve 4'ü sözel şiddet türü olarak belirlenmiştir. Fiziksel şiddet olarak belirlenen 23 haberin, 21'ini Ayşegül Terzi vakası oluşturmaktadır. Bununla birlikte haberlerin verilisinde dikkat çeken bir diğer unsur ise, kadına yönelik şiddet haberlerinin bazılarında, kimi zaman tek tür şiddet türü görülmediği, bir kaç tür şiddetin aynı haber içerisinde yer aldığı gözlemlenmiştir. Yani fiziksel şiddet söz konusu olduğunda, diğer şiddet türlerinin biri ya da birkaçı da bu şiddete eşlik etmektedir. Ancak haberlerde sunum şekli genellikle fiziksel şiddet şeklinde verilerek, kadına şiddet türü tek tipleştirilmektedir. Bu da şiddet türünün yeteri kadar önemsenmeyerek, sıradanlaştırılmasına ve fark edilmemesine neden olmaktadır denilebilir.

Tablo 6:*Haberlerde Kadına Uygulanan Fiziksel Şiddetin Biçimlerine Göre Dağılımı*

Haberlerde Yer alan Fiziksel Şiddet Türü	Sabah	Milliyet	Cumhuriyet	Bianet	Mynet	Yeni Akit
Öldürmek	1	-	-	-	2	-
Dövmek/Dayak Atmak	2	4	3	3	6	3
Yaralamak (Kesici alet veya silahla)	-	1	1	-	-	-
Tehdit Etmek (Herhangi bir silah veya araçla)	-	-	-	1	-	-
Zorla Kaçırarak	-	-	-	-	1	-
Yakmak	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	1	-	-	1	-

Tablo 6'da görüldüğü üzere, gazete ve internet sitesi haberlerinde yer alan fiziksel şiddet biçimi ele alındığında, şiddet biçimlerinin öldürmek, dövmek/dayak atmak, yaralamak, tehdit etmek, zorla kaçırarak ve sebebi bilinmeyen nedenlerden kaynaklanan diğer şiddet biçimi olarak değişkenlik gösterdiği görülmektedir. İnceleme döneminde haberlerde en fazla yer alan kategori sırasıyla, dövmek/dayak atmak (21), öldürmek (3), sebebi bilinmeyen veya farklı nedenlerden kaynaklanan şiddet türü olarak diğer (2), tehdit etmek ve zorla kaçırarak (1) şeklindedir. Farklı yayın politikasına sahip gazete ve internet sitesi haberlerinde, belirlenen zaman dilimi içinde yayınlanan haberler göz önüne alındığında, şiddet biçimlerinin genel olarak aynı kategoride yer aldığını söylemek mümkündür. Ayrıca inceleme kapsamında gazete ve internet sitesi haberlerinde yer alan, fiziksel şiddet biçiminin yarısından fazlasının dövmek /dayak atmak şeklinde olduğu gözden kaçmamaktadır. Üstelik 21 haberde, fiziksel şiddet biçimi olarak belirlenen dövme/ dayak atma haberlerinin tümü Ayşegül Terzi özelinde verilmiştir. Bu da yine incelenen zaman aralığında, çıkış noktası olarak belirlenen Ayşegül Terzi'nin, otobüste tekmeye saldırıya uğraması sonucu belirlen şiddet biçiminin (dövmek /dayak atmak) şeklinde olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak kadına uygulanan şiddet biçiminde diğer kategorilere de günlük hayatta sıkça rastlanmakta, bu nedenle sayıca en yüksek belirlenen kategorinin yalnızca Ayşegül Terzi vakası özelinde geliştiği unutulmamalıdır.

Tablo 7:Mağdur Kadın Sıfatlarının Gazete ve İnternet Haberlerine Göre Dağılımı

Haberlere Konu Olan Mağdur Kadın sıfatları	Sabah	Milliyet	Cumhuriyet	Bianet	Mynet	Yeni Akit
Talihsiz/ Mağdur/ Kurban	-	2	-	2	2	-
Yaşlı	1	-	-	-	1	-
Sevgili	-	-	-	-	-	-
Öğrenci	-	-	-	-	1	-
Zorla Evlendirilen	-	-	-	-	-	-
Hamile	-	-	-	-	-	-
Kadın	-	-	-	1	1	-
Hemşire	2	3	4	4	5	3
Sıfat Kullanılmamış	-	1	-	-	-	-

Habere konu olan mağdur kadınlar için söz konusu gazete ve internet sitesi haberleri değerlendirildiğinde, öncelikle ele alınan zaman diliminde, kadına yönelik şiddet haberlerinin temsili olarak yayımlanan Ayşegül Terzi ile ilgili haberlerin tümünde, mesleği gereğince ‘hemşire’ ifadesi kullanılmıştır. Ancak bunun yanında gazete ve internet sitesi haberlerinde, belirlenen zaman aralığında yer alan diğer şiddet haberlerinde, olumsuz sıfatlar kullanıldığı da belirlenmiştir. Tablo 7’de de görüldüğü üzere, incelenen 30 haberde, mesleği gereğince hemşire (21), talihsiz/mağdur/kurban sıfatı (6), yaşlı sıfatı (2), kadın sıfatı (2) ve son olarak sevgili sıfatı ise (1) haberde kullanılmıştır. Farklı ideolojilere sahip olduğu bilinen gazete ve internet sitesi haberlerinin, mağdur konumundaki kadınlar için kullandığı sıfatlar hemen hemen aynıdır. Ayşegül Terzi vakasında belirlenen 21haberde, hemşire mesleğinden sonra, en fazla kullanılan sıfat, talihsiz/mağdur/kurban sıfatı olmuştur. Belirlenen zaman aralığının sınırlı sayıda habere ulaşma durumundan dolayı, Ayşegül Terzi vakası dışında ulaşılan haberler bağlamında bir değerlendirme yapıldığında, talihsiz/mağdur/kurban sıfatının 6 haberde kullanılması azımsanacak bir rakam değildir. Bu bağlamda kadının olumsuz bir çerçeveye sığdırılıp, cinsiyetçi bir söylem inşa edilerek, kadını zayıf ve güçsüz göstermeye çalışan, özensiz kullanımların olduğu yorumunu yapmak mümkündür.

Tablo 8: Haberlerde Şiddetin Nedenlerinin Gazete ve İnternet Haberlerine Göre Dağılımı

Haberlerde Nedenleri	Şiddet	Sabah	Milliyet	Cumhuriyet	Bianet	Mynet	Yeni Akit
Şiddetli Tartışma	Geçimsizlik/	-	-	-	-	1	-
Kıskançlık		-	-	-	-	-	-
Ekonomik Sorunlar		-	-	-	-	-	-
Ayrılma/ Boşanma İstemi		-	-	-	-	-	-
Namus/ Töre		-	-	-	-	-	-
Toplumsal Uymama	Kurallara	2	4	4	4	5	3
Zorla Evlendirme		-	-	-	-	-	-
Diğer		1	2			4	

Kadına yönelik şiddetin gerekçeleri, toplumda oluşan cinsiyet kalıplarına bağlı olarak oluşmuş değerlerle ilişkilidir. Haberlerde kadınların çoğunlukla, ait olduğu toplumun yaşam kalıplarına uymadığı için, sudan sebeplerle şiddete maruz kaldığı söylenebilir. Ele alınan haberlerde yapılan inceleme sonunda 22 haberde, kadınların en çok toplumsal kurallara uymama nedeniyle, 1 haberde şiddetli geçimsizlik/ tartışma nedeniyle, 7 haberde ise nedeni bilinmeyen sebeplerden ötürü şiddete maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca toplumsal kurallara uymama nedeniyle, 22 haberde, şiddete uğrayan kadınların 21'ini Ayşegül Terzi vakası oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Ayşegül Terzi vakası özelinde belirlenen zaman aralığında, kadın şiddeti haberlerinin çoğunluğunu Ayşegül Terzi oluşturduğu için, şiddetin gerekçesi de yine Ayşegül Terzi özelinde verilmiştir. Belirlenen zaman aralığında şiddetin gerekçesi "toplumsal kurallara uymamama" nedeni üzerine yoğunlaşmış olsa da, genel olarak kadın şiddeti gerekçelerini yalnızca bu nedenle bağdaştırmak doğru olamayacaktır. Bu nedenle elde edilen bulgunun yalnızca Ayşegül Terzi özelinde belirlenen zaman dilimiyle ortaya çıktığını, dolayısıyla kadına şiddette diğer nedenlerinde olduğu gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Tablo 9: *Şiddete Maruz Kalan Kadın Yaşlarının Gazete ve İnternet Haberlerine Göre Dağılımı*

Haberlerde Yaş Dağılımı	Sabah	Milliyet	Cumhuriyet	Bianet	Mynet	Yeni Akit
12 Yaş Altı	-	-	-	-	-	-
13-17	-	-	-	-	-	-
18-30	2	4	4	4	7	3
31-40	-	2	-	-	2	-
41-50	-	-	-	-	-	-
51-60	-	-	-	-	-	-
60 Yaş Üstü	1	-	-	-	1	-

Tablo 9'da görüldüğü üzere, şiddete maruz kalan kadınların yaş aralığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda kadına uygulanan şiddeti yalnızca tek bir yaş kategorisinde ele alma durumu söz konusu değildir. Ayşegül Terzi vakası örneğinde belirlenen zaman aralığında yapılan çalışmada, gazete ve internet sitesi haberlerinde ele alınan 30 haberden 24 ünün 18-30 yaş aralığında olduğu bu 24 haberden ise 21'inin Ayşegül Terzi haberi olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında belirlenen zaman diliminde incelenen gazete ve internet sitesi haberlerinde 31-40 ve 60 üstü yaş aralığında da şiddete maruz kalan kadınların olduğu görülmüştür. 18-30 yaş grubu içinde yer alan kadınların birçoğunun yaşlarının küçük olmaları veya genç olmaları nedeniyle savunmasız oldukları, özellikle bu yaşlarda yeni yapılmış evliliklerde koca dayatması ve baskısının daha da etkin olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Sonuç itibarıyla araştırma kapsamında ele alınan gazete ve internet haberlerinin tümünde kadına şiddetin çoğunlukla (18-30) yaş aralığında kümelendiği ve aralarında belirgin bir fark olmadığı görülmektedir.

Tablo 10: *Şiddeti Uygulayanların Şiddete Maruz Kalanlara Yakınlığına Göre Dağılımı*

Haberlerde Şiddet Uygulayanların Dağılımı	Sabah	Milliyet	Cumhuriyet	Bianet	Mynet	Yeni Akit
Sokaktaki Erkek	2	4	4	4	6	3
Koca/Eski Eş	-	-	-	-	1	-
Sevgili/Eski Sevgili	-	1	-	-	2	-
Ağabey/ Erkek Kardeş	-	-	-	-	-	-
Baba	-	-	-	-	-	-

Patron veya üst makamdaki erkek	1	1	-	-	-	-
Diğer	1	-	-	-	1	-

Gazete ve internet sitesi haberlerinin ideolojik farklılıkları olmasına karşın, şiddet uygulanan kadınların şiddeti uygulayan kişilere göre yakınlığına bakıldığında, araştırma kapsamını Ayşegül Terzi vakası oluşturması sebebiyle, belirlenen zaman aralığında aralarında herhangi bir farklılığın olmadığı, sonucun çıkış noktası olarak belirlenen olay kapsamında gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 10'a göre kadına şiddet uygulayanlardan (23) kişi sokaktaki erkek, sevgili/eski sevgili (3) kişi, koca/eski eş (1) kişi, patron veya üst makamdaki erkek (2) kişi, diğer kategorisinde ise (2) kişi yer almaktadır. Dolayısıyla şiddet uygulanan kadınların, şiddeti uygulayan kişilere göre yakınlığına bakıldığında, çıkan sonucun sadece belirlenen zaman aralığı kapsamında ortaya çıktığını, bu nedenle kadına şiddet haberlerinde yakınlık derecesi olarak diğer kategorilerin de olabileceği varsayımı unutulmamalıdır. Ayrıca belirlenen kategorilerde, diğerlerinden farklı olarak, algılanan "sokaktaki erkek" kavramının çalışmanın konusundan hareketle belirlendiği yukarıda da değinildiği üzere, Ayşegül Terzi vakasında, şiddeti uygulayan kişinin şiddete maruz kalan kişiyle herhangi bir tanışıklığının olmadığı yani dışardan herhangi bir bireyin olduğu sonucundan hareketle oluşturulmuştur.

İçerik Analizi Sonuçlarına Göre Varsayımların Test Sonuçları

Çalışmada içerik analizi sonucunda elde edilen varsayımların sonuçları şu şekildedir:

- Yapılan çalışmada, kadına yönelik şiddet haberlerinin genel olarak iç sayfalarda yer aldığı sonucuna varılmıştır.
- Yapılan çalışmada kadına yönelik şiddet haberlerinin gazete ve internet haberlerindeki sunumunun metin + görsel şeklinde oluşturulduğu sonucuna varılmıştır.
- Yapılan çalışmada, kadına yönelik şiddet haberlerinde kullanılan fotoğrafların, gazete ve internet haberlerinde, temsili fotoğraf olarak verildiği sonucuna varılmıştır.
- Yapılan çalışmada, kadına şiddet haberlerinin, gazete ve internet sitesi haberlerindeki şiddet temsilinde, en fazla paya sahip olan şiddet türünün fiziksel şiddet olduğu sonucuna varılmıştır.
- Yapılan çalışmada, gazete ve internet sitesi haberlerinde kadına uygulanan fiziksel şiddet biçiminin, genel olarak dövmek/ dayak atmak şeklinde yansıtıldığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Yapılan çalışmada, habere konu olan mağdur kadın sıfatının, gazete ve internet sitesi haberlerinde talihsiz/ mağdur/ kurban, yaşlı, öğrenci, kadın, hemşire olarak değişkenlik gösterdiği, ancak belirlenen zaman aralığının Ayşegül Terzi özelinde olması sebebiyle, en fazla 'hemşire' mesleğinin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Yapılan çalışmada, haberlerde sunulan şiddet nedenlerinin, toplumsal kurallara uymama şeklinde aktarıldığı sonucuna varılmıştır.
- Yapılan çalışmada, gazete ve internet sitesi haberlerinde şiddete maruz kalan kadınların yaş aralığını, çoğunlukla 18-30 yaş grubu oluşturduğu sonucuna varılmıştır.
- Yapılan çalışmada, gazete ve internet sitesi haberlerinde şiddeti uygulayanların, şiddete maruz kalanlara yakınlığının sokaktaki erkek, sevgili/ eski sevgili, koca/ eski eş, patron/ üst makamdaki erkek ve diğer olarak değişkenlik gösterdiği, ancak belirlenen zaman aralığının Ayşegül Terzi özelinde olması sebebiyle, en fazla sokaktaki erkek tanımlamasının kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Geçmişten günümüze kitle iletişim araçlarının, toplum kavramıyla bütünleşen bir yapıya sahip olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Toplumda gerçekleşen her olay, her gelişme kitle iletişim araçları vasıtasıyla bireylere aktarılmakta ve bireylerin algıları üzerinde belirleyici bir etmen olmaktadır. Kitle iletişim araçlarının en köklüsü sayılabilecek gazeteler ve teknolojik

gelişmelerle birlikte yoğun olarak kullanılan internet sitesi haberleri, bu bağlamda oldukça önemli roller üstlenmektedir. Bireyler çevresinde yaşanan gelişmelerden, gerek gazeteler, gerekse internet sitesi haberleri vasıtasıyla haberdar olmakta, bu nedenle yazılı basın ve internet gazeteciliği kapsamında yer alan her iki haber kaynağına büyük sorumluluklar düşmektedir. Her iki haber kaynağında sıkça rastlanan haberlerden biri de, 'kadına yönelik şiddet' haberleridir. Bu haberlerin aktarımında kullanılan dil, sahip olunan yapılar ve değerler, ideolojik yapısına göre, gazete ve internet sitesi haberlerinde farklılıklar gösterebilmektedir. Ancak genel anlamda cinsiyetçi bir tutumla kadına yönelik şiddet haberlerinin yansıtıldığı görülmektedir. Cinsiyetçi söylemle benzer kalıp değerleri taşıyan anomi ve dikotomi unsurlar çerçevesinde de kadın ötekileştirilen, yabancılaştırılan, ayrımcılığa tabi tutulan, kendi benliğiyle ilgili sahip olmak istediği her şey için toplumdaki soyutlanarak, 'diğer' konumuna yerleştirilmektedir. Bu da kadını ikinci plana atan, kadının çoğunluk içinde kendini azınlık olarak hissettiği bir dünya yaratmaktadır. Dolayısıyla kadına hiçbir zaman, gerçek anlamda kendi benliğiyle örtüşen bir dünya, sunulmamaktadır. Bu durum gazete ve internet haber sitesi, kadın ve kadına şiddet haberlerinde de açık şekilde görülebilmektedir. Genel olarak kadına şiddet haberleri gazete ve internet haber sitelerinde çokça yer almakta ve bu tür haberler belirli kodlar ve şablonlar ile verilerek, şiddet sıradanlaştırmakta, normal bir durummuş gibi zihinlere yerleştirilmekte, böylelikle şiddet edimine gizli bir meşruiyet kazandırılmaktadır. Bu nedenle şiddete maruz kalan kadınlar, haberlerde hep göz önünde olmakla birlikte, edilginleştirilmekte ve mağdur olarak temsil edilmektedirler. Bu bağlamda geçmişten günümüze değin önemini ilk günkü gibi koruyan, yazılı basın kapsamında yer alan gazete haberleri ile bunun yanı sıra teknolojinin gelişmesiyle haberlerin çok yoğun bir şekilde takip edildiği ve internet gazeteciliği kapsamında yer alan internet sitesi haberlerinin, kadın şiddeti haberlerindeki sunumu oldukça önem arz etmektedir. Çünkü ülkede yaşayan tüm vatandaşların, toplumsal olaylardan haberdar olmasını sağlamada üstlendikleri rolün önemi oldukça büyüktür. Ancak bunu sağlarken kamuoyunda belli bir algı yaratma çerçevesinde de şekillendiklerini söylemek mümkün görünmektedir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular ışığında genel olarak bir değerlendirme yapıldığında çalışma kapsamında çıkış noktası olarak belirlenen Ayşegül Terzi olayıyla birlikte belirlenen zaman diliminde, farklı ideolojiye sahip gazete ve internet sitesi haberlerinin kadına şiddet haberlerini aktarmada farklı bir yayın politikasıyla hareket etmedikleri görülmüştür. Bu bağlamda kadına yönelik şiddet içerikli haberlere bakış açılarında, kadını konumlandırma ve yer verme şekillerinde de herhangi bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, öngörülen zaman aralığının dar olması ve söz konusu zaman diliminde gazete ve internet sitesi haberlerinde ulaşılan 30 haberden 21 haberin Ayşegül Terzi haberi olmasıdır. Dolayısıyla kadına şiddet haberlerini, çalışma sonucunda elde edilen veriler bağlamında genelleyici bir tutumla yorumlamak mümkün olmamaktadır. Diğer bir anlatımla elde edilen verilerle birlikte, öngörülen diğer seçeneklerin ve olasılıkların da söz konusu olabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir. Ayrıca belirlenen zaman diliminde örnekleme dahil edilen gazete ve internet sitelerinin, Ayşegül Terzi vakası dışındaki kadına şiddet haberlerinde de farklı bir tutum sergilemedikleri, kadına şiddet haberlerini genel olarak alışıla gelmiş bir kalıpla aktardıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum bir yandan incelenen zaman dilimi için, kadına şiddet konusunda genelleyici bir tutumla yorum yapmayı mümkün kılmazken, diğer taraftan kadına şiddet haberlerini, bu alışılacak kalıpla yorumlamaya olanak tanımaktadır. Bununla birlikte çalışmada çıkış noktası olarak belirlenen Ayşegül Terzi vakasının gündeme düşmesi sonucu, gazete ve internet sitelerinde de yerini bulduğu, ancak genel olarak aynı çerçevede sunularak gazete ve internet sitelerinin kadına şiddet konusunda gerekli sağduyuyu ve hassasiyeti göstermedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda dikkat edilecek diğer önemli bir

husus ise belirlenen gazete ve internet sitesi haberlerinden az da olsa farklı bir politika izleyen Mynet internet sitesidir. Mynet internet sitesi kadına şiddet haberlerini yayımlarken diğer gazete ve internet sitesi haberlerine oranla gerek fazla sayıda haber üretmesi gerek fotoğraf kullanmayarak kadın şiddetini görünür kılmaktan uzak durmaya çalışmasıyla farklılık göstermektedir. Ancak bu durum da Mynet internet sitesinin kadına şiddet konusundaki haberlere karşı tutumunu keskin çizgilerle yorumlamayı mümkün kılmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Alankuş, S. (2007). Kadın Odaklı Habercilik, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Akmeşe, Z. & Deniz, K. (2015). Kadına Yönelik Cinsiyetçi Söylemin İnternet Haber Portallarında Yer Alma Biçimleri, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8/1, ss:311-326.
- Çelenk, S. (2010). Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar, Bülent Çaplı & Hakan Tuncel (Ed.), *Televizyon Haberciliğinde Etik içinde* (s. 229-236). Ankara: AÜ İLEF.
- Dursun, Ç. (2008). *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik*, T.C. Başkanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Erol, D. (2013). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye Yazılı Basında Şiddet Haberleri ve Haber Fotoğrafları, *Selçuk İletişim*, 8, 1, ss:192:211
- Erol, Ö. (2010). *Aile İçi Şiddete Son Kampanyası ve Kadına Yönelik Şiddet Haberleri Analizi*, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Erden, O. Ö. (2008). Akıl/Beden Dikotomisinden Modern Eril Politik Uğrağa: Beden'in İnşasından Cinsiyetçi Politika Üzerine Bir Not, *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), 129-138.
- Ergur, A., ve Diğ., (Tarih yok). *Kentleşme Sorunsalının Açılımlarında Bir Öncü ve Kurucu: Barlas Tolan'ın Eserleri ve Akademik Yaşamına Genel Bir Bakış*, ss:1-30.
- Gökulu, G. & Hosta, N. (2013). Basında Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin Analizi: Hürriyet, Sabah ve Posta Gazeteleri, *International Journal of Social Science*, Volume 6 Issue 2, p. 1829-1850.
- Halıcı, C. (2007). *Gazete Haberlerinde Kadına Yönelik Şiddet: Posta ve Takvim Gazetelerinde Kadına Yönelik Şiddet Haberleri Üzerine Bir Araştırma*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basın ve Yayın Anabilim Dalı. Eskişehir.
- İşliyen, F. (2015). Şiddet Haberlerindeki 'Mağdur Kadın' Miti Üzerine Göstergibilimsel Bir İnceleme: Habertürk Gazetesi Ş.E. Cinayeti Örneği, *Global Media Journal TR Edition*, 6 (11), ss:478-496.
- Karasu, M. A. (2008). Türkiye'de Kentleşme Dinamiklerinin Suça Etkisi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 57(4), 255-281.
- RTÜK (2004). Medyada Şiddete Duyarlılık, Başkanlık Basım Evi, Ankara.
- TBMM Araştırma Komisyonu Raporu (2006). *Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan TBMM Araştırma Komisyonu Raporu*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Can Ofset Matbaa, Ankara.
- Özügurlu, M. (2005). Hak Haberciliği, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, ss:159-168.
- Ulusal, D. (2007). *Yazılı Basında Şiddet ve Şiddet İçerikli Haber Sunumunda Kadının Konumlandırılışı*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ss:1-130.
- Saraç, S. (2013). Toplumsal Cinsiyet Yansımaları, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara.

- Şahin, Ç. (2012), Erkek Egemen Cinsiyetçi Söylemin Türkiye'deki Kadın Haklarına Yansımaları, *Hukuk Gündemi*, 2, ss:52-59.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (5. Basım), Seçkin Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları

- Uçurum, K., (Tarih yok).*Yabancılaşma*, II. Öğrenci Üye Kurultayı Bildiriler Kitabı, ss:125-128, www.emo.org.tr/ekler/f30c0ce8636ff2c_ek.pdf, (12.06.2017).
- <http://emanowar.blogspot.com.tr/2007/05/anomi-ve-yabancilama.html> (06.11.2016).
- <http://logos-maialmila-fahl.blogcu.com/anomi-merton-durkheim/10158077> (06.11.2016).
- <http://yeniokul.net/3262/dikotomi-nedir> (06.11.2016).
- <http://docplayer.biz.tr/6184019-Nicel-ve-nitel-arastirma-yontemleri.html> (03.01.2017).
- www.bianet.com.tr
- www.maynet.com.tr
- www.yeniakit.com.tr
- www.sabah.com.tr
- www.cumhuriyet.com.tr
- www.milliyet.com.tr

SURİYELİ SĞINMACILARA YÖNELİK AYRIMCI VE ÖTEKİLEŞTİRİCİ SÖYLEMİN YEREL MEDYADA YENİDEN ÜRETİLMESİ¹

Hakan Alp²

Öz

Kitle iletişim araçlarının haber ve yorumlarında kullandığı metinler, makul çoğunluğun toplumsal düzenini meşrulaştıran propaganda metinlerine ve kendinden olmayana yönelik nefret içerikli söylem biçimine dönüşmektedir. Kamuoyunu bilgilendirme amacı taşıyan kitle iletişim araçları, toplumsal anlamda düşünüş biçimlerini hâkim ideolojinin düşünce biçimlerine göre şekillendirmektedir. Medya böylece toplumsal yönlendirmeyi ve denetimi sağlamada yardımcı bir rol üstlenmektedir. Yani medya kamuoyunun sesi olmaktan ziyade, hâkim iktidarın ve ideolojisinin sesi olma amacını yüklenir. Egemen sınıf, toplumsal denetimi sağlamak için çeşitli ideolojik aygıtlar kullanır. Bu aygıtlardan günümüzde en önemli olanı medyadır. Medya; gerek dilsel anlamda kullandığı nefret içerikli söylem biçimiyle, gerekse de haber içeriklerindeki gücünün yanında taraf tutan konumu nedeniyle toplumu yönlendirmede önemli bir rol üstlenmektedir. Medyatik iktidar, haber içeriklerini ve haberin ideolojik ve anlamsal bağlamlarını güçlülerin tanımlarına göre kurarken, azınlıkların veya muhalif grupların dışlanmasına neden olan bir tür toplumsal denetim biçimini de söylemsel düzlemde yeniden yapılandırmaktadır.

Makale kapsamında Suriyeli sığınmacıların yaşam biçimlerine, kültürel değerlerine karşı beslenen önyargının nedenleri, nefret söyleminin yarattığı tahribat irdelenecektir. Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden farklı ideolojilerde on dört adet yerel gazete incelenerek, toplumsal algının önyargılarla manipüle edilme süreci değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yerel medyada Suriyelilere yönelik kullanılan dilin, biçim ve içeriğinin hangi yapısal ideolojik süzgeçlerden geçerek bir toplumsal algı yarattığı açıklanmaya çalışılmıştır. Toplumsal anlamda herkese eşit mesafede olması gereken medyanın, içselleştirilmiş önyargılarla beraber sığınmacıları potansiyel suçlu olarak gösterdiği açıkça görülmüştür.

Yerel medya kanallarında nefret söyleminin, hâkim unsurların, güçlülerin güçsüz üzerindeki egemenliğinin, ırkçılığının, ötekileştirmesinin yeniden üretiminde rol oynadığı anlaşılmıştır. Önyargıların ve ayrımcı söylemin oluşumu ve nefret suçuna dönüşmesinde yerel medya kanallarının ne denli etkili olduğu, çeşitli illerde Suriyeli sığınmacılara yönelen linç girişimlerinde de açıkça ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, sığınmacı, medya, nefret, ayrımcılık.

RE-PRODUCTION OF DISCRIMINATORY AND OTHERIZING DISCOURSE FOR THE SYRIAN REFUGEE AT THE LOCAL MEDIA

Abstract

Texts used in the news and critics by the mass media are transformed into propagandas that legalize the social order of reasonable majority and into those discourses containing

¹ Geliş Tarihi: 25.08.2017 Kabul Tarihi: 10.10.2017

² Yrd. Doç. Dr., İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
hakanalp@esenyurt.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9696-8902

hatred against foreigners. Dominant class uses various ideological instruments in order to guarantee supervision of society. In the present time, most important of these instruments is media. Media has adopted an important role in directing and guiding the society because of its statements based on hatred in linguistic terms and its position supporting the strong class in the society. Mass media aiming to inform the public are shaping social forms of thinking according to the line of thinking adopted by the dominant ideology. In this manner, media supports the government in its attempts to guide and supervise the society. This means that media is not the real voice of society but rather than that, it is the voice of dominant government and its ideology. While media constructs the new contents and ideological and meaningful contexts of the news according to the definitions established by the stronger class and it re-shapes a certain method of social supervision causing alienation of minorities and opposing groups.

In the scope of this paper, reasons of the prejudice against lifestyle, cultural values of the Syrian refugees, devastation caused by hate speech will be probed through examples. It is tried to examine the process of manipulating the public perception, analyzing different local newspapers which have published Turkey's seven geographical regions. It will be tried to explain how the language, style and content used against refugees, in the local media create a social perception by passing through which constructive ideological filters. Media should be equal distance to every person. It is obviously showed on media as if the refugees are potential criminals by the people prejudice.

The local media channels are found to be the typical instruments playing a strong role in re-production of sovereignty, racism and factionalizing of dominant elements in the society which is based on dominancy of the ruling class over the weak class. The lynching attempts against Syrian immigrants encountered in various cities prove how local media channels are influential in creating prejudices and discriminating approach against Syrians and its transformation into crimes of hatred.

Keywords: Syria, immigrant, media, hatred, discrimination.

GİRİŞ

Devletin ideolojik aygıtlarından biri olan kitle iletişim araçlarının, haber içerikleri ve sunumunda kullandığı dil ve söylem biçimi, nefret söyleminin oluşumunda önemli ölçüde rol oynamaktadır. Nefret söylemi toplumda 'ötekilere' yönelik ayrımcılığı, hoşgörüsüzlüğü ve önyargıyı, dahası linç meşru kılmakta, etiketlenen ve yalnızlaştırılan grup üyelerine karşı her türlü saldırı ortamına zemin oluşturulmaktadır.

İdeolojiler büyük ölçüde söylem aracılığı ile yayılmaktadır. İdeolojilerin, toplumsal oluşum olarak ancak dille ortaya çıkabilmesi, ancak dilde anlam bulabilmesi nedeniyle söylem ile doğrudan ilişkilidir (İlgin, 2003:293). Bu sürecin temel yöneliş biçimi, toplum bilincinin hangi kriterler çerçevesinde belirleneceği ve iktidarın düşünüş perspektifi ve söylem biçimlerinin toplum tarafından nasıl içselleştirileceğidir.

Haber her ne kadar gerçek olaylara dayansa da sonuçta olayı izleyen gazetecinin (muhabir) zihinsel sürecinden geçer ve orada işlenir. Burada habere konu olan olayı haberin hammaddesi olarak alalım. Bu hammadde, muhabirin bilişsel algı, yorum ve değerlendirme ortamında işlenerek habere dönüştürülür. Gerçek olayı gözlemleyerek ya da olay hakkında birtakım görgü tanıklarından, ilgili kaynaklardan, olayın taraflarından, olayı değerlendiren başka haber kaynaklarından vb. çok çeşitli kesimlerden veri toplayan muhabir bu bilgileri bir

de kendi bilişsel süreçlerinden geçirerek haber metnine dönüştürür. Dolayısıyla haber metni gerçek olayın birebir yansıtılması olmaktan uzaklaşır. Böylece medya haberleri aslında gerçek olaylara dayansalar bile onların tıpkısı değil, gerçek olaydan beslenmiş ve çeşitli üretimsel süreçlerden geçerek oluşturulmuş kurmaca anlatısı olabilir ancak. Bu kurmaca metnin çözümlenmesinde ise üreticinin mutlaka çözümlenme kapsamına alınması gerekir (Güngör, 2011:213).

Öznenin varoluşu iktidar ilişkileri içerisinde mümkündür. İktidarın varoluşu da ancak özne üzerinden gerçekleşebilir, yani iktidar ve özne var olmak için karşılıklı olarak birbirlerine gereksinim duyarlar. Özne önceden kurulu bu simgesel düzenin içinde kendini bulur ve bu simgesel mekanizmaları kullanarak dünyayı anlamlandırmaya, kendisini bu anlamlandırma sürecinde, toplumsal bir yerlem içerisinde anlamlı kılmaya çalışır. Toplumsal yapı iktidarın kurgusuna yapılandırılmıştır, toplumsal özneler bu kurgu içerisinde biçimlendirilir. Özne toplumsalın, daha doğrusu iktidarın, kurgusudur, bu nedenle de özne “denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi”dir (Foucault, 2000:63). Söz konusu süreçte birey kendisinin özgür bir hareket alanına sahip olduğu yanılgısı içerisinde. Ancak pratikteyse tüm söylem ve hareketleri hâkim iktidarın denetimi ve yönlendirmesi altındadır.

Özne ‘öteki’den ayrı düşünülemez. Öznenin kendini gerçekleyebilmesi için ‘öteki’nin varlığı zorunludur, toplum özne için ‘öteki’dir. Hem onu var eden, hem de tehdit eden yapıdır. Özne kendisini ‘öteki’ üzerinden kurguladığı için ‘öteki’ ona dışsal değil içseldir, özne toplumsallaşma sürecinde ‘öteki’nin, toplumun, belirlediği bir yapıyı -dili, kültürü, yasaları vb.- kabul eder içselleştirir, ‘ben’in üzerine ‘üst-ben’i inşa eder. Bu süreçte, özne kendisini toplumsal otoriteye uyumlu kılar, “öznenin toplulukla ilişkisi... birleştirici üst benlik tarafından dolaymlanır” (Roussillion, 2002:335).

Tüm bireyler toplum tarafından dışlanma, yalnızlaşma dolayısıyla içe kapanma tehlikesi altında yaşarlar. Bu süreç ‘büyük’ ve ‘normal’ çoğunluğun dışından kalan tüm ‘öteki’lerin kendi yaşam biçimlerini ve kültürlerini bastırmasına neden olur. Ayrıca kitle psikolojisi dikkate alındığında ‘öteki’ diye adlandırabileceğimiz toplumsal grupların üyelerinde susma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Grup üyeleri kendilerini büyük çoğunluktanmışlar gibi göstererek, gerçek kimliklerini saklama, yani bir anlamda görünmez olma içgüdüleriyle kendilerini koruma altına almaya çalışırlar. Tüm iktidarlar, öteki gruplara mensup bireyleri, farklı biçimlerde de olsa, ‘normal’ ve büyük çoğunlukla ‘uyumlu’ hale getirmeye çalışarak tek tipleştirmeye ve daha kolay yönetilebilir hale getirmeye çalışırlar.

Kitle iletişim araçları, bu aynılaştırma ya da belli etnik, dini, kültürel grupları silik hale getirme pratiğinde iktidarların sesi olmaktadır. İletişim araçları, egemen seçkinlerin, egemen kültürlerinin ve yaşam biçimlerinin geri kalan tüm toplumsal gruplara dayatılmasına hizmet etmektedir.

Egemen ideoloji; kitle iletişim araçlarıyla; halkın düşüncesini denetim altında tutmaya, belli bir yöne kanalize etmeye ve toplumsal rızayı inşa etmeye çalışır. “Medya toplumsal bir amaca hizmet etmekte, insanların zihinlerini, hükümetlerine ve daha genel kapsamda toplumsal, ekonomik ve politik düzenin düzenlemelerine erdemli bir bağlılık gösterecek biçimde eğitmektir” (Chomsky, 1999:27). Örneğin, belli gruplara yönelik ötekileştirme ve linç hareketlerinde, halkın ikna edilmesi ve düşüncesinin kontrol edilmesi medya aracılığıyla gerçekleşebilmektedir. Medya bu amaca; konuları seçme, ilgilenilecek olayları saptama bu olayların hangi sınırlar içinde işleneceğini belirleme, bilgileri çeşitli süzgeçlerde geçirme, vurgu ve üsluba karar verme, tartışmaları kabul edilebilir ilkeler çerçevesinde tutma gibi çok çeşitli yöntemlerle hizmet eder (Chomsky, 1998:100).

Bahsedilen söylemin yaşamsal anlamda durduğu yer, medyada bir paravana etkisi işlevi görebileceği gibi, gerçeğin bulanık hale getirilmesinde ya da egemenlerin yararına yeniden inşa edilmesinde aracı olur. Bu noktada iktidarı, kendini doğrudan dışı vuran güçlü bir söylemler birliği olarak tanımlayabiliriz. Bu ilişki toplumdaki egemen sınıfların görüşlerinin bir yansımasıdır. “Daha güçlü gruplar ve bunların üyeleri artan bir yaygınlıkta ve çeşitlilikteki söylem rollerini, türlerini, vesilelerini ve üsluplarını denetlerler ya da en azından bunlara erişme olanağına sahiptirler” (Köse, 2007:127). Azınlıklar hakkındaki günlük konuşmalar medya tarafından telkin edilmektedir. İnsanlar etnik azınlıklar hakkındaki görüş ve bilgilerinin kaynağı olarak televizyon ya da gazetelere danışırlar.

1. Nefret Söylemi

Nefret Söyleminin tanımlanmasında ortak bir kabul bulunmamaktadır. Ancak genel anlamıyla Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 1997 yılında kabul ettiği bir tavsiye kararında şu tanımlamayı yapmıştır: “İrkçi nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm veya hoşgörüsüzlük ifade eden, saldırgan milliyetçilik de dâhil olmak üzere, hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her tür ifade biçimidir. Hoşgörüsüzlüğe dayalı nefret, saldırgan milliyetçilik ve etnik merkezîyetçilik, ayrımcılık ve azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli kişilere karşı düşmanlık yoluyla ifade edilen hoşgörüsüzlüğü içermektedir” (Council of Europe- Committee of Ministers Recommendation No.R (97)).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına göre Nefret Söylemi aşağıda yer alan durumları kapsamaktadır:

-Birincisi, ırkçı nefretin veya başka bir deyişle kişilere veya gruplara yönelik nefretin belirli bir ırka ait olmaları nedeniyle kışkırtılması;

-İkincisi, dinsel nedenlerle nefretin kışkırtılması; inananlar ile inanmayanlar arasındaki ayrıma dayalı nefretin kışkırtılması da aynı kefiye konulabilir;

-Son olarak, Avrupa Konseyi'nin Bakanlar Komitesi'nin 'nefret söylemi' üzerine Tavsiye Kararı'nda kullanılan ifadeleri kullanacak olursak, 'saldırgan milliyetçilik ve etnik merkezîyetçilik şeklinde ifadesini bulan' hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret türlerinin kışkırtılmasıdır (Weber, 2009, s.4).

Nefret söylemi genel olarak; önyargılar, ayrımcılık, ırkçılık, cinsiyetçilik ve homofobiden beslenen bir söylem biçimidir. Etnik aidiyetler, kültürel kimlik, yaşam biçimleri gibi etkenler nefret söyleminin yönünü ve etkisini belirlerken, farklı gruplara yönelik tahammülsüzlük ve şiddet büyük bir soruna dönüşür. Nefret söylemi; homofobik, transfobik, heteroseksist, ırkçı, dinsel, politik, inanç temelli ayrımcı söylem biçim ve retorığının, kullanılan sözcüklerin seçilmesinden tutun da dizim sıralamasına kadar birçok etkenin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır.

2. Söylem Analizi ve Medyada Egemen Söylemin İnşası

Söylem analizi yöntemi; daha çok haber üretim biçimi üzerine gerçekleştirilirken, bu söylem toplumdaki egemen söylemlerin bir ürünüdür. Dili kullananların seçtikleri sözcükler ve söylemler onların aynı zamanda ideolojilerini yansıttığından, ideolojilerde kendilerini dil ile ifade edip biçimlendirirler. Diğer yandan ideolojiler, kimlikler, güç ilişkileri, kültürel değerler dil aracılığı ile ya da dilsel kurgulamalar yoluyla ortaya konulmaktadır. Bu nedenle,

medya metinlerinde, dil kullanıcılarının, dil kullanımı ön plana çıkartılmıştır. Bu yüzden de, ideolojiler bütününden oluşan simgesel düzen, dil yoluyla ifade edilmektedir (İnceoğlu, 2009:73).

Van Dijk haberi bir tür olarak değil de, bir söylem biçimi olarak ifade etmesinden dolayı, haber söylemini de toplumda var olan egemen söylemlerin bir ürünü olarak görür. Söylemlerin çerçevesi, toplumsal ilişki ve çelişkilerden bağımsız değerlendirilemez. Hatta haber söyleminin oluşturduğu toplumsal ilişki ve çelişkiler, haber oluşum sürecindeki arka plan bilgisinin yeterince sunulmamasıyla ters orantılı olarak, belirleyici bir etkiye sahiptir.

Bahsedilen toplumsal bağlam iki yönlü bir bağlamdır: mikro ve makro bağlam. Haberin mikro bağlamı, ulusal düzeydeki toplumsal iktidar/güç odaklarının etkileri altındaki gazetecilik pratiği ile haber söyleminin içsel yapısal unsurlarını içerirken, makro bağlam daha ziyade, haber üretim sürecini belli bir yapısal yanlılık sorunuyla ilişkilendirilmesi gereklidir. Yapısal yanlılığı oluşturan şey, tüm dünya basınının ajanslara olan bağımlılığıdır. Yani dünyada olup biten önemli bir olaya ilişkin verilecek bir haberin içerdiği eksik ya da yanlış bilgilendirme, basın kuruluşlarının siyasal eğilimleri birbirinden çok farklı olsa bile, haber kaynağına olan bağımlılıkları yüzünden, benzer bir söylemi ve söz birliğini açığa vurmaya götürür. Kitle iletişim araçları toplumsal ilişkiler çerçevesinde gerçekliği yansıtan bir ayna olma misyonundan çok uzak bir noktada durmalarının yanında, belli kalıplardaki gerçeklik tanımlamalarının yeniden kuran bir araç vazifesini üstlenmişlerdir. Bir toplumda yer alan başat grup ya da çevrelerin ideolojik bakış açısı, kendilerine ait doğal ya da genel yargıları ve normların temsil edildiği bir iktidar söylemi kurmayı gerektirir (Dijk, 2007:119).

Van Dijk'e göre medya söylemini, metne dayalı yorumsal ve bağlama dayalı sosyal gelenek biçimindeki yaklaşımların harmanlandığı bir çerçevede ele alır. Dijk'e göre ideoloji söylemde ifadesini bulur ve söylem aracılığı ile yeniden üretilir. Biz ve öteki ayrıştırmaları söylemde kurulur. Tarih içindeki çatışmalar, güç ilişkileri söylemde ortaya çıkar. Anlam yalnızca dilsel bir yapı değil aynı zaman da bilişsel bir yapıdır.

Gönüllü olarak egemenlerin düşüncelerini kendi düşünceleri olarak gören ezilenler, muhalif, farklı düşünen veya yaşamaya çalışanları düşman olarak gören bir bilinç yapısına sahiptir. Bu süreç ailede başlar, okul, iş, dini kurumlar ve son olarak da kitle iletişim araçları tarafından etkin bir biçimde kullanılır, kitleler tek taraflı yayınlar ve yönlendirmelerle saldırganlaştırılır, toplumsal bütünlük ötekiler aleyhine bozulur. Parçalanma geri dönülemez bir biçimde toplumsal yapıya yansır (İnceoğlu, 2014:55).

Böylece 'genel çoğunluk' egemen ideoloji tarafından kendisine sürekli dayatılan düşünce yapısı dışında kalan düşüncelere tepki duymaya başlar. Bu tepkisellik süreci, belli bir süre sonra karşıt düşünceleri toplumsal yaşamın dışına iter ve ötekileştirmeye başlar. 'Öteki' bizden olmayan, bizim gibi düşünmeyendir. Her toplumun zorunlu olsa da beraber yaşadığı ama kendinden kabul etmediği gruplar vardır. Bu gruplar etnik, dini, ulusal, cinsel yönelim, anlamında farklı kimliklere ve aidiyetlere mensup bireylerden oluşmaktadır.

Günümüz toplumları kendi anlayışları dışından kalan grupları ötekileştirerek, yaşamsal haklarını gasp etmeye çalışmaktadırlar. Aslında bu gasp sürecini; 'öteki'nin tüm kimlik özelliklerini, kültürel değerlerini, yaşam biçimini değiştirip kendine benzetme sürecidir. Medya söylem biçimiyle bu gasp sürecinin egemen ideoloji açısından en önemli araçlarından biridir.

Özne ‘öteki’ üzerinden kendisini tanımlar, özne için öteki vazgeçilmezdir, varoluşunu tanımlayabilmesinin zorunlu koşuludur; kendi kimliğini tanımlamak için ‘öteki özne’ye ihtiyaç duyarım. ‘Öteki’nin benim ne olduğum hakkımdaki düşüncesi, benim en mahrem öz kimliğimin yüreğine kazınır (Zizek, 2002:97).

Nesnel bir habercilik anlayışında haberciden beklenen olayı olduğu gibi, yorumlarını katmaksızın, taraflara eşit mesafede durarak ve haber kaynağının sözlerini çift tırnak içinde vererek aktarması ve cümlelerini ‘dedi’, ‘belirtti’, ‘ifade etti’ gibi fiillerle tamamlamasıdır. Oysa habercilik pratiği içinde nesnelliğini koruyamayan ve haber kaynağının cümlelerini ‘iddia etti’, ‘öne sürdü’ gibi fiillerle tamamlayarak söylenenlerle ilgili önyargılarını haberin içine yerleştiren haberciler vardır (Sungur, 2014:33). Medya ve sosyal iletişim ağlarında habercilerin veya yorumcuların önyargılı ve ayrımcı tutumları kimi zaman kullandıkları deyim, atasözü ve stereotiplerde açıkça görülmektedir.

Türkiye Gazeteciler Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nin 3. Maddesinde; gazetecinin sorumluluklarına bağlı temel görevleri ve ilkeleri şu şekilde yer almaktadır:

Gazeteci; başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, dil, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci; her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtan yayın yapamaz.³

3. Mülteci ve Sığınmacı Kavramları

“Sığınmacı, kendi ülkesinde haklı nedenlere dayanan işkence görme korkusu bulunan ya da silahlı çatışma ve şiddet olayları nedeniyle yaşamı tehlikede olan, bu yüzden de bir başka ülkeden mülteci statüsü isteyen kişi”dir (BMMYK, 1997:183).

Mülteci terimi genellikle, mülteci statüsü almaya yönelik başvuruların hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanılır. Statüleri resmi olarak tanınmış olması ihtimaline karşın, sığınmacılar menşei ülkelerine geri göndermeme ilkesi gereğince zorla gönderilemezler.

‘Sığınmacı’ mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu henüz karara bağlanmamış kişiler için kullanılan bir terimdir. Aynı zamanda henüz başvuru yapmamış veya başvurusu hakkında yanıt bekleyen kişiler de sığınmacı olarak tanımlanır (BMMYK, 2001:2).

Sığınmacı, ülkesinde baskı gören veya görme ihtimali olan, bu yüzden ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen ve başka bir ülkeden sığınma isteyen kişilerdir. Mülteci ve sığınmacı, kavramları Türkçede de eş anlamlıdır. Fakat uygulamada farklı kullanılmaktadır. Türkiye’de uygulamada sığınmacı, yasal statü kazanmak amacıyla başvuran ve başvuruları inceleme safhasında olan kişiler ve Avrupa dışındaki ülkelerden gelenler için kullanılmaktadır (Buz, 2002:7).

Çalışma kapsamında Türkiye’ye gelmek zorunda kalan Suriyelilerin statüsü hukuksal olarak ‘sığınmacı’ statüsüne denk gelmektedir. Dolayısıyla çalışmada ‘sığınmacı’ kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

³ Detaylar için Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesine bk: <http://www.tgc.org.tr/bildirge.asp>

Yerel Medyada Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Nefret Söylemi Örnekleri

Tabakalı örnekleme yöntemine uygun olarak Türkiye’de her bir coğrafi bölge ayrı bir tabaka olarak kabul edilmiştir. Her bir tabakada basit seçkisiz örnekleme yöntemine göre 2 adet yerel gazete seçilmiştir.

Çalışmanın evrenini ‘sanalbasın.com’ da yayın yapan yerel gazeteler oluşturmaktadır. Tarih aralığı, Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak göç etmek zorunda kaldıkları 2013-2016 tarihleri arası olarak seçilmiştir.

Yerel gazeteler ve yerel internet portallarında yer alan nefret söylemi örnekleri; içerdiği olumsuz önyargı ve genellemeler, hakaret, küfür, aşağılama, düşmanca söylem gibi kategorilere ayrılarak analiz edilmiştir.

Söz konusu kategoriler dünyada konuyla ilgili yapılan çalışmalardan da yararlanılarak ve Türkiye’ye özgü dil ve kültür farklılıkları dikkate alınarak belirlenmiş olan nefret kategorileri olarak tanımlanmaktadır:

1) Abartma / Yükleme / Çarpıtma: Bir kişi ya da olaydan yola çıkarak bir topluluğa yönelik olumsuz genellemeler, çarpıtmalar, abartmalar, olumsuz atıflar içeren söylemler.

2) Küfür / Hakaret / Aşağılama: Bir topluluk hakkında doğrudan küfür, hakaret, aşağılama, hakaret içeren gibi söylemler.

3) Düşmanlık / Savaş Söylemi: Bir topluluk hakkında düşmanca, savaşı çağrıştıran ifadelerin yer aldığı söylemler.

4) Doğal Kimlik ögesini nefret aşağılama unsuru olarak kullanma / Simgeleştirme.

Yerel basında Suriyeli sığınmacılara yönelik nefret söylemi örneklerinin eleştirel söylem analizi yöntemiyle analizi yapılmıştır. Örneklerde de görüleceği gibi pek çok haberde bu kategorilerin birden fazlası kullanılmıştır.

Tablo 1: 7 coğrafi bölgeden 2’şer İl

Marmara	Karadeniz İç Anadolu	Doğu Anadolu	G. Doğu Anadolu	Ege	Akdeniz	
Kocaeli	Sinop	Sivas	Muş	Urfa	Uşak	Antalya
Sakarya	Bolu	Kırıkkale	Erzurum	Kilis	Muğla	Hatay

Tablo 2: Yerel Medyada Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Nefret Söylemi Örnekleri

Gazete-Haber Portalı	Kategori
Boyabat Son Haber	Küfür-Hakaret-Aşağılama
Bolu Gündem	Abartma-Yükleme-Çarpıtma
Urfanatik Gazetesi	Küfür-Hakaret-Aşağılama
Kilis Postası	Düşmanlık-Savaş Söylemi- Simgeleştirme
Kocaeli Gazetesi	Küfür-Hakaret-Aşağılama
Hendek Şafak Gazetesi	Küfür-Hakaret-Aşağılama/Düşmanlık-Savaş Söylemi
Sivas Memleket İnternet Haber Portalı	Küfür-Hakaret-Aşağılama
Haberkale İnternet Portalı	Düşmanlık-Savaş Söylemi/Simgeleştirme
Uşak Haber Merkezi İnternet Haber Portalı	Düşmanlık-Savaş Söylemi/Simgeleştirme
Güney Ege Gazetesi	Düşmanlık-Savaş Söylemi/ Küfür-Hakaret-Aşağılama
Akdeniz Gerçek Gazetesi	Küfür-Hakaret-Aşağılama/ Abartma-Yükleme-Çarpıtma
Hatay Asi Gazetesi	Düşmanlık-Savaş Söylemi/ Düşmanlık-Savaş Söylemi

Grafik 1: Ayrımcı Söylemin Yüzdesele Kategorik Dağılımı

Olay 1

Boyabat Son Haber Gazetesi'nde, ülkelerindeki savaş nedeniyle Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan Suriyeli sığınmacılarla ilgili olarak aşağıdaki şekilde bir haber yapılmıştır:

“Sinop'a Suriyeli mültecilerden bir grup sessiz sedasız getirtilerek şehir içinde dağıtıldı.

Kimi devletin bazı kurum misafirhanelerinde barınma altına alınırken, kimileri de özel eşyalı ev kiralarak Sinopluların arasına karıştırıldılar.

Durumun farkına varan bazı Sinoplular ise mültecilerin Sinop gibi bir turizm kentine getirtilip halkın arasına yerleştirilmesinin anlamsız bir girişim olduğunu belirterek “Mültecilerin kamplarda o yörenin yetkililerine yaşattıklarını unutmadık. Burası çağdaş insanların oluşturduğu bir kültür şehri, genç kızlara filan laf attıkları ile ilgili duyular alıyoruz. İnşallah yarın Sinop'un da başına bela olmazlar” diyerek mültecilerin Sinop'a yerleştirilmesinden duydukları tedirginliği dile getirdiler (“Sinop'a Suriyeliler Geliyor”, 2013).

Haberde sığınmacıların Sinop'a yerleştirilmesi eleştirilirken kullanılan ifadeler ötekileştirme, aşağılama ve düşmanlık içermektedir. Haberi söylem analizi çerçevesinde irdelendiğinde Suriyelilerin sürekli olay çıkartan, çağdaş olmayan, kurulu düzeni bozan baş belası insanlar olarak tanımlandığı görülmektedir.

Medya aracılığı ile egemen söylem yeniden üretirken, 'öteki'lerin yaşam biçimleri, kültürleri aşağılanmakta ve önemsizleştirilmektedir. Savaşın, yıkımın ve ölümün yarattığı tahribatlar ve sığınmacı olmanın zorlukları düşünüldüğünde acımasızlığın toplumsal bir refleks haline geldiği görülmektedir. Suriyeli sığınmacılar toplumsal alanın dışında tutulmaya çalışılırken, varlıkları toplumsal varoluşu tehdit eden unsurlar olarak görülmektedir.

Olay 2

Bolu Gündemi isimli İnternet Haber Portalı'nda, Suriyeli sığınmacıların sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak faydalanmaları 'Onlara Sağlık da Bedava' şeklinde bir haber başlığı kullanılarak eleştirilmektedir.

“Ülkelerindeki iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan mültecilere birçok kolaylık sağlanıyor. Devletten belirli bir ölçüde maaş alan mülteci ya da sığınmacılar, sağlık hizmetlerinden de ücretsiz olarak yararlanabiliyor. Sığınmacılara sağlanan ücretsiz tedavi de vatandaşların tepkisini çekti.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, çalışanlar için hastane katılım payını eczanelerde öderken, emeklilerin ise maaşlarından kesinti yapılıyor. Herhangi bir sosyal güvencesi olmayanların ise muayene ücreti 15 TL iken geçtiğimiz aylarda yüzde 100 zam yapılarak 30 TL olmuştu. Hastanede Arapça danışma bölümün gören bazı vatandaşlar ise bu duruma tepki gösterdi (“Onlara Sağlık da Bedava”, 2014).

Haberin dili analiz edildiğinde Suriyeli sığınmacıların, sosyal devlet olmanın en önemli çıktılarından biri olan ‘ücretsiz sağlık hizmeti’nden faydalanmasına karşı çıkmaktadır. Söz konusu ayrımcı söylemi, abartma-yükleme ve çarpıtma kategorisinde değerlendirebiliriz.

Olay 3

Urfanatik Günlük Siyasi Bağımsız Gazetesi'nin 22 Ağustos 2015 tarihli haber başlığı şu şekildedir:

“Suriyeliler yine olay çıkardı!

Şanlıurfa'da bir grup Suriyeli genç, yoldan geçen Urfalı gençlere küfür ettiği iddiasıyla çıkan kavgada 2 kişi gözaltına alındı” (“Suriyeliler yine olay çıkardı”, 2015).

Haberde, Suriyeli sığınmacıların toplumun dışına itilmeye çalışıldığı görülmektedir. Haber boyunca Suriyeli sığınmacılara yönelik “uslanmaz, kavgaya çıkararak küfürbaz” tanımlamalarının kullanıldığını görüyoruz.

Biz ve onlar hakkındaki söylem, dolayısıyla da ırkçı söylem çoğunlukla bizim eylemlerimiz ve onların kötü davranışları hakkındaki hikâyeler şeklinde örnekler açıklamalarla tanımlanır. İrkçi söylemde, örneğin onların kuralları nasıl çiğnedikleri, uymadıkları, sapkın hatta suçlu oldukları hakkında genel bir düşünce ifadesi bulabiliriz.

Olay 4

Kilis Postası İnternet Haber Portalı'nın 01 Ağustos 2015 tarihli haberinde, Suriyeli sığınmacılara ayda yaklaşık 800 TL destek verildiği belirtiliyor. Söz konusu haber tam anlamıyla gerçeği yansıtmamakta ve kullanılan üslup ve dil bakımından da ayrımcılık içermektedir.

“... Suriyeli mültecilere ayda yaklaşık 800 TL ödeniyor. Mülteciler neredeyse asgari ücret kadar destek alırken Muharip Gazilere ödenen maaş sadece 360 TL. Hükümetin Suriyeli mültecilere kıyağı maddi destekle sınırlı değil. Üniversitelerin kapısı da mültecilere açıldı” (“Vatandaşa cimri mülteciye bonkör”, 2013).

Yardımlar devlet tarafından sadece kamplarda kayıtlı olarak yaşayanlara yapılmaktadır. Ayrıca söz konusu bedel 800 TL değil, barınma imkânı dışında ayda 100 TL gıda yardımı ki bunun 80 TL'sini Dünya Gıda Fonu karşılarken 20 TL'si Türkiye tarafından karşılanmaktadır. Sayıları milyonları bulan kamplar dışında yaşayan Suriyeli sığınmacı nüfusu için böylesi bir yardım bulunmamaktadır (“Türkiye’ye Sığınan Suriyeliler Misafir Değil, Mülteci”, 2014).

Toplumsal linç ortamı oluşturmak adına ayrımcı söylem pek çok yalan argüman ve örnek sunabilir. Yerel medyada sıkça örneklerine rastlanılan abartma ve çarpıtılmış haberlerle yerel halkın Suriyeli sığınmacılara bakış açısı ve davranış biçimi kötü yönde şekillendirilmeye çalışılmaktadır.

İdeoloji, esas olarak söylemin her yerinde ortaya çıkabilmektedir. Yerleşmiş önyargıların, gerçek olgular gibi sunulması işin en tehlikeli boyutudur. Yani haberde Suriyeli sığınmacılara yapılan yardımlara yönelik gerçeğin saptırılması ve genel bir kabul gören ‘doğru’ olarak kullanması ırkçılığın normalleştirilmesini beraberinde getirir. Yani söylem yeniden ve yeniden üretildikçe doğal varsayılmaktadır.

Olay 5

Kocaeli Gazetesi isimli İnternet Haber Portalı’nın 24 Kasım 2015 tarihli haberinde, İzmit merkezde faaliyette bulunan Doğa Kafe Restaurant’ta işe başlayan Suriye uyruklu şahsın, iş yerindeki televizyonları ve bilgisayarları alarak kayıplara karıştığı belirtilmektedir (“Acıyıp işe aldıkları Suriyeli, kafeyi soydu”, 2015).

Haber başlığının bütünüyle etnik bir grubu toplumun dışına iten bir yaklaşım ve üslupla seçildiği görülmektedir.

Metaforlar ve deyimler aracılığıyla soyut, karmaşık, bilinmedik anlamlar somut hale getirilebilir. Yani Suriyelilerin bir bütün olarak vefasız ya da değer bilmez olduklarına dair önyargılar, onların toplumsal işbölümünden yeteri kadar pay alamamasını beraberinde getirmektedir. Kullanılan deyim, bir etnik grubun toplumsal yaşama (iş yaşamı, sanat, kültür, komşuluk ilişkileri, vs.) katılımını engelleyici bir sonuca neden olabileceği açıktır. Çünkü Suriyeli bireyler yazara göre ‘herhangi bir görev verildiğinde’ onu suistimal edebilecek kişilik ve karakter yapısına sahip insanlar olarak betimlenmektedir.

Olay 6

Hendek Şafak Gazetesi’nin 24 Kasım 2015 tarihli haberinin başlığı:

“Suriyeli mülteciler kadar kıymeti harbiyemiz yok. Bu nasıl iş?” olarak seçilmiş. Haber içeriğinde Sakarya’nın Kargalı Mahallesi’nde yağın yağmur sonrasında birçok evin sular altında kaldığı ve selin üzerinden 1 yıl kadar zaman geçmesine rağmen Kargalı deresinde sel taşkınlarına karşı bir çalışma yapılmamasının mahalle halkının tepkisini çektiği belirtiliyor (“Suriyeli mülteciler kadar kıymeti harbiyemiz yok. Bu nasıl iş?”, 2015).

Haberde yerel yönetim eleştirilirken kullanılan başlık, ötekileştirme ve aşağılama içermektedir. Retorik ve anlambilim arasındaki yarı yolda ünlü ‘geleneksel temalara’ rastlayabiliriz. Bunlar daha önce tanımlanmış olan konular gibidir, ancak standartlaştırılmış ve halkın ilgisine sunulur hale getirilmiş olduklarından tartışmalarda basmakalıp yapılar olarak tipik şekilde kullanılırlar. Genelde ideolojik söylem, özelde ise ırkçı söylem ağzına kadar bu tür geleneksel temalarla doludur (Dijk, 2003:67).

Olay 7

Sivas Memleket isimli İnternet Haber Portalı'nın 3 Kasım 2015 tarihli haberinde, Sivas'ta yaşayan Suriyelilere yönelik genelleyici bir üslupla aşağıdaki şekilde haber yapılmıştır:

“...Sivas'ta dilencilere bir türlü çözüm bulunmuyor. Suriye'deki Savaştan kaçarak ülkemizde illere yerleştirilen Suriyeliler, devlet desteğine rağmen çocukları da kullanarak dilenmeyi tercih ediyor.” (“Suriyeli dilenciler rahatsız ediyor”, 2015).

Haberin dili analiz edildiğinde ‘dilencilik ve Suriyeli’ kavramları üzerinden bir genelleme-simgeleştirme yapıldığı görülmektedir. Haber boyunca 5 kere etnik köken vurgusu yapılmıştır.

Ayrıca genelleme ve ötekileştirmeyle beraber yine etnik kökene vurgu yapılarak, Suriyeli sığınmacıların *devletin tüm desteğine rağmen dilenciligi tercih edecek* kadar vurdumduymaz ve hazır yiyici insanlar oldukları ima edilmiştir.

Ahlaki dışlama ile ilişkili çalışmalar, toplum tarafından damgalanmış insanlara yönelik vahşi ve zalim davranışların meşrulaştırılması süreçlerini sosyal psikolojik bir yaklaşımla açıklama çabalarının en önemlilerindedir. Toplum tarafından dışlanan grupların, bu grubun insanlığını reddetmeyi amaçlayan, son derece olumsuz nitelendirmelerle gayri-meşrulaştırılmaktadır. İnsanlıktan çıkarma, toplumun dışına atma, olumsuz karakter özellikleriyle nitelendirme, siyasi etiketlerle damgalama ve grup karşılaştırması, gayri-meşrulaştırmanın en yaygın kullanılan biçimleridir (Göregenli, 2013:49).

Olay 8

Haberkale İnternet Portalı'nın 26 Ağustos 2014 tarihli haberinde, Kırıkkale'de yaşamak zorunda kalan Suriyeli sığınmacılar, yerel halkın işsizliğine neden olarak gösterilmektedir:

“...Kırıkkale'deki işsizler çalışacak iş bulamazken, parkomat işinde çalıştırılan Suriyeliler, kimi araçlara parkomat cezası kesiyor ve onların eliyle cezalar araç sahiplerinin adreslerine kadar gönderiliyor. Parkomat süresine itiraz eden kimi vatandaşlar ücret ödemezken, kesilen ücretin Suriyeliler eliyle sürücülerin adreslerine gönderildiği ileri sürüldü. Bu duruma tepkili olan sürücüler bunun hiçbir ülkede uygulamasının olmadığını belirttiler.” (Suriyeli eliyle ceza”, 2014).

Haberin dili analiz edildiğinde Kırıkkale'deki işsizliğin ana nedeni Suriyeli sığınmacılar olarak açıklanmaktadır.

İdeoloji, esas olarak söylemin her yerinde ortaya çıkabilmektedir. Yerleşmiş önyargıların, gerçek olgular gibi sunulması için en tehlikeli boyutudur. Haber içeriğinde Suriyeli sığınmacılara yönelik açık bir nefret ifadesini sanki genel bir kabul gören ‘doğru’ olarak kullanılması ırkçılığın normalleştirilmesini beraberinde getirir. Yani söylem yeniden ve yeniden üretildikçe doğal varsayılmaktadır.

Olay 9

Uşak Haber Merkezi isimli internet haber portalınının 13 Haziran 2013 tarihli haberinde, şu ifadeler yer verilmiştir:

“...Türkiye'nin birçok iline olduğu gibi Uşak'a da getirilen Suriyeli mültecilerden çeşitli konularda zaman zaman şikayetini dile getiren vatandaşlar Batıkent'te yaşanan bir olay üzerine kendilerine hakim

olamamış bir mülteciyi dövdü.” (“7 Yaşındaki Kızı Kaçırmaya Çalışan Suriyeli Mülteciye Meydan Dayağı”, 2013).

Kitle iletişim araçlarında nefret söyleminin, hâkim unsurların, güçlülerin güçsüz üzerindeki egemenliğinin, ırkçılığının, ötekileştirmesinin yeniden üretiminde rol oynadığı çok açıktır. Önyargıların ve ayrımcı söylemin oluşumu ve nefret suçuna dönüşmesinde medyanın ne denli etkili olduğu, çeşitli illerde -yargısız infaz şeklinde- Suriyeli sığınmacılara yönelen linç girişimlerinde de açıkça ortaya çıkmıştır.

Bu anlamda medya ırkçı ve ayrımcı içerikli nefret söylemi aracılığı ile ‘ötekileştirilen’ gruplara karşı saldırganlığı meşrulaştırmakta ve kışkırtmaktadır. Toplumsal linç atmosferinin oluşmasında medya kullandığı dille baş sorumlu kesimlerin başında gelmektedir. Medyada kullanılan ayrımcı dil ve söylem pratiğinin, ‘öteki’ gruplara yönelik provakatif eylemlere neden olduğunu tarih boyunca Türkiye’de yaşanan linç saldırılarında açıkça gördük.

Olay 10

Güney Ege Gazetesi yazarı Ersin Turan, Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılara yönelik yaklaşımını 17 Ocak 2016 tarihli “Bu Ülkede Sığınmacı veya Dinci Olmak Varmış ” başlıklı köşe yazısıyla şöyle eleştirmiştir;

“...Komşu ülkede yaşanan bu kargaşadan kaçanları bağrımıza bastık. Konteynır kentler, çadır kentler kurduk, bu Suriyeli sığınmacıları yerleştirdik. Sağlık sorunlarını üstlendik.

Benim genç lise mezunum, bu üniversiteye girebilmek için harıl gürül çalışırken, Suriyeli gençlere, üniversitelerin kapısını sınırsız açtık. Yetmedi, sağlık sorunlarında öncelik tanıdık. Yetmedi, asgari ücretimize 900 lirayı çok görürken, sığınmacılara bu rakamın üstünde para verdik...” (“Bu Ülkede Sığınmacı Veya Dinci Olmak Varmış”, 2016).

Abartılar anlamın niteliklerini arttırmayı sağlayan anlamsal söz oyunlarıdır. Bu nedenle olumsuz kendini sunma ve olumsuz ötekini sunmanın genel stratejisi içerisinde ötekilere yönelik yaklaşımların ve politikaların abartılı ifade edilebildiğini düşünebiliriz (Dijk, 2003:93).

Yukarıda belirtilen yazıda da görüldüğü üzere; medya; toplumsal algıyı belli bir yönde oluşturmak ve yönetmek adına çarpıtılmış argümanlar ve örnekler sunabilmektedir. Yerel medyada sıkça örneklerine rastlanılan abartma ve çarpıtılmış haberlerle yerel halkın sığınmacılara bakış açısı ve davranış biçimi kötü yönde şekillendirilmeye çalışılmaktadır.

Olay 11

Akdeniz Gerçek Gazetesi’nin 26 Haziran 2015 tarihli haberinde, ötekileştirme ve hakaret yoluyla Suriyeli sığınmacıların yaşam biçimleri aşağılanmıştır. Haberin başlığı analiz edildiğinde; ülkelerinden ayrılmak zorunda bırakılan sığınmacılara yönelik açıkça nefret söylemi gerçekleştirildiği görülmektedir.

“Antalya’nın dünyaca ünlü Konya altı Plajı, Suriyeli sığınmacılar için barınma alanına dönüştü. Güneşin batışı ile boşalan plaja Suriyeliler akın ediyor, sabahın ilk ışıklarına kadar kalıyor. Suriyelilerin dünyaca ünlü plajdaki bu olumsuz görüntüsü Antalya’nın imajına da önemli ölçüde zarar veriyor.” (“Hani Suriyelilere Antalya Yasaktı?”, 2015).

3 milyona yakın sığınmacının yaşadığı insanlık dramına karşın, haberde kullanılan dilin özensiz, düşüncesiz ve ayrımcı olduğu görülmektedir. Haberin dili analiz edildiğinde sığınmacılara yönelik küçük düşürücü ve aşağılayıcı ifadeler kullanıldığı açıkça ortadadır.

Olay 12

Hatay Ası Gazetesi'nin 27 Ekim 2015 tarihli haberinin başlığı, açıkça nefret söylemi içermektedir. Bir ülkeye mensup insanların hepsi kavgacı, potansiyel suçlu, hırsızlık yapan ve kural tanımaz bir şekilde sunulmaktadır ("Yine Suriyeliler Yine Olay", 2015).

Nefret söyleminin en tehlikeli yanı, günlük dilde ve sıradan yaşamda farkında olmaksızın çok rahat şekilde kullanılmasıdır. Başlık analiz edildiğinde etnik bir kimliğe ait olma halinin, hakaret unsuru gibi kullanıldığını görüyoruz. Nefret söyleminin günlük dile yerleşmesi, kullanımının sıradanlaşması söylemi normalleştirerek, ayrımcı söylemi yeniden üretmektedir.

Olay 13

Muş Manşet Gazetesi'nin 8 Haziran 2015 Muş ilindeki dilenci sayısının artması, haberin konusunu oluşturmaktadır:

Son günlerde kenti adeta abluka altına alan Suriyeli mülteciler aile boyu dilencilik yapmaya başladılar. Hükümetin her türlü ihtiyaçlarını karşıladığı mültecilerin dilenmesine vatandaşlar tepki gösterdi ("Aile Boyu Dilencilik", 2015).

Haberin dili analiz edildiğinde 'dilencilik ve Suriyeli' kavramları üzerinden bir genelleme-simgeleştirme yapıldığı görülmektedir. Haberin içeriği incelendiğinde 'abartma-yükleme-çarpıtma' unsurlarının kullanılarak nefret söyleminin gerçekleştirildiğini görüyoruz. Sonuç olarak yazar genelleme ve ötekileştirmenin de ötesine geçerek, bir etnik kimliği tümüyle dilencilikle ilişkilendirmiştir.

Olay 14

Erzurum Ajans isimli İnternet Haber Portalının 1 Temmuz 2014 tarihli haberinde, ülkelerini terk edip Erzurum'da yaşamak zorunda kalan Suriyelilere yönelik aşağılayıcı bir başlık kullanılmıştır ("Erzurum'u Suriyeliler İstila Etti", 2014).

SONUÇ

Medya aracılığı ile Suriyeli sığınmacılara yönelik gerçekleşen nefret söylemi örneklerinde de görüldüğü üzere, haber ve yorumlarda nesnel, tarafsız, yansız olması gereken medyanın, Suriyeli sığınmacıları potansiyel suçlu olarak gösterdiği tespitini yapabiliriz. Medya, çoğu zaman hiçbir kanıt ya da ipucu bile olmadan önyargı saikiyle etnik bir kimliği kötü olarak gösterebilmektedir. Söz konusu subjektiflik sadece Suriyeli sığınmacılara yönelik değil, 'öteki' olarak tanımlanan tüm grup ve kimliklere yönelik gerçekleşmektedir.

Nefret söyleminin yerel basının önemli bir bölümünde kendine yer bulduğu görülmektedir. Bölgesel anlamda Türkiye coğrafyasından olabildiğince çeşitli sosyal, kültürel, ekonomik farklılıkları olan iller seçilmiştir. Haberlerin hemen hemen hepsinde Suriyeli sığınmacılar, topluma yönelik bir tehdit unsuru olarak gösterilmektedir. Küçültücü ifadelerin kullanıldığı haberlerde Suriyeliler çoğunlukla suçla ilişkilendirilmeye çalışılmışlardır. Ve genel anlamıyla toplumun diğer kesimleri tarafından tehdit unsuru olarak görüldükleri vurgulanmıştır.

Kitle iletişim araçlarında nefret söyleminin, hâkim unsurların, güçlülerin güçsüz üzerindeki egemenliğinin, ırkçılığının, ötekileştirmesinin yeniden üretiminde rol oynadığı anlaşılmıştır. Önyargıların ve ayrımcı söylemin oluşumu ve nefret suçuna dönüşmesinde medyanın ne denli etkili olduğu, çeşitli illerde Suriyeli sığınmacılara yönelen linç girişimlerinde de açıkça ortaya çıkmıştır.

Ayrımcı ve ötekileştirici söylemin nasıl meşrulaştırıldığı farkında olmak, ayrımcılığın ve ayrımcı dili meşrulaştırmaya yönelik iktidar söyleminin ayırt edilmesini kolaylaştırır. Nefret söylemi aracılığı ile Suriyeli sığınmacılara yönelik baskı, hâkimiyet, toplumsal yaşamdan dışlanma ve zorbalık giderek yaygınlaşmaktadır. Ayrıca söz konusu süreç Suriyeli sığınmacıların sosyal ve kültürel yaşama katılımını da zorlaştırmaktadır.

Kitle iletişim araçları sahiplik yapısı gereği, ait olduğu gücün bir parçası ve enstrümanı olarak etnik, dini aidiyetler üzerinden kendini var etmektedir. Ulaştığı kitlelere ise hakim ideolojinin (sahibinin) baskın değerlerine empoze etmeye çalışmaktadır.

Kimi zaman haber konuları veya yorumlar gerçek olaylara dayansalar da, tüm metinler gazetecinin zihinsel süzgecinden geçer ve orada işlenir. Yani yukarıda örnekleri verilen haberler gerçek olaylara dayansa da, yerel medyada yer alış biçimi, başlık seçimi, haber içeriğinde kullanılan dil toplumsal algıyı ‘ötekileştirme’ prosesiyle vermektedir. Haber başlıkları ve içerikleri incelendiğinde hem nefret söylemi hem de nefret suçunun oluşma süreci ve iç içe geçmişliği açıkça görülmüştür.

Yerel medya aracılığı ile Suriyeli sığınmacılara yönelik önyargıların yeniden üretildiğini ve pekiştirildiğini görüyoruz. Tüm bu olumsuz imajlar ve stereotipler hep beraber düşünüldüğünde toplumdaki ‘sığınmacı’ algısının nasıl yönlendirildiğini de açıkça görebiliriz. Sığınmacılar; hırsız, dolandırıcı, görgüsüz gibi genel toplum etiğine aykırı davranış biçimine sahip insan toplulukları olarak sunulmaktadır.

Haberin yapısı ve söylem; bir kişi ya da olaydan yola çıkarak bir topluluğa yönelik olumsuz genellemeler, çarpıtmalar, abartmalar, olumsuz atıflar içeren nefret söylemi örnekleriyle örülmektedir.

Önyargılı düşünce ürünleri ve Suriyeli sığınmacı kimliğine yönelik ayrımcı ve nefret söylemi içeren imgelerin sıklıkla kullanılması, sığınmacılarla toplumun diğer kesimleri arasındaki iletişimi derinden etkilemektedir. Süreç sığınmacıların sosyal, ekonomik ve kültürel hayata katılımını olumsuz etkilemektedir.

Sığınmacıların statüleri, yaşam biçimleri ve kültürel değerlerine yönelik bu saldırılar, bilgi eksikliğinden kaynaklanan önyargılardan kaynaklanmaktadır. Önyargılar ‘öteki’lere yönelen suçlamaları beraberinde getirirken bir yandan da günlük dili saldırgan hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

Acıyıp işe aldıkları Suriyeli, kafeyi soydu. (2015, 4 Ocak). Kocaeli Gazetesi. <http://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1386940/aciyip-ise-aldiklari-suriyeli-kafeyi-soydu> (Erişim Tarihi:05.01.2017).

- Aile Boyu Dilencilik. (2015, 8 Haziran). Muş Manşet Gazetesi. <http://www.musmanset.com/gundem/aile-boyu-dilencilik-h5171.html> (Erişim Tarihi: 06.01.2017).
- BMMYK (1997). Sığınma İkilemi, Dünya Mültecilerinin Durumu.
- BMMYK (2001). Mültecilerin Korunması. Uluslararası *Mülteci Hukuku Rehberi. Parlamenterler İçin El Kitabı*, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi, Sayı 2.
- Buz, S. (2002). *Türkiye'deki Sığınmacıların Üçüncü Bir Ülkeye Gidiş için Bekleme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, SBE, Ankara.
- Bu Ülkede Sığınmacı veya Dinci Olmak Varmış. (2016, 17 Ocak). <http://guneyege.net/bu-ulkede-siginmaci-veya-dinci-olmak-varmiss> Güney Ege Gazetesi. (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- Chomsky, N. (1999). *Medya Gerçeği*. İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- Chomsky, N. (1998). *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir*. İstanbul: Minevra Yayıncılık.
- Chomsky, N. (2006). *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası*. İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Council of Europe - Committee of Ministers, Recommendation No.R (97) 20 Of the Committee of Ministers to Member States on "Hate Speech", (Adopted 30 October 1997 at the 607th meeting of the Ministers' Deputies) (Erişim Tarihi:05.01.2015).
- Dijk. V. (2003). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları.
- Erzurum'u Suriyeliler İstila Etti. (2014, 1 Temmuz). Erzurum Ajans Gazetesi. http://www.erkurumajans.com/9_erkurumu-suriyeliler-istila-etti-11080f.html (Erişim Tarihi: 12.01.2017).
- Foucault, M. (2000). *Özne ve İktidar*. İstanbul: Su Yayınları.
- Göregenli, M. (2013). *Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar Mecralar Tartışmalar*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Güngör, N. (2011). *İletişim, Kuramlar, Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hani Suriyelilere Antalya Yasaktı? (2015, 26 Haziran). Akdeniz Gerçek Gazetesi. www.akdenizgercek.com.tr/haber/11188-hani-suriyelilere-antalya-yasakti- (Erişim Tarihi: 05.01.2017).
- Ilgın, L. (2003). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları.
- İnceoğlu, Y. (2014). *Azınlıklar, Ötekiler ve Medya*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnceoğlu, Y. ve Çomak, N. (2009). *Metin Çözümlemeleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Köse, H. (2007). *İletişimin İssızlaşması*. İstanbul: Yirmidört Yayınları.
- Medyanın Savaşseverliği. (2012, 14 Ekim). Radikal Gazetesi.
- Onlara Sağlık da Bedava (2014, 5 Kasım). Bolu Gündem Gazetesi. <http://www.bolugundem.com/onlara-saglik-da-bedava-73285h.html> (Erişim Tarihi: 06.01.2017).

- Roussillion, R. (2002). “*Topluluk Karşısında Tek Başına Olma Yeteneği*”. *Ben Siz Biz: Topluluk Zihniyetinin Psikanalizi*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Sinop’a Suriyeliler Geliyor. (2013, 12 Kasım). Boyabat Son Haber. http://www.boyabatgazetesi.com/?subaction=showfull&id=1384136318&archive=1396324425&start_from=&ucat=1& (Erişim Tarihi: 06.01.2017).
- Sungur, S. (2014). *Azınlıklar ve Medya*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Suriyeli dilenciler rahatsız ediyor. (2015, 3 Kasım). Sivas Memleket Gazetesi. <http://www.sivasmemleket.com/etiket/ge%C3%A7miyor.html> (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- Suriyeli eliyle ceza! (2014, 26 Ağustos). Haberkale İnternet Portalı. <http://www.haberkale.com/haber/-18545.html> (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- Suriyeli mülteciler kadar kıymeti harbiyemiz yok. Bu nasıl iş? (2015, 24 Haziran). Hendek Şafak Gazetesi <http://www.bizimsakarya.com.tr/guncel/suriyeli-multeciler-kadar-kıymeti-harbiyemiz-yok-h33620.html> (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- Suriyeliler yine olay çıkardı. (2015, 22 Ağustos). Urfanatik Günlük Siyasi Bağımsız Gazete. <http://www.urfanatik.com/asayis/suriyeliler-yine-olay-cikardi-h43409.html> (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- Türkiye’ye Sığınan Suriyeliler Misafir Değil, Mülteci. (2014, 11 Ocak). Agos Gazetesi. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/6324/turkiyeye-siginan-suriyeliler-misafir-degil-multeci> (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- Vatandaşa cimri mülteciye bonkör. (2013, 1 Kasım). Kilis Postası. <http://www.kilispostasi.com/vatandasa-cimri-multeciye-bonkor/1203819/> (Erişim Tarihi: 11.0.2017).
- Weber, A (2009). *Nefret Söylemi El Kitabı*. Avrupa Konseyi Yayınları.
- Yine Suriyeliler Yine Olay. (2015, 27 Ekim). Hatay Asi Gazetesi. <http://www.asigazetesi.com/haber/yine-suriyeliler-yine-taciz-huzurumuz-kacti/1796/> (Erişim Tarihi: 12.0.2017).
- Zizek, S. (2002). *Kırılğan Temas*. İstanbul: Metis Yayınları.
- 7 Yaşındaki Kızı Kaçırmaya Çalışan Suriyeli Mülteciye Meydan Dayağı. (2013, 13 Haziran). Uşak Haber Merkezi. <http://www.usakhabermerkezi.com/guncel/7-yasindaki-kizi-kacirmaya-calisan-suriyeli-multeciye-meydan-dayagi-h6575.html> (Erişim Tarihi: 12.0.2017).

KIRBAÇSIZ EFENDİLER ZİNCİRSİZ KÖLELER: TÜRK SINEMASINDA İKTİDAR BAĞLAMINDA EFENDİ-KÖLE DİYALEKTİĞİ¹

Nergiz KARADAŞ²

ÖZET

Sinema bireyler üzerindeki yadsınamaz etkisiyle, toplumsal yeniden üretimin etkili araçlarından bir tanesidir. Sinemanın bu özelliği tarihsel süreçte iktidarın egemen ideolojisinin üretildiği ve yeniden üretildiği, eleştirildiği ve/veya meşrulaştırıldığı bir mecra olmasına neden olmuştur. Erkek egemen toplumlarda, ataerkil yapının mevcudiyetini sürekli kılmak adına egemen ideoloji çerçevesinde bireyleri baskı ve dolayısıyla kontrol altında tutan unsurlardan bir tanesi, törelerdir. Bireyler arasında hiyerarşi yaratan ve körü körüne itaat yoluyla egemen ideolojiye hizmet eden töreler, bireylerin bir kısmını efendi konumuna yükseltirken, bir kısmını da köle durumuna düşürmektedirler. Bu noktada Hegel'in Efendi-Köle diyalektiğinde belirttiği gibi, giydirilmiş, kabullendirilmiş rolleri çerçevesinde efendi de aslında köle gibi tutsak ve itaatkâr durumdadır. Köle karşısındaki güçlü konumunu korumak için, efendi de egemen ideolojiye boyun eğmektedir.

Bu çalışma, Türk sinemasında 2000 sonrası çekilen töre konulu filmleri (ulaşılabilenleri) Hegel'in Efendi-köle diyalektiği çerçevesinde ele almayı amaçlanmaktadır. Bu çerçevede filmlerde töre kisvesi altında yaratılan efendi-köle kimliklerinin sunum biçimleri, A. J. Gremias'ın göstergebilimsel dörtgen yöntemi aracılığıyla ortaya konulmuştur. Çalışmada, toplumsal yapı içerisinde egemen olana itaat ettirme araçlarından biri olan törelerin, bireyleri tahakküm altına alma sürecinde uyguladığı baskı sonucu ortaya çıkan itaat ve direniş biçimlerinin, sinemamızdaki yansımaları nasıl yansıdığı incelenmiştir. Bu amaç çerçevesinde *Mutluluk* (Abdullah Oğuz/2007), *Saklı Yüzler* (Handan İpekçi/2007) ve *Ateşin Düştüğü Yer* (İsmail Güneş/2012) adlı filmler çalışma kapsamında ele alınmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda filmlerde Hegel'in Efendi-Köle diyalektiğinin yansımalarına rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktidar, itaat, töre, temsil, köle-efendi diyalektiği

MASTERS WITHOUT WHIPS SLAVES WITHOUT CHAINS: MASTER-SLAVE DIALECTIC IN TURKISH CINEMA WITHIN THE CONTEXT OF POTENCY

Abstract

Cinema is one of the most effective means of societal reproduction with its undeniable influence on individuals. In the historical process, this characteristic of cinema has caused it to be a medium where the dominant ideology of the ruler is

¹ Geliş Tarihi: 03.06.2017 Kabul Tarihi: 10.07.2017

² Yrd. Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema TV Bölümü, nergizkaradas@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8910-8039>

produced and reproduced, criticized and/or legitimized. Customs is one of the elements that keep individuals under control and pressure within the framework of dominant ideology in order to perpetuate the patriarchal structure in male dominant societies. Customs which create hierarchy among individuals and serve the dominant ideology by obeying blindly, raise a part of individuals to the position of masters and reduce another part of the individuals to the position of slaves. At this point, as Hegel states in the Master-Slave dialectic, the master is as captive and obedient as slaves within the framework of their roles they were assigned to. The master bows to the dominant ideology in order to protect their powerful position against the slaves

This study aims to discuss the movies with the theme of customs (accessible ones) which have been made since 2000 in the Turkish cinema within the framework Hegel's master-slave dialectic. In this framework, the objective of this study to set forth the presentation methods of master-slave identities created under the guise of customs using A. J. Greimas' semiotic square method. The study aims to reveal the map regarding the reflection of obedience and disobedience types in our movies which occur as the result of the oppression applied by the customs, which is a means of to ensure obedience to the dominant one within the society, during the process of dominating and controlling individuals. Within the framework of these objective, movies entitled *Mutluluk* (Abdullah Oğuz/2007), *Saklı Yüzler* (Handan İpekçi/2007) and *Ateşin Düştüğü Yer* (İsmail Güneş/2012) will be discussed within the scope of this study. As a result of the examinations made, the films reflect the reflection of Hegel's Master-Slave dialectic.

Key words: Power, obedience, customs, represent, master-slave dialectic

1.Giriş

İnsanlık tarihi güç savaşlarına dayanır ve tarihsel süreçte egemen ile itaat eden arasındaki tahakküm ilişkisi, farklı uygulamalarla karşımıza çıkar. Toplumsal ilişkilerin icra sürecinde egemen ideolojiler çerçevesinde kimi zaman yasalarla, kimi zaman da yazılı olmayan norm ve değer yargılarıyla yeniden üretilen ve/veya meşrulaştırılan tahakküm ilişkileri, nesilden nesile aktarılır. Özellikle ataerkil yapının hâkim olduğu toplumlarda, bireylerin egemen ideoloji şemsiyesi altında yaşamalarını sağlama noktasında etkili unsurlardan bir tanesi de törelerdir. Toplumsal olarak belirlenmiş ve dolayısıyla sınırları çizilmiş hiyerarşik yaşama uygun olarak törelerin, bireylerin bir kısmını efendi konumuna, bir kısmını da köle konumuna yerleştirdiğini söylemek mümkündür. Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde, töreler toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunmanın yanı sıra, bireyleri tutsak ve itaatkâr duruma da getirmekte ve daha önemlisi bireyin yaşama hakkının elinden alınmasını meşrulaştırabilmektedir. 25 Haziran 2008 tarihinde T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın yayınlanan *2007 Töre ve Namus Cinayetleri Raporu*³ verilerine göre, 2003-2007 yılları arasında her yıl ortalama 200'ü aşkın kadının, töre ve namus cinayetine kurban gittiği ortaya konulmuştur. Yalnızca kayıt altına alınmış cinayetlere işaret eden bu niceliksel veri, toplumumuzda var olan ve çözülemeyen toplumsal sorunlar arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Bu noktada Hegel'in (1986:129) Efendi-Köle diyalektiğinde belirttiği gibi, giydirilmiş, kabullendirilmiş rolleri çerçevesinde efendi de aslında köle gibi tutsak ve itaatkâr durumdadır. Köle karşısındaki, ya da

³ http://www.tihk.gov.tr/www/files/tore_namus_cinayetleri_raporu_06_08_2008.pdf

toplumdaki güçlü konumunu korumak için, efendi de egemen ideolojiye boyun eğmekte, cinayet işleyebilmektedir.

Toplumsal gerçeklikten beslenen sinemamızda da, bu toplumsal soruna koşut hikâyeler anlatan filmlerle, konu beyazperdeye taşınmıştır. Bu noktadan hareketle felsefi bir yaklaşım olan Hegel'in efendi-köle diyalektiğinin sinemada töre konulu filmlerde yer alan özne konumlarını belirlemede açıklayıcı olacağı varsayımından yola çıkan bu çalışma, Türk sinemasında 2000 sonrası çekilen töre konulu filmlerden ulaşılabilir durumda olanları Hegel'in Efendi-köle diyalektiği çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede filmlerde töre kisvesi altında yaratılan efendi-köle kimliklerinin sunum biçimleri, A. J. Greimas'ın göstergebilimsel dörtgen yöntemi aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın sınırlılığı açısından, karakterler efendi ve köle ilişkisi içerisindeki özne konumlarıyla ele alınmakta, karakterler ve hikâyeye ilişkin diğer çatışma noktaları ve filmlerde yer alan biçimsel unsurlar çalışma kapsamına dâhil edilmemektedir.

Çalışmada göstergebilimsel dörtgen yöntemi ile karakterlerin özne konumları derin yapı düzleminde ele alınmaktadır. Bir metinde anlam üretim sürecinde, basitten karmaşığa, soyuttan somuta giden değişik düzlemler yer alır. Bu katmanlar; en üstte *yüzeysel boyut*, ardından *sözdizimsel anlatı boyutu* ile *derin yapıdır*. En soyut düzey olan derin yapıda karşıtlık, çelişkinlik, içerme gibi göstergebilimsel dörtgen üzerinde eklemenebilen temel mantıksal-anlamsal ilişkiler yer alır (Kıran& Kıran 2003: 271).

A.J. Greimas'a göre, evrenin biçim ve anlam kazanabilmesi için evrende yer alan bir takım farklılıkları algılamamız gerekir. Ayırıp seçebilmenin temel koşulu ise, nesnelere arasında bulunan karşıtlık ya da özdeşlik bağıntısıyla mümkündür (Yücel, 2005:130). Greimas, tüm kültür nesnelere (edebiyat, mitoloji, resim...) derin yapı düzleminde, yaşamla hesaplaştığını savunur. Bu çerçevede, derin yapıyı oluşturan da aslında insanın bireysel ve toplumsal varoluş sorunlarıdır. Bu varoluş biçimleri ve değeri, yaşamdaki temel karşıtlıklarla derin yapının bileşenlerini oluşturmaktadır (Erkman, 2005:148).

Göstergebilimsel dörtgen, birçok anlam izlenimi yaratan durağan, diğer bir ifade ile statik ilişkilerin eklemenebilmesiyle incelenebilir. Bu dörtgenin sınıflandırılmış ve durağan özelliğidir. Söz konusu dörtgendeki ilişkiler, karşıtlık (<----->)/çelişkinlik (↔) ve içerme (bütünleyim: |••••>) ilişkileriyle açıklanır. Bu durum, bir yandan değerlerin sınıflandırılmasını, diğer yandan bir değerden ötekine geçişi gösterir; bu sayede anlamsal değerlerin dönüşüme uğradığı bir işlemler ağını oluşturur. Değerlerin bu dönüşümü, çelişkinlik ilişkisinde olumsuzlama eyleminin yerini alır. Bu kapsamda dörtgende a1 (yaşam)'in karşıtı, a2 (ölüm) iken, çelişkinlik ilişkisi ā1 ve ā2 şeklinde ortaya konulur (Kıran &Kıran, 2003: 272/277). Bu çalışma kapsamında, dörtgende efendi olan a1'in karşıtı köle, diğer bir ifade ile a2 iken, çelişkinlik ilişkisi ā1 (efendi olmayan) ve ā2 (köle olmayan) şeklinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Toplumsal yapılanmanın bir arada yaşayan küçük birimi taşranın kimliği bireyleri örtmekte, bireysel kimlik arayışı ya da başkasına kendini kabul ettirme isteği, özel alan gibi görünen kamusal alanda eriyerek normalleşmektedir. Ortak taşra kimliği bireysel farklılıkları yok etmekte; yaşı ne olursa olsun "oğul olmak", "baba olmak", "annenin yardımcısı evin kızı olmak" tanımlanmış kamusal doğrultusunda ilerlemek zorunda kalmaktadır (Kabadayı, 2013:133-134) . Bu gerçekten hareketle çalışma, toplumsal yapı içerisinde egemen olana itaat ettirme araçlarından biri olan törelerin,

bireyleri tahakküm altına alma sürecinde, uyguladığı baskı sonucu ortaya çıkan itaat ve direniş biçimlerinin sinemamızdaki yansımalarına dair haritanın ortaya konmasını amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde toplumsal etkileşimin önemli araçlarından bir tanesi olan sinema aracılığıyla toplumsal gerçekçiliğe uygun olarak töre adı altında yaratılan efendi-köle kimliklerinin nasıl yeniden üretildiği, meşrulaştırıldığı ve nesilden nesile aktarıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada töre temalı ve ulaşılabilir oldukları için amaçlı örnekleme seçilen *Mutluluk* (Abdullah Oğuz/2007), *Saklı Yüzler* (Handan İpekçi/2007) ve *Ateşin Düştüğü Yer* (İsmail Güneş/2012) adlı filmler incelenmiştir.

2. Hegel'in Efendi Köle Diyalektiği

Hegel'de efendi-köle diyalektiği, insanın, insan olma, *kendinin bilincine* varma, kendinin bilincini nesnel hale getirerek başkaları için de kabul edilebilir yapma ve nihayetinde, özgür bir birey olma sürecinin bir ifadesidir (Küçükkalp, 2010: 58). Diğer bir ifade ile, Hegel'in efendi-köle diyalektiği, 'özbilinç' (bireyin kendi bilinci) ile ilişkilidir. Hegel'in belirttiği gibi, efendi-köle diyalektiğinde iki karşıt bilinç şekli söz konusudur; biri özü kendi için olmak olan bağımsız bilinç, diğer bir ifade ile Efendi, öteki ise özü bir başkası için yaşamak ya da olmak olan bağımlı bilinç yani Köledir. Efendi *kendi için* var olan bilinçtir ve *köle ile bağımsız bir varlık* yoluyla *dolaylı olarak* ilişkidir. Çünkü köle ancak bununla köle olarak tutulmaktadır, bu onun zinciridir, kavgada ondan kurtulamamıştır, bu yüzden kendini bağımlı olarak, bağımsızlığına şeylikte iye olarak tanıtlar. Ama Efendi, bu varlık üzerindeki güçtür, çünkü kavgada bunun onun için salt bir olumsuz olarak geçerli olduğunu tanıtlamıştır; Efendi varlık üzerinde güç ve bu varlık ise öteki (köle) üzerinde güç olduğu için, Efendi böylece bu tasımda ötekini kendi altında tutar. Benzer olarak Efendi *Köle yoluyla dolaylı olarak şey ile* ilişki içindedir; Köle de genelde özbilinç olarak şey ile olumsuz olarak ilişkidir ve onu ortadan kaldırır. Şiddet ve boyun eğiş, efendiden korkma da istençle ilgilidir (Hegel, 1986: 128; Hegel, 1995:144).

İnsanlık tarihinde gerek insanların diğer insanlarla olan ilişkilerinde, gerekse insan-doğa ilişkisinde, insan yalnızca bir insan değildir, o ya bir efendi ya da köledir. Köle ve efendinin birbirlerini karşılıklı olarak etkilemeleri, diğer bir ifade ile köle-efendi diyalektiği, insanlar arası ilişkinin tarihini oluşturmaktadır (Bumin, 2010: 37). Dolayısıyla bu ilişkinin önemi tarih, sosyoloji, felsefe ve daha birçok alanın konusu/öznesi olmanın yanı sıra, kitle iletişim araçları aracılığıyla toplumla yeniden, yeniden buluşmuştur.

Bir efendinin ve bir kölenin ortaya çıkışıyla sonuçlanan ilk mücadele ile insan doğmuş ve tarih başlamıştır. Yani, insan kökeninde, ya 'efendi' ya da 'köle'dir ve bir efendinin ve bir kölenin olduğu yerde gerçek insan vardır ancak. Diğer bir ifade ile insansal varlık olmak için, en azından iki kişi olmak gerekir. Ve tümel (evrensel) tarih, insanlar arası etkileşimlerin ve insanlarla doğanın etkileşiminin tarihi, savaşçı efendi ile çalışan (emekçi) kölelerin etkileşiminin tarihidir. Dolayısıyla, efendi ile köle arasındaki fark, karşıtlık ortadan kalktığı anda, artık kölesi olmadığı için efendi, efendi olmaktan, efendisi olmadığı içinde köle, köle olmaktan çıkacak, tarih sona erecektir. Üstelik köle diye bir şey olmadığı için, köle efendi haline de gelemeyecektir (Kojève, 2015:44).

Kölenin efendiden duyduğu dehşeti, korkuyu aşmasını sağlayacak olan dönüşüm, uzun zaman alan, sancılı bir dönüşümdür. Köle, bir mücadelede özgürlük uğruna efendiye karşı gelip mücadele etmeye ve hayatını tehlikeye atmaya cesaret

edemez. Bu nedenle köle özgürlüğünü gerçekleştirmeden önce kendi varlığını haklı çıkarmaya, köleliğini haklı çıkarmaya, özgürlük idealini, kölelik gerçeğiyle uzaklaştırmaya çalıştığı bir dizi ideoloji tasarlar. Köle efendiye karşı mücadele edip, ölüm korkusunu yenerek, kölelikten çıktığı anda özgürleşir (Kojeve, 2015:52-55).

İlk bakışta efendi bağımsız durumdadır ve ‘özü kendi için’ var olmaktadır. Köle ise, ‘bağımlı’ durumdadır. Köleliğin özünde, bir başkası için yaşamak var olmak yatmaktadır. Ancak diyalektik geliştikçe, efendini hâkimiyeti tersine dönmektedir. Efendinin varlığı kölenin varlığına bağımlıdır (Mors-Buck, 2012: 65-66). Bu nedenle efendiler de, aslında köleler kadar köledir. Efendiler savaşmaktan vazgeçmeleri halinde, kölelerinin ideolojilerini benimsemiş, böylece kendileri de köle haline gelmiş olurlar. Diğer bir ifade ile sözde köleler, sözde efendiler haline gelmişlerdir. (Kojeve, 2015:66). Bu nedenle efendilik konumunu kaybetmemek için, egemen ideolojinin yeniden üreticileri ve taşıyıcıları olmaya devam ederler.

“Köle” olan sıradan insanın, “efendi” olan insanla bir üst kimliği paylaşması yanılısamadır. Ancak bu yanılısama, hem “köle” olanın köleliğini yaşamasını kolaylaştırmakta, hem de köleliğini yaşarken katlandığı acıları ve horlanmışlığı hafifletmektedir. Bu nedenle “köle” konumundaki insan bir yandan, “köle” statüsünde olduğunun bilincini taşıırken, diğer yandan “hemşerilik” gibi yatay konumsal yakınlık kazanma ile elde edilen, hükümdar ya da yöneticinin (gücü elinde bulunduran kişinin) “adamı olma” gibi duygusal özdeşlikleri, “yurttaşlık” “İsa kardeşliği” gibi ortak kimlik yapıntılarını gönüllü olarak benimsemeye yönelir. Bunun böyle olmasında en büyük etmen, “köle” olan insanın “bugünden yarına ekmeğini kazandığı” yerin, efendi olanın sahiplendiği, kurduğu, sürdürmeye özen gösterdiği var olan toplumsal sistem olmasıdır. Bu toplumsal sistem içerisinde yer almak, yalnızca “efendi” konumunda olan insan için değil, “köle” konumundaki insan içinde, “barbarların” arasında yaşayan biri olmamayı sağlar. İçinde yaşanan toplumsal sistemi değiştirmeye kalkışacak olanlara çoğu zaman ilk direnenler, efendiler değil kölelerdir. Çünkü bu insanların sistem içerisindeki konumlarını riske atmak istemeyecek kadar, alt düzeyde bir hayatları vardır. Bu nedenle bütün bir insanlık tarihi boyunca “köle” statüsünde olanlar için “başkaldırmak” zor olmuştur. “Köle” kesimi bir yandan köleliğin zorluklarını, acılarını yaşarken, diğer yandan onlara hayran kalmakta, onların büyüklüklerini kendi büyüklükleri saymaktadırlar (Oskay, 2014:117-118). Hem efendilerin hem de kölelerin tutumları, bu karşılıklı ilişkinin tarihsel süreç içerisinde form değiştirerek de olsa süregelmesine neden olmuştur.

3. Töre ve Namus Cinayetleri

“Kültürel Kimlik”, efendi/köle ilişkisini gözden saklayan, kamufle eden, bireyin başka insanlarla özdeş sayabilmesine ve tutunabilmesine imkan sağlayan bir yapıntıdır. Bu yapıntı, efendi/köle ilişkisinden temellenen, bütün sosyal sistemlerde kuramsal düzenlemelerle oluşturulmuş aile, okul, kışla, hapishane ve kitle iletişim araçlarıyla şekillendirilmekte, sunulmakta ve öğretilmektedir (Oskay, 2014:117). Toplumsal yaşamda önceden dağıtılmış roller, içine doğduğumuz kimlikle yaşam biçimimizi ve hatta süremizi belirler.

Bir toplumun ya da kültürün onayladığı davranış ölçüleri olarak tanımlayabileceğimiz töre/törelere çerçevesinde belirlenen kurallar, toplumsal düzen ve birliğin devamlılığında önemli bir rol oynarlar. Dolayısıyla törelerin çiğnenmesi, genellikle toplumun yaptırımlarıyla cezalandırılır (Mutlu, 2004: 283). Buradaki

toplumsal düzen çoğunlukla egemen ideolojinin/erkin çıkarları çerçevesinde şekillenen kurallardan oluşturulan bir düzen dolayısıyla ataerkil bir düzendir.

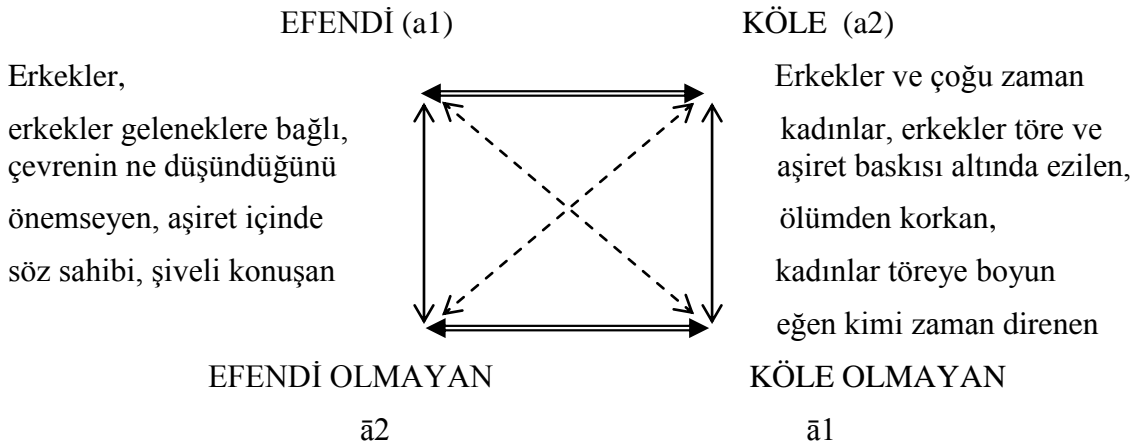
Ülke tarihimize baktığımızda, özellikle Doğu ve Güneydoğu illerimizde, çoğunlukla genç kız ve kadınların, aile meclisleri tarafından verilen infaz kararıyla, namuslarının temizlenmesi için öldürüldüğü/kurban edildiği, intihara zorlandığı ya da intihar süsü verildiği bilinmektedir. Aile meclisinin verdiği karar çerçevesinde, infazı uygulayanlar yine ailenin bireyleri olmakta ve namusun temizlenmesi ile toplumda kahraman muamelesi görmektedirler. Bu cinayetlerin önlenmesi için ciddi bir önlem alınmamış olması, daha çok kadının yaşam hakkının elinden alınmasına neden olmaktadır.

Kadına karşı şiddetin yaygın olduğu bölgelerimizde, kadın ve erkek, temel insan hakları ihlallerine karşı kendilerini koruyacak, eşit hak ve koşullara sahip değildir. Cinsel ayrımcılık, sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda kadının aleyhine kararlar alınmasına sebep olmaktadır. Örneğin bazı aileler, kız çocuklarını nüfusa kaydettirmemekte, ekonomik yönden dezavantajlı aileler ise, ilköğretimden sonra kız çocuklarına karşı ayrımcılık yaparak, yalnızca erkek çocuğa öğrenim hakkı tanımaktadır. Çocukların kamu alanında hareket serbestisi kadar, kendilerini ifade etme özgürlüğü de, cinsiyetlerine göre belirlenmektedir. Kendi başına çarşı pazara çıkan genç kızlara “hafif kız” denilmekte, bir süre sonra da bu “hafif kız”ların yaşam hakları “aile şerefine leke sürüldüğü gerekçesiyle ellerinden alınmaktadır. Aile üyeleri bu cinayeti, yaşam hakkının ihlal edilmesi değil, lekelenen aile şerefine temizlenmesi olarak görmektedir. Namus bahanesiyle işlenen cinayeti, törelere göre belirlenen namus anlayışına aykırı davranan kadının, aile şerefine leke sürdüğü gerekçesiyle öldürülmesi olarak tanımlamak mümkündür (Yirmibeşoğlu, 2007:20-21).

4.Töre Temalı Filmlerde Derin Yapı Analizi

4.1. Mutluluk (Abdullah Oğuz/2007)

Mutluluk adlı film köyde tecavüz edildiği için namusu kirlenen Meryem’in, töre gereği öldürülmesinin hikâyesini anlatır. Aynı töreler çerçevesinde bu görev, askerden yeni gelen amcasının oğlu Cemal’e verilir. Cemal istemese de, ailenin namusunu temizlemek için bu görevi kabul etmek zorundadır.

Mutluluk adlı filmin filmsel anlatısında, namus ve gelenekler çatısı altında efendi-köle karşıtlığı yer almaktadır. Bu karşıtlığın birincil temsilci özneleri, Ali Rıza

ve aşiretin erkekleri olmak üzere, erkekler diğer bir ifade ile efendiler (a1) ile Meryem, babası ve Cemal olmak üzere kölelerdir (a2). Kirlenen namusun temizlenmesi için töre cinayetlerinde yaygın olarak görülen bir yöntem olarak, Meryem'den intihar etmesi istenmiş, ancak Meryem bunu yapamamıştır. Bu nedenle Meryem'i infaz etme görevi Cemal'e verilmiştir.

Filmde efendi (a1) olan Ali Rıza köyde ağa konumundadır. Meryem'in babası Tahsin ile amca çocuğudur. Zengindir ve hatta Meryem'in babası da onun yanında çalışmaktadır. Törelere bağlı, insanların ne dediklerini önemser görünmekte, hatta namus değerlerini ve töreleri din ile ilişkilendirmektedir. Meryem'in babasını yanına çağırıp *“Rabbül alemin kimseyi namusuyla imtihan etmesin. Meryem benim de kızım sayılır.... Tahsin bu işi temizlememiz lazım, köylü konuşmaya başladı... Durumumuz vahim jandarma kol geziyor, köylüler bu iş ne zaman bitecek diyor. Temizlemek lazım...”* diyerek Meryem'in bir an önce öldürülmesi için baskı yapar. Bu süreçte Meryem'in babası tecavüze uğramış olan Meryem'i korumak adına herhangi bir şey söylediğinde ona kızar. Jandarmanın duymasından korktuğu için, *“İstanbul'da talibi çıktı ona gelin gitti deriz. Nüfusu da yok zaten”* diyerek bu görevi kabul etmeye hazır olan kendi adamlarına değil, oğlu Cemal'e verir. Silah ve para verdiği Cemal'e trende Meryem'i öldürüp geri dönmelerini tembihler. Cemal bir şey diyecek olduğunda ise, onu susturur. Zaman geçip Cemal ve Meryem'den ses çıkmayınca adamlarını da alıp peşlerinden İstanbul'a gider. İzlerini bulunca da adamlarını Meryem'i öldürüp, Cemal'i köye getirmeleri için göndererek bu işin peşini bırakmayacağını işaretini verir.

Filmde Meryem'in babası, Tahsin köle (a2) konumundadır. Orta yaşlı, ikinci evliliğini yapmış olan Tahsin, Meryem'e düşkün görünmektedir. Fakat her ne kadar ataerkil yapı içerisinde erkek egemen bir yapı olsa da, erkeklik hiyerarşisinde Tahsin, ağa olan Ali Rıza'nın ve dolayısıyla törelerin altında ezilmekte, kızının infazına karşı çıkamamaktadır. Bunda Meryem'in tecavüze uğramış olmasına rağmen, günahkâr olduğuna onun da inanıyor olmasının etkisi vardır. Cemal ve Meryem, İstanbul'a doğru yola çıkmadan önce ağlayarak Cemal'le konuşur. *“Ne de olsa ciğerdir. Atsan atılmıyor. Günahkârdır bilirim. Allah korkusundan kızıma iki tokat vurmamışım. İçim yanıyor. Şimdiki yengen sürekli dövdü onu. Bir şey demez, boynunu bükerdi. Ona hakaret yapma. Takdir Allahtan'dır”* der. Onun bu sözlerinden, babasının Meryem'i kimseden koruyamadığı anlaşılır. Ataerkil yapıda yaygın olan uygulama, erkeğin ailenin kadınları üzerinde etki ve söz sahibi olmasıdır. Ancak Tahsin, üvey annesinin Meryem'e kötü davranmasını, dövmesini engelleyememiştir. Ataerkil yapıda yaygın görülebilen durumlardan bir tanesine uygun olarak, Meryem'i nüfusa bile kaydettirmemiştir. Bu durum aynı zamanda Meryem'in çok fazla eğitim almamış olabileceğinin de göstergesidir. Bu noktadan bakıldığında Ali Rıza'ya karşı çıkamamış olması ya da Cemal'i engellemek için bir şey yapmaması, hem pasif bir karakter olması hem de Meryem'i töreler kapsamında günahkâr görmesi ile ilişkilendirilebilir. Meryem ve Cemal'i İstanbul'a gidiyormuş gibi uğurladıklarında, çok üzgün olsa da kızıyla vedalaşamamıştır.

Köle durumundaki bir diğer karakter, (a2) Cemal'dir. Cemal askerliğini komando olarak yeni bitirmiş, askerdeyken çok sayıda operasyona katılmış, bu çatışmaların etkisinden tamamen kurtulamamış olsa da vatanı savunmuş olmanın gurunu taşıyan, dini inançları da kuvvetli bir karakterdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, babasının kendisine verdiği göreve karşı çıkmadan kabul etmiş, etmek zorunda kalmıştır. Çünkü o da törelere ve ailenin namusuna önem vermekte ve Meryem'in

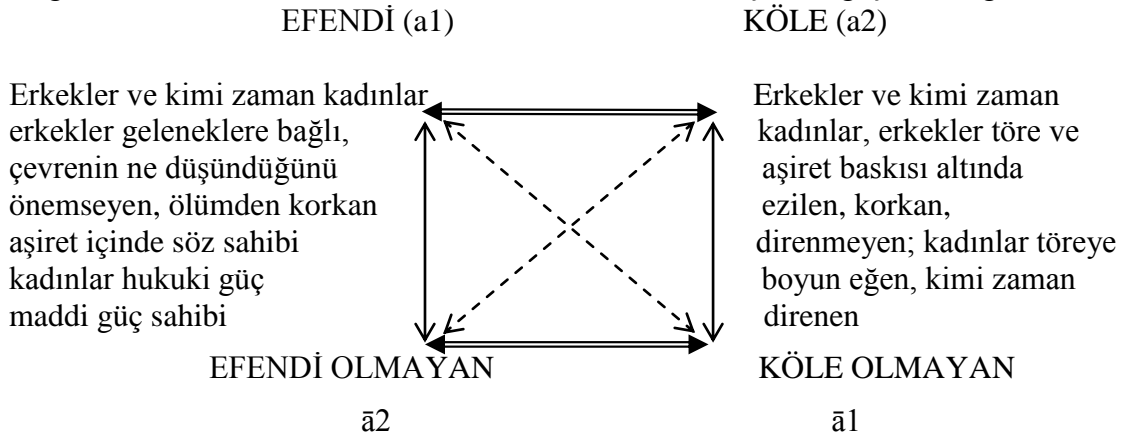
kirlendiğini, günahkâr olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle de İstanbul'a doğru yola çıktıklarında, trende Meryem'e kötü davranır. Trende Meryem'i öldüremez, İstanbul'a gelirler ve Cemal'in ağabeyinin evine giderler. Cemal'in ağabeyi, babasına boyun eğmemiş ve köyde daha bolluk içerisinde bir yaşamı olacak olmasına rağmen çocuklarının cahil kalmaması için İstanbul'a göç etmiş, hatta kaçmıştır. Bu açıdan direnen, dönüşüm geçiren bir köle temsiline örnektir. Töreler konusunda Cemal gibi düşünmez ama Meryem'i kurtarmak için de hiç bir şey yapmaz. Cemal Meryem'i öldürmeden köye dönemeyeceğini, Meryem'i bu şekilde yaşatmayacaklarını söylediğinde, onu onaylar. Cemal'in İstanbul'da Meryem'i öldürme girişimi de başarısız olur. Bu koşullar altında köye dönemeyecekleri için asker arkadaşından yardım ister ve önce kimsenin olmadığı bir tatil köyüne bekçi olarak giderler. Cemal Meryem'i öldüremez ama onun suçsuz ve "kirlenmemiş" olduğuna da inanmaz. Bu nedenle dönem dönem ona şiddet uygular. Babasının peşlerine düştüğünün haberini aldıkları ve balık çiftliğindeki bekçi geri döndüğü için Cemal ve Meryem artık orada kalamazlar. Tesadüf eseri bir gece önce tanıştıkları İrfan'ın teknesinde işe başlarlar. İrfan yaşadığı yoğun hayattan sıkılıp, kendisine bir yaşam alanı yaratmaya çalışan bir profesördür ve aldığı tekneyle uzunca bir deniz yolculuğuna çıkmıştır. İrfan'a karı koca rolü oynarlar. Cemal İrfan'dan Meryem'i kıskanır ve Meryem'e kızar. Meryem Cemal ağabey dediğinde İrfan duyar ve tekneyi terk ederler. İrfan peşlerinden gidip özür diler onları tekrar tekneye götürür. Biraz da İrfan'ın karısının etkisiyle, Cemal Meryem'i İrfan'dan kıskanmaya devam eder. Bir gün Cemal uyurken birlikte gezmeye çıktıkları için delirir. Döndüklerinde önce Meryem'e tokat atar, ardından İrfan'a saldırır. İrfan Cemal'e "*sen bu kızı seviyorsun kendine de ona da hayatı zindan etme*" der. Cemal, "*Meryem kirlî*" diyerek cevap verir. Bu Cemal'in gerek namus, gerekse erkeklik değerleri açısından egemen ideoloji gereği, kendisine atfedilen Meryem'in karşısında sözde efendilik rolüne uygun davranabilmek adına, arada sıkıştığının göstergesidir. İrfan ise, "*Meryem hepimizden temiz, onun başına ne geldiğini anlayabiliyorum. Hem madem seviyorsun*" dediğinde Cemal karakteri kırılma yaşar ve de sevdiğini itiraf eder. Bu kırılma Cemal'in töre kiskacından kurtulup, köleliğin görünmeyen zincirini kırdığının göstergesidir. Tam her şey yoluna girmişken, İrfan Meryem'e nüfus cüzdanı çıkarıp evlenmeleri için engeli ortadan kaldıracakken, Cemal'in babasının adamları onları bulur ve Meryem'i kaçıtır. Yaşanan boğuşma sırasında tam Cemal onu kurtaracakken Meryem kendisinden geçmiş bir şekilde Ali Rıza'nın adını sayıklar. Cemal, Meryem'e tecavüz edenin, babası olduğunu anlar. Meryem'i İrfan'ın yanında bırakarak köye döner. Babasına silahı doğrultur. Irz düşmanı olanın o olduğunu, yüzüne vurup silahı atar ve oradan çıkar. O esnada orada olan ve daha öncesinde köle durumunda olan Tahsin silahı alır ve Ali Rıza'yı öldürür. Cemal ise Meryem'e döner.

Filmin özellikle ilk yarısında köle (a2) durumunda olan karakter Meryem, 17 yaşında, üvey annesinden zulüm görerek büyümüş, ilkokul ikiye kadar okula gidebilmiş iyi niyetli bir köylü kızıdır. Meryem kendisine tecavüz eden ya da edenlere ilişkin hiçbir şey hatırlamamaktadır. Bu nedenle bu olayın asıl suçlularına ilişkin herhangi bir bilgi veremez. Tecavüzden sonra bir hayvan gibi ahıra zincirlenmiştir ve bu süreçte bir direniş göstermemiş, köleliğini kabul etmiş görünmektedir. Üvey annesi "*Sen kirlendin Meryem, günahın büyük sen de biliyorsun. Kararını verdiler, artık Allah affetsin. Töreysi biliyorsun aha su, temiz temiz abdestini al. Bu işi kendin edersen, belki cennete gidersin*" der ve ip vererek onu intihar etmeye yönlendirir. Meryem, gece elinde iple oynar, sabah şahadet getirir ve ipi boynuna geçirir. Onun bu kabullenışı, törelere itaat ettiğinin göstergesidir. Ancak analığının pencereden izlediğini görünce ipi boynundan

çıkartır ve bir tür direniş sergiler. Üvey annesinden farklı olarak Meryem'in, "Bibi" olarak seslendiği kadın, köydeki kadın kimliği açısından bir direniş örneğidir. "Kimin yaptığını söyle jandarmaya gidip engel olurum deyyuslara" der. Ama Meryem hatırlamadığı için bir şey yapmaz, yapamaz. Meryem neredeyse film boyunca, ataerkil yapının egemen ideolojilerine uygun olarak kadın kimliğinin gereklerini yerine getirir. Kadına atfedilen işlerden sorumludur. Balık çiftliğine ilk yerleştiklerinde, Cemal yemek masasına oturduğunda o bir şeye ihtiyacı olur, bir şey ister diye ayakta bekler ya da Cemal ile İrfan teknede yemek yerken Meryem, onlarla hiç yemek yerken görünmez. Cemal'in Meryem'in günahkâr olduğuna ilişkin krizleri anında Meryem intihar etmeyi kabul eder ya da kendine bir şey yapma beni vur diye çıkışta bulunur. Bu onun kendisine ilişkin yaftayı zorla da olsa kabullendiğinin göstergesidir. Günahsız olduğunu, bir şey yapmadığını dile getirir ancak verilen cezayı da kabullenir. Meryem süreç içerisinde dönüşüm geçirir. Cemal'in kıskançlığı ardından tekneden ilk ayrıldıklarında nereye gittiklerini bilmeden yürürlerken Meryem ilk defa Cemal'e karşı direniş gösterir ve kendi fikrini söyler. "Senin için kötü... Ben kötü bir şey yapmadım. İrfan ağabey kötü bir şey yapmadı. Ben gelmiyorum" der. Ama Cemal'in arkasında yürümeye devam eder. Daha sonra İrfan özür dileyerek, onları tekrar tekneye çağırdığında Meryem Cemal'in ayağa kalkmasını beklemeden İrfan'ın peşinden yürümeye başlar. Tekneye döndükten sonra Cemal'in uyuduğu bir sabah İrfan ile Meryem gezintiye çıktıkları için Cemal ona tokat atıp, İrfan'ı tartaklamaya başladığında, Meryem en büyük kırılmayı yaşar ve direniş gösterir. Cemal'in silahıyla havaya ateş eder ve "Kimse beni dinlemiyor ki, öldüm mü ben? Meryem... Meryem... Meryem... Uğursuz Meryem, kimse Meryem'in içini bilmiyor. Bilmesin... Niye öldürmedin ki beni? Niye vurmadin ki beni?" diyerek silahı kendisine doğrultur. Cemal silahı elinden alır. Bu kırılma ve daha sonrasında yaşadığı şokla başından geçenleri hatırlaması, Meryem'in dönüşümünün son halkası olur.

4.2. Saklı Yüzler (Handan İpekçi/2007)

Saklı Yüzler, (Handan İpekçi/2007) adlı film, sevdiği erkekte hamile kalan ve bu durumun ortaya çıkmasıyla aşiret tarafından hakkında infaz kararı verilen, Zühre'nin hikâyesi üzerinden töre cinayetlerine odaklanmaktadır. Film içerisinde izlediğimiz belgesel filmle ailesi tarafından öldü sanılan Zühre'nin başından geçenleri öğreniriz.

Saklı Yüzler'in filmsel anlatısında da, namus ve gelenekler çatısı altında efendi-köle karşıtlığı yer almaktadır. Bu karşıtlığın birincil temsilci özneleri, amca ve aşiretin erkekleri olmak üzere, erkekler ve Savcı Hanım ile Nurten yenge karakteri gibi, kimi

zaman kadınlar, diğer bir ifade ile efendiler (a1) ile Zühre, İsmail, Zühre'nin anne ve babası ile Zühre'nin âşık olduğu çoban olmak üzere kölelerdir (a2). Kirlenen namusun temizlenmesi için *Mutluluk* adlı filme benzer olarak, *Saklı Yüzler*'de de, töre cinayetlerinde yaygın olarak görülen bir yöntem olarak Zühre'den intihar etmesi istenmiştir. Bunu Zühre'ye yaptıramadıkları için, onun infazını aşiretten birinin gerçekleştirmesine karar verilmiştir.

Filmde efendi (a1) olanlar öncelikle erkeklerdir. Bunlardan Mehmet amca aşiretin reisi durumundadır ve Almanya'da yaşamaktadır. Yaş olarak ailenin diğer üyelerinden daha büyük ve daha ılımlı görünmektedir. Köle olan Zühre, (a2) başından geçenleri ona yazmış ve kendisini kurtarması için yardım istemiştir. Mehmet amca Almanya'dan köye gelir ve kendisi gelene kadar kimsenin bir şey yapmamasını söyler. Aynı aşiretin bir bireyi ve hatta başı olmasına rağmen Mehmet amca, Zühre'nin durumu karşısında törelere ve namus değerlerine ilişkin dayatmaları göz ardı ederek, ailenin diğer erkeklerinden farklı bir karar verir. Zühre'nin infaz kararını onaylamaz ve onu yanına alarak Almanya'ya dönmek üzere yola çıkar. Küçük amca Ali önderliğinde, aşiretin diğer üyeleri onlara pusu kurar ve Mehmet amca öldürülür. Filmde Mehmet amca karakteri efendilik konumunu kölenin kurtuluşundan yana kullanan karakterdir, ancak bu kararı onun ölümüne neden olur.

Filmdeki bir diğer efendi, (a1) küçük amca Ali'dir. Ataerkil yapıda yaş olarak büyük olanların söz sahibi olması yaygın iken, Ali töre ve namus değerlerini öne sürerek Zühre'nin infazını dayatan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Zühre'nin öldürülmemesi halinde, insanların yüzüne bakamayacaklarını dile getirir. Efendilik konumunu yitirmesi söz konusudur. Bu yüzden birçok cinayetin işlenmesine neden olur. Hatta kendi ağabeyini öldürmeyi bile göze alır. Zühre'nin bebeğini doğar doğmaz Zühre'nin 17 yaşındaki kardeşi İsmail'e boğdurur. Zühre'nin babası karşı çıkmış olsa da, bu cinayeti önleyemez. Daha sonra da Zühre'yi öldürmesini ister. Zühre'yi Almanya'ya götürmek isteyen Mehmet ağabeyine pusu kurarak onu öldürür. Aşiret üyeleri için töre kuralları ve bu kurallar çerçevesinde edindikleri efendilik pozisyonu kardeşlik değerlerinin ötesindedir. Savcı hanımın bütün çabalarına rağmen Zühre'yi vurur ve daha sonra olayın ortaya çıkmasıyla İsmail hapse girer, o ise Almanya'ya kaçar. Öldürdüğü abisinin eşinin yanında yaşamaya, kebab dükkânında çalışmaya başlamıştır. Yaşadığı ülkeyi değiştirmiş olmasına rağmen hala aşiret kuralları ile yaşamaya devam etmekte, ya da öyle olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Nurten yengeye günün hâsılatını vermekle birlikte, lokantada çalışan işçilerin ihtiyaçlarını Nurten'e söylemelerine bozulmaktadır. Kendisini aşiretin başı olarak görmektedir. Ancak Nurten kan dökme fikrini savunmaya devam etmesi halinde, eve ve lokantaya gelmemesini söylerken ya da ona kızarken karşılık vermeden dinlemektedir. Ali'nin varoluşunun tek yolu, efendi kimliğini sürdürmekten geçtiği için bütün karşı duruşlara rağmen Zühre'yi öldürme fikrinden vazgeçmez. İzlediği belgeselden Zühre'nin ölmediğini anlayınca önce İstanbul'a gidip yönetmeni ve artık avukatlık yapan savcıyı bulur. Yönetmene şiddet uygular fakat Zühre'nin yerini öğrenemez. Bunun üzerine savcının bürosuna gizlice girip telefon defterini çalarlar. Orada yazan bütün numaraları tek tek arayıp sonunda Zühre'nin sesinden nerede olduğunu bulur ve hemen yola çıkarlar. Niyeti Zühre'nin infazını yapıp, bu kez suçu genç başka bir aşiret üyesinin yüklenmesini sağlamaktır. Böylece namusları temizlenecek, kendisinin aşiret içerisindeki efendilik konumu güçlenecektir. Aşiretin diğer üyelerinin yardımıyla Zühre'nin evini bulur ve onu vurur. Son anda yetişen İsmail onu bıçaklayarak

durdurabilir ancak. Sonuç olarak Ali efendilik konumunu korumak için, kendi ağabeylerini öldürmeyi, kendi vatanından uzak bir yerde yaşamayı, yeğenini katil yapmayı göze almıştır. Bu tavrını da sürekli yinelediği “köyün namusu ve aşiretimizin üzerine düşen lekeyi temizlemeliyiz” sözleriyle meşrulaştırır.

Saklı Yüzler adlı filmde, çalışma kapsamında ele alınan filmlerden farklı olarak, kadın efendiler yer almaktadır. Bunlardan ilki Savcı Hanım’dır. Savcı, Zühre’nin ortaokul arkadaşının annesidir. Mehmet’in öldürüldüğü gece tesadüf eseri yoldan geçerken onları görmüş ve durumdan şüphelendiği için kendince Zühre’yi koruma yolları geliştirmiştir. Elindeki bürokratik güç sayesinde, Zühre savcının isteğiyle okula yazdırılır. Savcı Zühre’nin ailesinin erkeklerini sıraya dizer. Elleri arkada “*Bu işin sonu yok. Hepinize yazık oluyor. Daha şimdiden aileden üç kişi öldü. Bir kişi hapse girdi. Böyle giderse sonunuz yıkım. Bu kez kurtulamazsın Ali. Zühre okula gitmeye devam edecek. Her sabah bana uğrayacak tamam mı?*” der. Ali efendi konumundaki savcı karşısında, “*Baş üstüne Savcı Hanım*” diyerek karşılık verir. Savcı “*Burada kanun benim, başka kanun yok*” dediğinde ise başını öne eğer. Savcının efendi konumu, ataerkil yapının erkek egemen kodları göz önünde bulundurulduğunda, yaygın temsillerden farklı, kadın temsili açısından da olumlu bir durumdur. Ama vazgeçmezler savcı bu durumu belgeseldeki “*Ne yazık ki orda kanun ben değildim*” sözleriyle ifade eder. Çünkü aşiret Zühre’yi öldürme kararından vazgeçmemiştir. Ali’nin sonunda Zühre’yi vurması üzerine, savcı yine elindeki bürokratik gücü kullanarak Zühre’yi öldü gösterir. Hatta sözde bir cenaze töreni yaptırır ve Zühre’nin küçük kız kardeşi dışındaki aile bireylerinin cenazeye gelmesini yasaklar. Adını değiştirirler ve Zühre kendisine ilgi gösteren, iyi yürekli olarak tanımladığı bir adamla evlenip başka bir şehre yerleşir. Yıllar geçse de savcı onunla ilgilenmeye, onu korumaya çalışmaya devam eder.

Filmde, kimi zaman efendi (a1) konumunda görünen bir diğer kadın karakter Mehmet amcanın eşi Nurten Yenge’dir. Mehmet’in ölümünün ardından işleri devraldığı ve dolayısıyla ekonomik güce sahip olduğu için aşiretin diğer kadınlarından farklı olarak Ali ve diğer aşiret üyeleri üzerinde söz söyleme hakkına sahiptir. Ancak dinler gibi görünmelerine rağmen, ne Ali ne de Ali tarafından yönlendirilen diğer aşiret üyeleri Nurten’i dinlemez.

Saklı Yüzler adlı filmde köle (a2) olan karakterlerden bir tanesi de, Zühre’nin babasıdır. Kızının ölüm kararının karşısında kendisi bir şey yapamamış, Mehmet ağabeyinin gelmesini beklemiştir. Zühre’nin babası kendisinden yaşça küçük olan Ali ve aşiretin diğer üyeleri karşısında daha fazla direnemediği ve oğlu İsmail’i daha fazla bu işe bulaştırmak istemediği için, Zühre’yi öldürme görevini üzerine alır. Tam öldüreceği esnada kıyamaz ve kendisini vurur. Baba, ataerkil yapı çerçevesinde efendi gibi görülse de, aşiretin kararları karşısında köle durumundadır. Efendiler gibi davranmak ve köle olmak arasında sıkışıp kaldığı için, bununla baş edemez ve kendisini öldürür. Aşiret onun ölümünden de Zühre’yi suçlar.

Filmde Zühre’nin 17 yaşındaki erkek kardeşi İsmail de, aşiret üyeleri karşısında köle konumundadır. Okula devam eden İsmail’in, mektuplaştığı bir sevgilisi vardır. Yaşanan olaylar, hem sevdiği kızı kaybetmesine, hem de ruhsal dengesinin bozulmasına neden olmuştur. İsmail ailenin erkek çocuğu olmasına karşın, aşiret üyelerine karşı gelememiş ve doğal birkaç dakika olan bebeğin katili olmuştur. Bebeği öldürdükten sonra başında ağlar, o vicdan azabıyla ruhunda kapanmayacak yaralar açılır ama yine de karşı koyamaz. Daha sonra törelere karşı ufak da olsa bir direniş göstermiş ve Zühre’nin

kaçması için herkesten gizli kilitli kapıları açarken, amcasının baş hareketiyle onu yakalamak için koşanlara katılmak zorunda kalmıştır. Sonrasında Zühre'yi her şeyi savcıya anlatması için zorlamış olsa da, gerçeğin ortaya çıkmasıyla bütün suçu üzerine alarak amca ve dayısının serbest kalmalarına neden olmuştur. Beş yıl hapiste yattıktan sonra, Almanya'ya giden İsmail, amcası Ali'nin Zühre'nin yaşadığını öğrenmesi üzerine, “*Ben bu işte yokum, sen de vazgeç*” diyerek bu kez ona karşı çıkmıştır. İsmail'in tavrı üzerine Ali onu “korkak” olarak nitelendirmiştir ki, bu erkek egemen toplumlarda erkekler için ağır bir söylemdir. Ali'nin Zühre'yi öldürmekten vazgeçmemesi üzerine filmin sonunda Ali'yi bıçaklayarak, bir kez daha katil olmak zorunda kalmıştır. Efendiye durdurmanın yolu ölüm olmuştur.

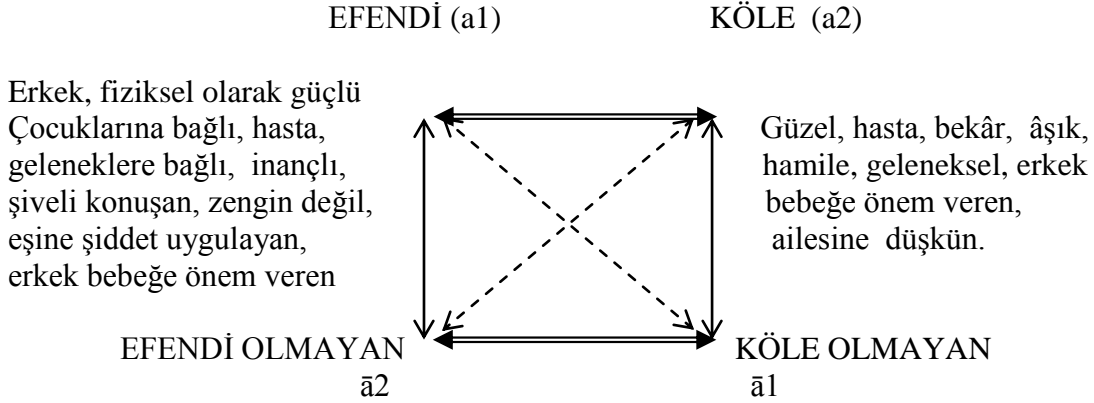
Saklı Yüzler'de yer alan bir diğer köle, (a2) temsili Zühre'nin annesidir. Zühre'nin hamile olduğunu anladığı anda, bir hafta kimseye söylememiştir. Ardından onu koruduğunun ortaya çıkması halinde canından olacağı, diğer bir ifade ile efendi karşısında kendi hayatından korktuğu için Zühre'nin tanımıyla kızını gözden çıkartmıştır. Öyle ki ne Zühre'nin ölümden kurtulduğu anlarda sevincini gösterebilir ne de onun yaşadığını öğrendiğinde görmeye gitme cesaretini kendisinde bulabilir. Annenin bu durumu, ataerkil yapının egemen ideolojisi çerçevesinde kadının söz hakkı olmamasının örneği olarak gösterilebilir.

Filmde çok görünmemekle birlikte, aslında olayların şekillenmesinde etkisi olan bir diğer özne, Zühre'nin sevdiği çobandır. Zühre ile kaçma planları yapmalarına rağmen aşiretten, törelerden korkmuş, Zühre'yi yalnız bırakarak bir açıdan bebeklerinin öldürülmesine de sebep olmuştur. Daha sonra Zühre, onun korkak olduğunu yüzüne vurup, onu kabul etmediğinde de intihar etmiştir.

Filmin ana karakteri Zühre de köle (a2) durumunda olan, fakat direniş gösteren bir karakterdir. Sevdiği adamla fakir olduğu ve başlık parasını vermediği için evlenmesine izin verilmemiştir. Bunun üzerine Zühre, sevdiği adamla kendi isteğiyle birlikte olmuş, hamile kalmış ve onunla kaçma planları yapmıştır. Sevgilisinin korkup, kaçması üzerine, yine direnç gösterip ailesinin intihar etmesi yönündeki baskılarına karşı gelen Zühre, sonrasında babasının kendisini öldürmeye götüreceğini bile bile başı dik babasıyla gitmiştir. Babasının kendisini vurması üzerine ise, gelip katilsiniz diye bağırarak Zühre, Mehmet amcasına bir mektupla başından geçenleri bütün doğruluğu ile yalansız anlatma cesaretini de göstermiştir. Savcı kaçan sevgilisiyle onu nişanlamak istediğinde, daha önce korkup kaçtığı için onu artık istemediğini söyleyebilmiş, evlendikten sonra, kocası belgesele çıkmasını istememesine rağmen, o bunu kendisine bir görev olarak kabul ettiği için belgeseli kabul etmiştir. Bütün bunlar özne konumu olarak köle olan Zühre'nin, töre ve namus değerlerine ilişkin egemen kodlar çerçevesinde kendisine verilen infazı kabullenmediğinin ve direnç gösterdiğinin göstergesidir.

3.3. Ateşin Düştüğü Yer (İsmail Güneş/2012)

Ateşin Düştüğü Yer, Elazığ'dan, Fethiye'ye göçmüş bir ailenin, sevdiği adamdan hamile kalan kızı Ayşe'nin töre gereği babası tarafından zehirlenerek öldürülmesinin hikâyesini anlatıyor.

Ateşin Düştüğü Yer adlı filmin filmsel anlatısında da, namus ve gelenekler çatısı altında efendi-köle karşıtlığı yer almaktadır. Bu karşıtlığın birincil temsilci özneleri, aşiretin erkekleri ve baba (efendiler) ve kızı Ayşe (köle)'dir. Aile hiyerarşisi devreye girdiğinde, kimi zaman baba ve anne de köle olmaktadır. Filmde kimi zaman efendi, kimi zamanda köle (a2) konumunda olan baba karakteri, fiziksel açıdan güçlü olarak temsil edilmekte, şiveli konuşmakta ve evin erkeği olarak boya badana gibi erkeksi işler yapmaktadır. Eğitimine ilişkin bir bilgi filmde yer almaz. Babalık kimliğinin göstergesi olarak, çocuklarına oldukça düşkün, evine bağlı bir birey olarak temsil edilen baba, kızının rahatsızlanmasıyla büyük bir korku ve panik içerisinde onu hastaneye yetiştirir. Kızının kalbindeki rahatsızlığı öğrendiği anda, üzüntüden yıkılır ve onu kurtarmak için elinden geleni yapmak için çırpınır. Bu süreçte ailenin reisi kimliğiyle kızının kurtulması için gerektiği halde sahip olduğu her şeyi satıp onu kurtarmak için elinden geleni yapacağını dile getirir. Diğer aile bireyleri de ona destek olur.

Ailenin erkekleri namus ve geleneklerine düşkün erkek egemen bir yapıyı benimseyen bireylerdir. Erkek çocuğa duyulan özlem bunun ilk göstergesidir. Babanın babalık kimliğinden efendilik kimliğine evrilmesi, (a1) ile kızın kadın olmanın verdiği ikincil konumun yanı sıra, namusuna leke sürdüğü için öldürülmesi/infaz edilmesi gereken köle (a2) durumuna dönüşmesi hastanede hamileliğin ortaya çıkmasıyla olur. Sevecen baba, öğrendiği gerçekle yıkılır ve sara nöbeti geçirir. Kızının namusuna leke sürmesinden duyduğu öfkeyi, hamile eşinden yani anneden çıkarır hastane ortasında ve bahçesinde eşini döver. Karısı duruma ilişkin bir bilgisi ve suçu olmamasına rağmen ailenin reisi, efendisi (a1) konumundaki eşine karşı koyamaz, koymaz. Bu durumda anne de, baba karşısında konumunu içselleştirmiş köle (a2) durumundadır.

Filmde kadınlar köle konumundadır (a2). Ayşe bekâr ve fiziksel olarak güçsüz görünen, ailesine düşkün bir kadındır. Annesi elde çamaşır yıkarken, diğer kız kardeşi yemek için patates soyar, Ayşe ise kardeşlerine bakar. Koynunda sevdiği adam Deniz'in fotoğrafını taşıyan Ayşe, fırsat buldukça gizli gizli fotoğrafa bakar. Aşkını ailesiyle paylaşması, söz konusu değildir. Filmde Ayşe'nin eğitilmiş olup olmadığına ilişkin bir bilgi verilmez. Ancak evde olması hali, eğitim almaya başladıysa bile bir noktada bıraktığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Babasıyla yolculuğu sırasında

okul servisinden inen öğrencilere imrenerek bakması, onun bu konudaki özlemine işarettir. Ayşe film boyunca özne konumu olarak kölelikten kurtulamamıştır. Babasına ya da aşiretin diğer üyelerine direnç gösterdiği tek nokta, bebeğinin babasının kim olduğunu gizlemek olmuştur. Onun bu suskunluğu, köle konumundaki annesinin hasta yatağında onu tokatlamasına neden olmuştur. Anne de efendinin değerlerini içselleştirdiği için sisteme hizmet eder durumdadır. *“Baban seni kör bıçakla doğrayacak”* der. Annesi *“Öğrenemedim”* diyince baba onu bir daha tokatlar. Bu kez amca yol gösterir. *“Elazığ’dakilere haber veririz. Aile büyükleri neyi uygun görürse, ona göre bakarız”* der. Baba ise *“Onu öldüreceğim”* derken, verilecek olan cezayı kabul etmeye hazır olduğunun işaretini verir. Baba, efendilik kimliğini korumak için durumun gerekliliği olarak ailenin/aşiretin verdiği kararı yerine getirecektir. Baba, kendisinden yaşça küçük olduğu görünen amcasının elini öper ve kızının hamileliği konusunda kendisinin bir suçunun olmadığını açıklamaya çalışır. Amca Seyit’ten şüphelenir ve onu sokak ortasında döver. Erkek olmasına rağmen, yaş hiyerarşisi nedeniyle Seyit de köle durumundadır. Karşılık vermez ya da isyan etmez, sormaz, sorgulamaz. Babası hiç sormaz, sen yaptın mı diye sadece *“Kardeşimin yüzüne nasıl bakacağım”* diyerek şiddet uygulama yolunu seçer.

Aile büyüklerinden haber gelir. Ailenin benimsediği kurallar gereği, baba kızını öldürmelidir. Kendi eliyle bahçeye bir mezar kazar. Anne için için kahrolsa da, ağıtlar yaksa da, verilen bu karara karşı gelmez, gelemes... Annesi yalan söyler Ayşe’ye *“Dayınlar seni kabul etti”* diye. Ayşe, babasının kendisini dayılarının yanına götüreceğine inanır. Baba kızını ve karnındaki bebeğini ölüm yolculuğuna çıkartır. Baba *“El aleme ne derim? Nasıl yüzlerine bakarım?”* der. Yolda önce konuşmazlar. Daha önce hastanede gördüğü yabancı kadını arabaya alırlar. Kadın da hamiledir ve birlikte yolculuk yaptığı sevgilisiyle kavga ettiği için, kendi başına İstanbul’a gitmeye çalışmaktadır. Yabancı kadının temsili ile benzer durumların farklı coğrafyalarda nasıl yaşandığı ve/veya kadınların kendi kararlarını verebilen, gerekirse dönüp gidebilen kadınlar olduğunun örneğini içerir ve karşılaştırma olanağı sunar. Kız, kendisine kesilen cezadan habersizdir. Yolculuk sürecinde babasına ne kadar düşkün olduğunu, babanın da ona ne kadar düşkün olduğunu anlatan diyaloglar işitiriz. Baba kahrolur, gözyaşı döker, hatta kızını uçurumun kenarından çevirir. Ancak yine de egemen ideoloji çerçevesinde şekillenen, törelerin kestiği cezadan vazgeçmez ve kızını kendi elleri ile zehirler.

Ayşe zehir etkisiyle kusmaya başladığında, baba pişman olmuştur. Kızının saçlarını koklar. Üzüntüden sara nöbeti geçirdiğinde, Ayşe ona soğan koklatır. Ayşe tekrar kusar ve *“Nefes alamıyorum”* der. Babası ona daha iyi davranır, hatta kurtarmak için yoğurt yedirir. Benzinlikte bir kamyon arabalarına çarpınca, Ayşe bagajdaki kazma kürek ve zehri görür. Soğukkanlılıkla babasına bakar. Sonra gördüğü beyaz kuşa gülümseyerek bakar. Bu onun yaşamaya ve hatta özgür yaşamaya ilişkin umudu olarak okunabilir. Ancak hemen sonrasında, Ayşe benzinlikte haberlerde sevgilisi denizin boğularak öldüğünü öğrenir. Deniz’in fotoğrafına bakar. *“Ben şimdi ne yapacağım?”* der. O andan sonra *“Artık ölsem daha iyi”* der. Deniz’i kimse öğrenmesin diye koynunda taşıdığı fotoğrafa son bir kez bakar ve yırtar. Sonra bütün ilaçlarını içer. Onun bu tavrı bir tür direniş olarak kabul edilebilir. Her ne kadar ölüm kararı aileden çıkmış olsa da, artık o istemektedir ölmeyi.

Babası ona hediye olarak yöresel bir kıyafet alır. Ama Ayşe’nin durumu kötüleşmeye gözlerinin altı morarmaya başlar. Baba mescide girip, dua eder. Ağlar,

Ayşe kurtulsun diye Allaha yalvarır. “*Oruç tutacağım, karımı dövmeyeceğim tövbe*” der. Baba bir kez daha dönüşüm geçirmiştir. Artık efendi konumunu sürdürmek çabasından vazgeçmiştir. Karakterin törenin kestiği cezaya uygun olarak öldürmekten vazgeçmesi, itaat değil içerisinde bulunduğu toplumsal yapı ve egemen değerlere bir direnme meydan okumadır. Baba yaşadığı kırılma, bilinçlenme ile kırsal değerlerin çözülmesine ilişkin bir adım atar. Bu dönüşüm, aile büyükleri olan efendilere artık direniş göstereceğinin göstergesidir. Araba bozulunca, Ayşe’yi kucağında hastaneye yetiştirmeye çalışır. “*Dayan kızım ben utanmaya razıydım*” der. “*Ama sen ne olacaktın sana ve çocuğuna el âlem ne diyecekti? Dayan az kaldı ikisine de aynı adı koyarız. Kardeş gibi büyürler*” der. Birden hayal görür. Ayşe’nin çocukluğunu hatırlar. Düştüğü bir gün ona türkü söylemiştir. Bu esnada Ayşe ölür. Bir kez daha efendiler kazanır.

5.SONUÇ

Çalışma kapsamında ele alınan *Mutluluk* (Abdullah Oğuz/2007), *Saklı Yüzler* (Handan İpekçi/2007) ve *Ateşin Düştüğü Yer* (İsmail Güneş/2012) adlı filmlerin hepsinde, namus ve töre saiki ile özellikle kadınlara verilen infaz kararları işlenmektedir. Bu çerçevede filmlerin filmsel anlatısında, namus ve gelenekler çatısı altında karakterlerin özne konumları efendi-köle karşıtlığı ile temsil edilmektedir. Bu efendi-köle karşıtlığı ile, egemen ideolojiler çerçevesinde norm ve değerler yeniden üretilmekte ve meşrulaştırılan tahakküm ilişkileri, tanımlanmış rollerle bireyleri tutsak ve itaatkâr duruma getirirken nesilden nesile aktarılmaktadır.

Filmlerde yapılan incelemeler sonucunda, felsefi bir yaklaşım olan Hegel’in efendi-köle diyalektiğinin sinemada töre konulu filmlerde yer alan özne konumlarını belirlemede açıklayıcı olacağı varsayımı doğrulanmıştır. Karakterlerin özne konumları, özbilinç düzeyinde töreler ve namus değerleri çerçevesinde ifade bulmaktadır. Efendiler, Hegel’in efendi-köle diyalektiğine uygun olarak, kendilerini karşıt ben olarak, özne konumu köle olanlar, diğer bir ifade ile töre tahakkümü uyguladıkları bireyler üzerinden var etmektedirler. Efendiler için tanınmışlık, töreye boyun eğen kölelerin bilinci yoluyla olmakta, bu da efendilerinin tanınırlık noktasında arzularını doyurmalarına olanak tanımaktadır. Bu itaat durumu, aynı zamanda efendinin özne konumunu devamlı kılmaktadır.

Hegel’e (1986:129) göre, efendi-köle ile bağımsız bir varlık yoluyla dolaylı olarak ilişkidir; çünkü köle ancak bununla köle olarak tutulmaktadır; bu onun zinciridir, kavgada ondan kurtulamamıştır, bu yüzden kendini bağımlı olarak tanırlar. Ama efendi bu varlık üzerindeki güçtür ve köleyi şey ile kendisi arasına koyar. Diğer bir ifade ile, efendi köle yoluyla şeyle ilişki kurar. Hegel’in yaklaşımına uygun olarak ele alınan filmlerde, efendi köle ile töreler yoluyla ilişki kurmakta, töre kisvesi altında dayatılan kural ve yaptırımlar köleleri bağımlı hale getirmektedir. Bununla birlikte Arthur’un (1983:92) belirttiği gibi, diğer yandan Hegel’in yaklaşımında itkilerinin kölesi olan efendi de, köle durumuna gelebilmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan filmlerin tamamında, özellikle erkek karakterler töreler, namus değerleri ve dolayısıyla egemen ideolojinin kodları çerçevesinde kendilerine atfedilen efendilik kimliğini ellerinde tutabilmek adına, kendilerine dayatılanları doğru bulmasalar da yerine getirmektedirler. Bu durum, onların ataerki yapı içerisinde özellikle kadınlar karşısındaki efendilik konumlarına rağmen, aşiret içerisinde köle durumunda olduklarının göstergesidir. Bu çerçevede Hegel’in belirttiği gibi, efendinin özgürlüğü bir çıkmazdır. Bu özgürlüğü gerçekleştirmek için, onun bilinip tanınması gerekir (Kojeve, 2015:52). Bu nedenle efendilerin efendilik rollerini kaybetmemek uğruna, doğru

bulmadıkları, inanmadıkları ya da kendilerine zarar vereceklerini bildikleri eylemleri yerine getirmek zorunda hissettiklerini söylemek mümkündür.

Namusa ilişkin yaygın olan söylemler genellikle “*Töre böyle, namusumuzu temizlememiz lazım. Alnımız açık olmalı. Hem el âlem ne der? Çevreden konuşmaya başladılar. Sen günahkârsın, Kirlisin...*” “*Yaşın küçük birkaç yıl yatar çıkarısın aşiret hep arkanda olacak. Sen suçları üstlen*” şeklindedir. Filmlerin tamamında görülen bu söylemlerden de anlaşıldığı üzere, verilen ölüm kararları töre ve namus değerleri çerçevesinde efendiler tarafından meşrulaştırılmakta, efendi gibi görünen ama aşiret hiyerarşisinde köle olan bireyler efendiler yerine ceza çekmektedir.

Yine aynı karşıtlıktan hareketle köle konumunda olanlar da, suçsuz olsalar da kendilerine dayatılanları yerine getirmekte, ölüm kararlarını bile kabul etmektedirler. Bunun yanı sıra toplumsal kabulleniş, bu cinayetler karşısında seyirci kalmayı da beraberinde getirmektedir. Bu durum Hegel’in bakış açısıyla şu şekilde açıklanabilir: Hegel’e göre; kendisini efendi olarak gören, sadece efendinin kendisi değildir. Köle de onu efendi olarak görmektedir. Bu efendinin insansal gerçekliğinde ve saygınlığında bilinip tanındığını göstermektedir. Ancak efendinin tutumu içinden çıkılmaz bir varoluşsal tutumdur. Köle, Efendi için, bir hayvan ya da bir şeydir (Kojeve, 2015:91).

İncelenen filmlerden sadece *Mutluluk* adlı filmde, kadın karakter Meryem enstet bir ilişkinin kurbanı olarak tecavüze uğramış ve infaz kararı da tecavüzcüsü tarafından verilmiştir. Bunun dışında *Saklı Yüzler* ve *Ateşin Düştüğü Yer* adlı filmlerdeki kadın karakterler baştan törelere ve namus değerlerine karşı gelerek sevdikleri erkeklerle birlikte olmuş ve hatta hamile kalmışlardır. Ancak onların bu “cesareti”, aşiretin onlar hakkında infaz kararı vermesini engellememiştir. Günahkâr olmaları, sürekli aşağılanmayı, sözlü ve fiziksel şiddete maruz kalmayı, tahakküm altında tutulmayı beraberinde getirmekte ve teslimiyet halinde olmalarını gerektirmektedir.

Köle efendiye karşı mücadele edip, ölüm korkusunu yenerek, kölelikten çıktığı anda özgürleşir. İnsanı köle yapan şey, hayatını tehlikeye atmayı reddetmesidir. Dolayısıyla insan efendiye karşı giriştiği mücadelede, hayatını tehlikeye atmaya hazır olmadıkça, kendisinin ölümü fikrini kabul etmedikçe, köle olmaktan kurtulamayacaktır (Kojeve, 2015:52/57-58). Bu çerçevede *Mutluluk* adlı filmde Meryem, Cemal’in kıskançlık krizi ardından kendisini tokatlaması sonucu geçirdiği krizle, Cemal’in silahını eline alıp ve hatta kendisine doğrulttuğunda bu dönüşümü tamamlamış ve özgürleşmiştir denilebilir. “*Kimse beni dinlemiyor, keşke beni öldürseydin*” derken kendi ölümüyle yüzleşme hali söz konusudur. Bu kırılmayla Cemal ile olan ilişkileri de dönüşüm geçirmiştir. Cemal hem bu kriz anının etkisiyle hem de İrfan ile yaptığı konuşmanın etkisiyle dönüşümünü tamamlamış ve günahkâr, kirli olduğuna inandığı Meryem’e âşık olduğunu itiraf etmiştir. *Ateşin Düştüğü Yer* filminde ise baba, kızının verdiği zehrin etkisiyle kötüleşmeye başlamasıyla, dönüşüm geçirir. Kızının kurtulmasını diler, bebekleri birlikte büyüteceklerini, eşini dövmeyeceğini dile getirir. Onun için de, artık kimin ne dediğinin ya da ne yapacağının önemi yoktur. Sözde efendi ama aslında köle konumundan kurtulup özgürleşme yolunda adım atmış ancak bu adım kızının kurtulması için geç kalmış bir adım olmuştur.

Saklı Yüzler adlı filmde töre karşısında daha kolektif bir direniş söz konusudur. Savcı, yönetmen, İsmail, Zühre ve Nurten Yenge töreden gelen ölümlerin bitmesi için uğraşırlar. *Mutluluk* ve *Ateşin Düştüğü Yer* de bireysel direnişlere ilişkin temsiller söz konusudur.

KAYNAKÇA

Arthur, C. (1983). Hegel'in Efendi-Köle Diyalektiği ve Bir Marksoloji Efsanesi (Çev: Doğan Barış Kılınç). Bıblıothech Felsefe Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 6, Ekim/Kasım/Aralık (2008), syf: 90-96.

Bumin, T. (2010). Hegel Bilinç Problemi Köle-Efendi Diyalektiği Praksis Felsefesi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Erkman, Akerson, F. (2005). Göstergibilime Giriş. İstanbul: Multilingual.

Hegel, G.W.F. (1986). Tinin Görüngübilimi (Çev: Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.

Hegel, G.W.F. (1995). Tarihte Akıl (Çev: Önay Sözer). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Kabadayı, L. (2013). Film Eleştirisi Kuramsal Çerçeve ve Sinemamızdan Örnek Çözümlemeler. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kıran, Eziler, A. & Kıran, Z. (2003). Yazınsal Okuma Süreçleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kojeve, A. (2015). Hegel Felsefesine Giriş (Çev: Selahattin Hilav) 5. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Küçükkalp, D. (2010). Efendi-Köle Ahlakı Vs. Efendi Köle Diyalektiği, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt XXIX, Sayı 1, s. 53-63.

Mutlu, E. (2004). İletişim Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mors-Buck, S. (2012). Hegel, Haiti ve Evrensel Tarih (çev: Erkal Ünal). İstanbul: Metis Yayınları.

Oskay, Ü. (2014). Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Yücel, T. (2005). Yapısalcılık. İstanbul: Can Yayınları.

Yirmibeşoğlu, V. (2007). Töre ve Namus Gerekçesiyle İşlenen Cinayetler Toprağa Düşen Sevdalar. İstanbul: Hürriyet Gazetesi.

http://www.tihk.gov.tr/www/files/tore_namus_cinayetleri_raporu_06_08_2008.pdf
(Erişim Tarihi: 05.06.2016)

İLETİŞİM ARAŞTIRMALARINDA 2006-2016 YILLARI ARASINDA YAPILAN DOKTORA TEZLERİNE İLİŞKİN BİR DURUM DEĞERLENDİRMESİ¹

Ebru Davulcu²
Emel Tanyeri Mazıcı³

Öz

Literatürdeki eksikliklerin tamamlanması, derinlemesine araştırmalarla bilimsel bilgi elde edilmesine sağladığı katkı ve akademik olgunluğa erişim açısından doktora tezlerinin önemi yadsınmaz. Bu çalışmada, 2006-2016 yılları arasında iletişim araştırmaları alanında tamamlanmış 932 adet doktora tezi incelenmiştir. Nicel yöntemle hazırlanan bu çalışmanın veri toplama ve çözümlene tekniği, içerik çözümlenmesidir. Çalışmada, dokümanlardan elde edilen veriler üniversite, anabilim dalı, konu, yöntem, veri toplama ve çözümlene tekniği ve yıl kategorilerinde değerlendirilmiştir.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda araştırmacılar için kaynak niteliği taşıyacak olan bu çalışmada, iletişim araştırmalarıyla ilgili tamamlanan doktora tezleri üzerinden bir durum tespiti yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmada, ortaya konan sonuç neticesinde araştırmacılar, mensubu oldukları akademik platformla ilgili bir öz eleştiri yapma olanağı da elde edeceklerdir. Çalışmada kategoriler üzerinden elde edilen veriler, istatistiksel açıdan SPSS 16.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Değişkenlerin görülme sıklığı ve iki değişken arasındaki ilişkinin saptanmasıyla iletişim araştırmalarında tamamlanan doktora tezlerinin mevcut görünümüne panoramik bir bakış açısı sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İletişim araştırmaları, doktora tezleri, nicel içerik çözümlenmesi, durum değerlendirmesi, Türkiye üniversiteleri.

A CASE STUDY ON DOCTORAL DISSERTATIONS ON COMMUNICATION RESEARCH WRITTEN BETWEEN THE YEARS 2006-2016

Abstract

The importance of doctoral dissertation in terms of completion of the deficiencies in the literature, contribution to obtain scientific information through in-depth researches, and access to academic maturity cannot be denied. In this study, a total of 932 doctoral dissertations written in the field of communication research between the years 2006-2016 were examined. The data collection and analysis technique of this study prepared by quantitative method is content analysis. In the study, the data obtained from the documents were evaluated in the categories of university, department, subject, method, data collection and analysis technique and year.

In this study, which will be a resource for researchers in future studies, a case study has been done on written doctoral dissertations on communication researches. Also in this study, as a result of the outcome, the researchers will have the opportunity to make a self-criticism about the academic platform they belong to. The data obtained through the

¹ Geliş Tarihi: 22. 08.2017 Kabul Tarihi: 15.10.2017

² Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, eakbaba@erciyes.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7971-1184>

³ Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, etanyeri@erciyes.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2731-5996>

categories in the study were analyzed statistically using the SPSS 16.0 program. By looking at the frequency of the variables and the relationship between two variables, a panoramic perspective of the current view of doctoral dissertations written in communication research is presented.

Keywords: Communication research, doctoral dissertations, quantitative content analysis, assessment of the situation, Turkish universities.

GİRİŞ

Sosyoloji, psikoloji, antropoloji, tarih, edebiyat, felsefe, siyaset gibi temel bilimler ile yoğun ilişki içerisinde olan iletişim konusunda yapılacak araştırmalar, insan ve toplumun geçmişini anlamak, bugününü değerlendirmek ve geleceğini belirlemek açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda yapılan ilk iletişim araştırmalarının toplumsal içerikli olduğunu belirtmek yanlış olmaz.

İletişimin bir bilim alanı olarak kabul edilmesi yeni olduğundan, bilim olması için ilgili araştırmalara gereksinim duyulmuş ve özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğinde model ve kuramlar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu araştırmalar kitle iletişim araçlarının gelişim göstermesi ile daha da yoğunlaşmıştır (Aziz, 2005:2).

Yapılan bu araştırmalar ilk dönemlerde daha çok ampiriktir. Hatta Donsbach, ampirik araştırmaların günümüzde de yoğun bir biçimde yapıldığına dikkat çekmektedir. Buna sebep olarak da son 50 yıldır geliştirilen bilgi ve literatürü göstermiştir (Donsbach, 2005:443). Kimi araştırmacılar ise, bu konuda Donsbach'a katılmaz. Cooper vd. tarafından 1993 yılında gerçekleştirilen ve iletişim araştırmalarının önemli bir bölümünü içeren "kitle iletişim araştırmalarına" ilişkin bir çalışmada; 1965-1989 yıllarında nicel araştırma yöntemlerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı belirtilmekle birlikte, 1970'li yıllardan itibaren nitel araştırma yöntemlerinin kullanımının belirgin derecede artış gösterdiği açıklanmıştır (Cooper vd., 1993). Son olarak, Trumbo 2004'te yaptığı bir araştırmada, iletişim araştırmalarında nicel ve nitel yöntemlerin 1990-2000'li yıllarda artış gösterdiğini ortaya koymuştur (Trumbo, 2004).

Dünya genelinde yapılan iletişim araştırmalarına ve bu araştırmalarda kullanılan yöntemlere ilişkin verilen bu bilgilerden sonra Türkiye özelinde konuya bakılacak olursa, Türkiye'de iletişim alanında yapılan çalışmaların, Tokgöz'ün ifadesi ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde baş gösterdiği ifade edilmelidir. Yapılan ilk çalışma, Ahmet Emin Yalman'ın 1914 yılında, ABD Columbia Üniversitesi'ne sunduğu bir basın tarihi çalışmasıdır (Tokgöz, 2014:115). Bu çalışmadan 1950'li yıllara kadar olan dönemde iletişim araştırmalarının altyapısını farklı sosyal bilimler araştırmalarının hazırladığı ifade edilebilir. Gerçek anlamdaki yönelme ise, 1970'li yıllarla birlikte olmuş, 1980 ve 1990'lı yıllarda özgün iletişim araştırmaları yapılmaya başlanmıştır. Bunda iletişim alanındaki eğitim öğretim faaliyetlerinin gelişiminin etkisi büyüktür (Tokgöz, 2000:28). Ancak iletişim eğitimi ve iletişim araştırmalarının birlikte gelişim göstermesinin düz bir çizgide ilerlediğini söylemek de zordur. Başlangıçta doktora tezleri ile başlayan iletişim araştırmalarında, bu sayede literatürdeki önemli eksiklikler tamamlanmış, böylece farklı alanlarda ve programlarda çalışmalar yapılmasına zemin hazırlanmıştır. İlk doktora tezleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde yapılmıştır. YÖK programlarıyla birlikte de 1988'den itibaren başlayan ve devam eden doktora tezleri bu alana önemli katkılarda bulunmuştur (Tokgöz, 2006:2).

Bu çalışma, 2006-2016 yılları arasındaki son 10 yıllık dönemde iletişim alanında yapılan doktora tezleri üzerinedir. Tezler; üniversite, anabilim dalı, konu, yöntem, veri toplama ve çözümleme tekniği ve yıl kategorilerinde değerlendirilmiş ve doktora tezi yapan

ya da yaptıran araştırmacıların eğilimleri belirlenerek bir durum tespiti yapılmıştır. Böylece çalışma, iletişim alanında çalışacak diğer araştırmacılar için de kaynak niteliğindedir.

İlgili literatür incelendiğinde iletişim çalışmalarıyla alakalı Türkiye’de hazırlanan doktora tezlerine ilişkin araştırmalara rastlanmıştır (Ateş, 2016; Sarı ve Kanlı, 2005). Bu çalışmayı diğerlerinden ayıran nokta, iletişim çalışmalarını farklı ana bilim dalları üzerinden geniş bir yelpazede ele alması, son 10 yıl içerisinde tamamlanmış tüm doktora tezlerinin incelenmesi ve güncelliğidir.

Hazırlık aşamasında çalışmanın, iletişim alanındaki yüksek lisans ve doktora tezlerinin birlikte incelenerek yapılması düşünülmüş; ancak gerek yüksek lisansla yapılan tezlerin de eklenmesi ile ortaya çıkacak sayıca artış nedeniyle değerlendirmede yaşanacak güçlük, gerekse yüksek lisans tezlerinin bilimsel bilgiye erişme, bu bilgiyi değerlendirme ve yorumlama yetisi kazandırmaya dönük yapılırken doktora tezlerinin bağımsız araştırma yapma, derinlemesine incelemeler yaparak bilimsel bilgi ortaya koyma amacı ile yapılmasından kaynaklanan farklılaşma nedeniyle çalışmanın spesifikliğini kaybedeceği fikri, yalnızca doktora tezlerine odaklanılmasına neden olmuştur. Bu çalışma, yüksek lisans tezleri ile ilgili benzer bir çalışmanın yapılmasına da kapı aralamaktadır.

Çalışmada, sosyal bilimler enstitülerinde iletişim araştırmaları yapılabilecek ilgili doktora programları bulunması sebebiyle Akdeniz, Anadolu, Ankara, Atatürk, Ege, Erciyes, Gazi, Giresun, Hacettepe, İstanbul, İstanbul Bilgi, İstanbul Ticaret, Kocaeli, Maltepe, Marmara, Sakarya, Selçuk, Uşak, Yaşar, Yeditepe üniversiteleri üzerine inceleme yapılmıştır. İnceleme sonucunda Akdeniz, Anadolu, Ankara, Ege, Erciyes, Gazi, İstanbul, İstanbul Bilgi, İstanbul Ticaret, Kocaeli, Maltepe, Marmara, Selçuk, Yeditepe üniversitelerindeki ilgili anabilim dalına bağlı doktora programlarında 2006-2016 yılları arasında hazırlanmış 932 adet doktora tezine ulaşılmıştır. Atatürk, Giresun, Hacettepe, Sakarya, Uşak, Yaşar üniversitelerinde henüz tamamlanmış doktora tezi bulunmaması sebebiyle, bu üniversiteler kapsam dışı bırakılmıştır.

1. Amaç ve Yöntem

İletişim araştırmaları alanında 2006-2016 yılları arasında yapılan doktora tezlerinin üniversite, anabilim dalı, konu, yöntem, veri toplama ve çözümleme tekniği ve yıl kategorilerinde incelendiği bu çalışmada, kategorisel içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bunun sebebi, bu çalışmanın 2006-2016 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde hazırlanan doktora tezlerinin hangi üniversitelerde, anabilim dallarında, konularda, yöntemlerde ve veri toplama ve çözümleme tekniklerinde sayıca yoğunlaştığının belirlenmesini amaç edinmesidir. Böylece son 10 yıl içerisinde yapılan çalışmalarla ilgili bir durum çözümlemesi gerçekleştirilmiş olacaktır.

Dokümanların nicel içerik çözümlemesi yapılarak değerlendirildiği çalışmanın hazırlık aşamasında, Türkiye’de eğitim öğretim faaliyetinde bulunan iletişim fakültelerinin hangi üniversitelerde olduğu tespit edilmiş, bu üniversitelerin sosyal bilimler enstitülerinin doktora programları incelenerek iletişim alanında eğitim öğretim veren anabilim dalları belirlenmiştir. Ardından Yüksek Öğretim Kurumu’nun web sayfası üzerinden hizmet veren TEZMER’den detaylı arama yapılarak üniversite/enstitü/anabilimdalı/doktora tezi butonları seçilmiş ve 2006-2016 yılları arasında yapılan doktora tezlerine ulaşılmıştır. Sosyal bilimler enstitüleri üzerinden belirlenen anabilim dallarının güncel olması ve önceki yıllarda anabilim dalı isimlerinin farklılaşabileceği göz önünde bulundurularak, TEZMER’de iletişim alanına ilişkin yer alan tüm anabilim dalları ayrı ayrı taranarak da tez araştırması yapılmıştır.

Yapılan araştırmada 932 adet doktora tezine ulaşılmış, bu tezlerden 895'i değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Kalan 37 tezin değerlendirilememesi sebebi, bu tezlerin araştırmacı tarafından kısıtlanması ile hangi yöntem ve veri toplama ve çözümleme tekniği kullanılarak yapıldığının tespit edilememesidir. Kısıtlı olmasına rağmen hazırlanan bazı doktora tezlerinin, TEZMER'de herkese açık olan özet kısmında yönteminden ve veri toplama ve çözümleme tekniğinden bahsedilmesi ile de değerlendirilemeyen doktora tez sayısının artması önlenmiştir. Bu bakımdan bir bilimsel çalışma yapılırken, çalışma hakkında genel bir kanı elde edilebilmesi için özet bölümünde konu, amaç, yöntem, veri toplama ve çözümleme tekniği ve sonuçlarından bahsedilmesinin önemi de bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Çalışmada doktora tezlerinden üniversite, anabilim dalı, konu, yöntem, veri toplama ve çözümleme tekniği ve yıl kategorilerinde elde edilen veriler, istatistiksel açıdan SPSS 16.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerde sıklık ve yüzde oran tespit edilmesi istendiğinden frekans analizine yer verilmiştir. Ayrıca kategorik verilerin analizinde başvurulan ve iki değişken arasındaki ilişkinin analizinde kullanılan çapraz tablolarla değişkenler arası karşılaştırmalara yer verilmiştir.

Çalışmada öncelikle hangi üniversitede, anabilim dalında, yılda, konuda; hangi yöntemle, veri toplama ve çözümleme tekniği ile kaç tez yapıldığı sayıca ve yüzdesel oranla ifade edilmiştir. Ardından yapılan çapraz analizlerle; üniversite-konu, anabilim dalı-konu, yıl-konu, yöntem-veri toplama ve çözümleme tekniği, konu-yöntem, konu-veri toplama çözümleme tekniği, üniversite-yöntem, üniversite-veri toplama ve çözümleme tekniği arasındaki ilişki saptanmıştır. Böylece bu çalışmanın; doktora tezi yöneten ve yönetecek, doktora tezi hazırlayan ve hazırlayacak; daha da genel bir ifade ile iletişim alanında çalışma yapacak tüm araştırmacılar için bir kaynak niteliği taşıması istenmiştir. Ayrıca üniversitelerin ve anabilim dallarının yaptıkları doktora tezleri bazında kendi durum değerlendirmelerini yapabilmeleri açısından da yardımcı olacağı düşünülmektedir.

2. Bulgular

2006-2016 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde iletişim araştırmaları alanında hazırlanan doktora tezlerinin incelendiği bu çalışmada, Ankara, Ege, Gazi, İstanbul, Selçuk, Marmara, Anadolu, Akdeniz, Erciyes, İstanbul Bilgi, İstanbul Ticaret, Kocaeli, Maltepe, Yeditepe üniversitelerinin sosyal bilimler enstitülerinde eğitim öğretim faaliyetinde bulunan Basım Yayın, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Halkla İlişkiler, Halkla İlişkiler Reklamcılık, Reklamcılık, İletişim, İletişim Bilimleri, İletişim Tasarımı ve Yönetimi, Sinema Televizyon, Radyo Sinema Televizyon, Radyo Televizyon, Gazetecilik, Genel Gazetecilik, Medya Çalışmaları anabilim dalları ayrı ayrı incelemeye tabi tutulmuştur.

Yöntem olarak nicel, nitel ve nicel ile nitel yöntemin birlikte kullanıldığı çalışmalar şeklinde değerlendirilen tezlerde kullanılan veri toplama ve çözümleme teknikleri; anket, görüşme, görsel çözümleme, söylem çözümlemesi, niceliksel içerik çözümlemesi, niteliksel içerik çözümlemesi, doküman analizi, örnek olay çözümlemesi, literatür taraması, gözlem, odak grup görüşmesi, alımlama çözümlemesi, veri madenciliği, model oluşturma, karma teknikler, film çözümlemeleri, haber çerçeveleme başlıkları altında ele alınmıştır.⁴ Veri toplama ve çözümleme tekniklerine ilişkin bu başlıklar, doktora tezleri incelenirken elde edilen veriler doğrultusunda aşama aşama belirlenmiştir.

Doktora tezlerinin konu başlıkları ise; iletişim kuramları, medya çalışmaları, iletişim hukuku, fotoğrafçılık, yeni iletişim teknolojileri, medya okuryazarlığı, kurumsal iletişim çalışmaları ve halkla ilişkiler uygulamaları, pazarlama iletişimi ve reklamcılık,

⁴ Karma teknikler ile film çözümlemelerinde kastın ne olduğuna ilişkin bilgi, bu bölüm içerisinde ilgili bulgular değerlendirilirken açıklanmıştır.

toplumbilimsel çalışmalar, kişilerarası iletişim, sinema çalışmaları, toplumsal cinsiyet, siyasi meseleler ve siyasal iletişim, basın işletmeciliği, iletişim eğitimi, iletişim bilimlerinde araştırma yöntemleri, radyo televizyon çalışmaları şeklindedir.⁵

Aşağıda incelemeye tabi tutulan 895 adet doktora tezine ilişkin bulgular

2.1.Üniversiteye, Anabilim Dalına, Kullanılan Yönteme Göre Elde Edilen Veriler

Tablo 1. Üniversiteye, Anabilim Dalına, Kullanılan Yönteme Göre Elde Edilen Veriler

ÜNİVERSİTE	Frekans	Geçerli Yüzde %	ANA BİLİM DALI	Frekans	Geçerli Yüzde %	YILLAR	Frekans	Geçerli Yüzde %
Anadolu	67	7,5	Basın Yayın	16	1,8	2006	32	3,6
Akdeniz	17	1,9	Halkla İlişkiler ve Tanıtım ve Reklamcılık ⁶	281	31,4	2007	64	7,2
Ankara	97	10,8	İletişim Bilimleri ⁷	204	22,8	2008	71	7,9
Ege	130	14,5	Radyo Televizyon Sinema ⁸	203	22,6	2009	73	8,2
Erciyes	13	1,5	Gazetecilik ⁹	185	20,6	2010	94	10,5
Gazi	45	5,0	Medya Çalışmaları	6	0,7	2011	80	8,9
İstanbul Bilgi	1	0,1	Total	895	100,0	2012	102	11,4
İstanbul Ticaret	1	0,1	YÖNTEM	Frekans	Geçerli Yüzde%	2013	105	11,7
İstanbul	152	17,0	Nicel	305	34,1	2014	88	9,8
Kocaeli	7	0,8	Nitel	491	54,8	2015	114	12,7
Maltepe	23	2,6	Nicel+Nitel	99	11,1	2016	72	8,0
Yeditepe	5	0,6	Total	895	100,0	Total	895	100,0
Selçuk	82	9,2						
Marmara	255	28,5						
Total	895	100,0						

Tablo 1’de görüldüğü üzere, 2006-2016 yılları arasında en çok % 28,5 oranı ile Marmara Üniversitesi’nde doktora tezi hazırlanmıştır. Marmara Üniversitesi’ni %17 ile İstanbul Üniversitesi, %14,5 ile de Ege Üniversitesi takip etmiştir. İstanbul Bilgi ve İstanbul Ticaret üniversiteleri ise %0,1 oranı ile son sırada yer almışlardır. Bu sonucun ortaya çıkmasında İstanbul Bilgi ve İstanbul Ticaret üniversitelerinin özel üniversite olmalarının,

⁵ Bu başlıklar ile sınırlandırılan doktora tez konularının ne olduğuna ilişkin bilgi, bu bölüm içerisinde ilgili bulgular değerlendirilirken açıklanmıştır.

⁶ Aynı isimlerde yer alan Halkla İlişkiler ve Tanıtım A.B.D.+Halkla İlişkiler A.B.D.+ Halkla İlişkiler ve Reklamcılık A.B.D.+Reklamcılık A.B.D bu başlıkta birleştirilmiştir.

⁷ Aynı isimlerde yer alan İletişim A.B.D.+ İletişim Bilimleri A.B.D.+İletişim Tasarım ve Yönet. A.B.D bu başlıkta birleştirilmiştir.

⁸ Aynı isimlerde yer alan Sinema Televizyon A.B.D.+Radyo Sinema Televizyon A.B.D.+Radyo Televizyon A.B.D bu başlıkta birleştirilmiştir.

⁹ Aynı isimlerde yer alan Genel Gazetecilik A.B.D.+Gazetecilik A.B.D bu başlıkta birleştirilmiştir.

ilgili anabilim dallarında doktora programlarını daha geç bir dönemde açmalarının ve öğrenci kontenjanlarını daha sınırlı tutmalarının etkisi bulunmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, % 31,4 ile en çok Halkla İlişkiler ve Tanıtım ve Reklamcılık anabilim dallarında doktora tezi hazırlanırken; bu oranı % 22,8 ile İletişim Bilimleri, % 22,6 ile Radyo Televizyon Sinema, %20,6 ile de Gazetecilik anabilim dalları takip etmiştir. Elde edilen bu veriler, doktora tezlerinin yapıldığı anabilim dalları arasında belirgin bir oransal farklılığın olmadığına işaret etmektedir.

Hazırlanan doktora tezlerinde nitel yöntemler %54,8 oranla, nicel yöntemlere göre daha fazla kullanılmıştır. Bir araştırmada nitel yöntemler araştırmanın örnekleme uygun derinlemesine, yorumlayıcı ve bütünsel bir bilgi sunarken, nicel yöntemler örneklemden elde edilen verinin genellenebildiği, olabildiğince yanlılıktan uzak, daha çok neden sonuç ilişkisi üzerine odaklanan bilgi elde etmekte kullanılır. Özellikle sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda, sosyal dünyanın anlamının araştırmacıya ve araştırma yapılan kişilere göre değişiklik göstermesi, her bir araştırma yönteminin sosyal gerçekliğin farklı bir yorumunu araştırmacıya sunması sebepleriyle tek bir yöntemin sosyal gerçeği araştırmacıya tam manası ile açıklaması ve betimlemesi güçtür (Teddlie ve Tashakkori, 2011:294-296). Bu bakımdan bir araştırma yapılırken farklı yöntem ve tekniklerin bir arada kullanılması, karşılaştırmalı sonuçlar vereceği için araştırmanın güvenilirliğini artıracaktır (Patton, 1987:60-61). Yapılan bu araştırmadan elde edilen verilerde, 2006-2016 yılları arasında nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı doktora tezlerinin % 11,1 ile azımsanmayacak bir yoğunlukta olduğunu göstermektedir.

Doktora tezleri yıllar bazında değerlendirmeye tabi tutulduğunda ise, 2006'dan 2016'ya kadar olan seyirde sayıca bir artış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte en çok doktora tezi % 12,7 oran ile 2015'te hazırlanırken; 2015 yılını % 11,7 ile 2013, % 11,4 ile 2012 yılları izlemiştir. Oranca en az doktora tezi % 3,6 ile 2006'da yapılmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında, üniversitelere bağlı sosyal bilimler enstitülerinde iletişim alanında tez yapılmasına olanak sağlayan anabilim dallarının zamanla artmasının payı bulunmaktadır. Yapılan araştırmada 2006 yılında yalnızca Ankara, Ege, Gazi, İstanbul, Selçuk ve Marmara üniversitelerinin sosyal bilimler enstitülerinin ilgili anabilim dallarında tez hazırlandığı tespit edilmiştir. 2016 yılına gelindiğinde ise bu üniversitelere, Anadolu, Akdeniz, Erciyes, İstanbul Bilgi, İstanbul Ticaret, Kocaeli, Maltepe, Yeditepe üniversiteleri eklenmiştir. Bu sayının gelecek yıllarda da artması beklenmektedir. Çünkü Atatürk, Giresun, Hacettepe, Sakarya, Uşak, Yaşar üniversitelerinin sosyal bilimler enstitülerinin ilgili anabilim dallarında doktora programı olmasına rağmen henüz tamamlanmış bir doktora tezi 2016 yılı itibarıyla yoktur; ancak bu üniversitelerin potansiyeli göz ardı edilmemelidir.

2.2. Veri Toplama ve Çözümleme Tekniğine ve Tezlerin Hangi Konuda Yapıldığına İlişkin Elde Edilen Veriler

Tablo 2. Veri Toplama ve Çözümleme Tekniğine ve Tezlerin Hangi Konuda Yapıldığına İlişkin Elde Edilen Veriler

Veri Toplama ve Çözümleme Tekniği	Frekan s	Geçerli Yüzde %	Konular	Frekans	Geçerli Yüzde %
Anket	230	25,7	İletişim Kuramları	29	3,2
Görüşme	51	5,7	Medya Çalışmaları	146	16,3
Görsel Çöz.	40	4,5	İletişim Hukuku	12	1,3
Söylem Çöz.	82	9,2	Fotoğrafçılık	8	0,9
Nitel İçerik Çöz	24	2,7	Yeni İletişim Teknolojileri	142	15,9
Nicel İçerik Çöz	61	6,8	Medya okuryazarlığı	7	0,8
Doküman Çöz.	58	6,5	Kurumsal İletişim ve Hİ Uygulamaları	112	12,5
Örnek Olay Çöz	24	2,7	Pazarlama İletişimi ve Reklamcılık	107	11,9
Literatür Tar.	45	5,0	Toplumbilimsel Çalışmalar	53	5,9
Gözlem	4	0,4	Kişilerarası İletişim	11	1,2
Odak Grup Gör.	2	0,2	Sinema Çalışmaları	112	12,5
Alımlama Çöz.	6	0,7	Toplumsal Cinsiyet	24	2,7
Veri Madenciliği	1	0,1	Siyasi Meseleler ve Siyasal İletişim	48	5,4
Model Oluş.	6	0,7	Basın İşletmeciliği	17	1,9
Karma Teknikler	217	24,2	İletişim Eğitimi	6	0,7
Film Çöz.	42	4,7	İletişim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri	2	0,2
Haber Çerçev.	2	0,2	Radyo TV Çalışmaları	59	6,6
Total	895	100,0	Total	895	100,0

Kullanılan veri toplama ve çözümleme tekniği incelendiğinde tezlerde en çok % 25,7 ile anketin kullanıldığı görülmüştür. Bu oranı % 24,2 ile karma teknikler izlemiştir. Karma teknikler nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı çalışmalarda tercih edildiği gibi, yalnızca nitel yöntemin benimsendiği araştırmalarda da kullanılmıştır. Nitel ve nicel içerik çözümlenmeleri, nicel içerik ve söylem çözümlenmeleri, nicel içerik ve görsel çözümleme, anket ve görüşme, anket ve odak grup araştırması, anket ve gözlem, anket ve görsel çözümleme, nicel içerik çözümlemesi ve görüşme; nicel ve nitel yöntemlerin bir arada bulunduğu çalışmalarda kullanılan veri toplama teknikleridir. Söylem çözümlemesi ve görüşme, nitel içerik çözümlemesi ve görsel çözümleme, gözlem ve görüşme, doküman çözümlemesi ve görüşme, doküman çözümlemesi ve örnek vaka çözümlenmeleri, görsel çözümleme ve söylem çözümlemesi, nitel içerik çözümlemesi ve doküman çözümlemesi, görsel çözümleme ve görüşme, nitel içerik çözümlemesi ve söylem çözümlemesi, literatür taraması ve görüşme, söylem çözümlemesi ve alımlama analizi ile de yalnızca nitel yöntemin kullanıldığı çalışmalarda veri toplama tekniği olarak karşılaşılmıştır.

Yapılan araştırmada, bir veri toplama ve çözümleme tekniği olarak veri madenciliğinin % 0,1 ile en düşük orana sahip olduğu görülmüştür. Bunda, veri madenciliğinin özellikle sosyal bilimler alanında yeni yeni tanınmaya başlanmasının etkisi bulunmaktadır.

Doktora tezleri daha çok medya çalışmaları, yeni iletişim teknolojileri, kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler uygulamaları, sinema çalışmaları, pazarlama iletişimi ve

reklamcılık konuları üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁰ % 16,3 ile en yüksek orana sahip olan medya çalışmaları konusunda çalışan araştırmacılar; medya ve şiddet, medya ve terör, pornografi, şöhret kültürü ve medya, popüler kültür ve medya, sağlık haberciliği, bilim haberciliği, medya kullanım alışkanlıkları, basın tarihi, basın iktidar ilişkileri, medya ve mahremiyet, medya ve propaganda, alternatif medya ve toplum, haber ajansları, savaş muhabirliği, uluslararası basın, yerel basın, medya ve dış politika, iletişim politikaları, toplumsal hareketler ve medya, küreselleşme ve medya, etik ve medya, medya ve Avrupa Birliği, haberlerin metinsel ve içeriksel yapısı üzerine eğilmişlerdir. Medya çalışmaları alanında incelenen bu konulara, iletişim bilimleri alanında çalışan her araştırmacı aşinadır.

Yeni iletişim teknolojileri ile ilgili yapılan çalışmaların oranı ise % 15,9'dur. Medya çalışmalarından sonra doktora tezlerinde ikinci sırada tercih edilen yeni iletişim teknolojileri alanında; dijital, sayısal teknolojiler, etkileşimli yayıncılık, elektronik haberleşme ağları, internet teknolojisinde meydana gelen gelişmeler ve sosyal medya konularında çalışmalar bulunmaktadır. Sosyal medya konusunda yapılan çalışmalar, yeni iletişim teknolojileri alanında yapılan çalışmaların yaklaşık % 34'ünü teşkil etmektedir. Doktora tezlerinde 2008 yılından itibaren göze çarpmaya başlayan sosyal medya konulu çalışmaların en çok % 35 ile 2015 yılında hazırlandığı görülür. Bunu 2016 ve 2014 yılları takip etmiştir. Sosyal medya kullanımının zaman içinde artmasının ve popülerleşmesinin payı, bu konudaki çalışmaların son yıllarda yapılmasında etkindir. Üniversite bazında ise, % 35 oranı ile Marmara Üniversitesi'nde, anabilim dalı bazında da yine % 35 oran ile Halkla İlişkiler ve Tanıtım anabilim dalında sosyal medya çalışmaları yapılmıştır.

Konu itibariyle kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler uygulamaları ile sinema çalışmaları da % 12,5 oran ile üçüncü sırada yer almaktadır. Kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler uygulamaları alanında; stratejik konu yönetimi, sosyal sorumluluk, itibar yönetimi, sponsorluk, destinasyon imajı-turizm, kamu diplomasisi, lobicilik, halkla ilişkiler tarihi, kamu ve özel kurum ya da kuruluşlarda halkla ilişkiler çalışmaları, bilgi edinme hakkı ve halkla ilişkiler, hegemonya ve halkla ilişkiler, kriz yönetimi, insan kaynakları ve iletişim, halkla ilişkiler ve medya, uluslararası halkla ilişkiler, sağlık iletişimi, örgütsel iletişim konulu çalışmalar yapılmıştır.

Sinema alanında ise, Türk ve dünya sinemasından örnek filmler incelenmiştir. Politik ve kültürel eleştiri, temsil, darbe, gerçeküstüçülük, modernizm ve postmodernizm, gözetim, tüketim kültürü, sömürgecilik, toplumsal muhalefet, estetik, etik, suç, şiddet, yabancılaşıma, milliyetçilik, kentleşme, nostalji, korku, melankoli, kahramanlık, güldürü ve sinema; edebi uyarlamaların sinemadaki yeri, sinemada mekan ve oyunculuk, sinema filmlerin denetlenmesi, senaryo eleştirisi konularında çalışılmıştır.

Çalışmalarda Lütfi Akad, Derviş Zaim, Ferzan Özpetek gibi yönetmenlerin filmlerinin bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirildiği de görülmüştür. Belgesel film konulu çalışmalar da sayıca az olması sebebiyle bu alanda değerlendirilmiştir.

İletişim biliminde araştırma yöntemleri konulu çalışmalar ise, % 0,2 ile en düşük orana sahiptir. Bu alanda yapılan çalışmalar, haber çerçeveleme konusudur.

¹⁰ Kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler uygulamaları ile pazarlama iletişimi ve reklamcılık konularının farklı başlıklar altında değerlendirilmeleri, Halkla İlişkiler ve Tanıtım alanında yapılan çalışmaların sayıca, medya çalışmalarının ardında kalmasına sebep olmuştur. Kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler uygulamaları ile pazarlama iletişimi ve reklamcılık alanlarında yapılan çalışmalar birlikte ele alınmış olsalar, %24,4 ile bu alandaki çalışmalar ilk sırada yer alacaklardır.

2.3. Konu ve Üniversite Dağılımına Göre Elde Edilen Veriler

Tablo 3. Konu ve Üniversite Dağılımına Göre Elde Edilen Veriler

Konu/ Üniversite	Anadolu	Akdeniz	Ankara	Ege	Erciyes	Gazi	İst. Bilgi	İst. Ticaret	İstanbul	Kocaeli	Maltepe	Marmara	Selçuk	Yeditepe
İlet.Kuram	7,5	5,9	4,1	2,3	0	6,7	0	0	2,6	14,3	4,3	2,4	1,2	0
Medya Çalış.	14,9	11,8	23,7	19,2	38,5	26,7	0	0	19,1	28,6	4,3	9	17,1	0
İlet.Huk	1,5	0	1	0	0	0	0	0	3,9	0	0	1,6	0	0
Fotoğrafçılık	4,5	0	0	3,1	0	0	0	0	0	0	0	0,4	0	0
Yeni İlet Tekn.	20,9	5,9	12,4	9,2	15,4	8,9	100	0	10,5	0	13	24,7	17,1	0
Med.okuryazar	1,5	11,8	0	0	7,7	0	0	0	0,7	0	4,3	0,4	0	0
Toplumbilimsel Çalış.	9,0	0	13,4	3,1	0	8,9	0	0	3,3	0	4,3	6,3	3,7	20
Kişilerarası İlet.	3,0	0	1	2,3	0	0	0	0	1,3	0	0	0,4	2,4	0
Sinema Çalış.	7,5	0	13,4	13,1	0	15,6	0	0	16,4	0	21,7	14,5	2,4	20
Kurumsal İlet. ve Halkla İliş.	14,9	41,2	3,1	11,5	7,7	2,2	0	100	10,5	14,3	0	11,8	31,7	20
Paz.İlet.ve Rek.	13,4	5,9	3,1	21,5	7,7	2,2	0	0	8,6	14,3	30,4	13,3	8,5	40
Top.Cinsiyet	0	5,9	7,2	3,1	7,7	4,4	0	0	2	0	4,3	1,2	2,4	0
Siyasi Mes. Ve Siyasal İlet.	0	5,9	7,2	0,8	15,4	17,8	0	0	7,9	0	4,3	3,1	9,8	0
Basın İşltmc.	0	5,9	1	0,8	0	0	0	0	2	0	0	4,3	0	0
İletişim Eğitimi	0	0	2,1	0,8	0	0	0	0	0	0	0	0,4	2,4	0
İlet.Bil.Arş. Yön.	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,2	0
RadyoTV Çalış.	1,5	0	6,2	9,2	0	6,7	0	0	11,2	28,6	8,7	6,3	0	0
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Yapılan araştırmaya göre, üniversitelerde hazırlanan doktora tezlerinde belirli konular üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Ankara Üniversitesi'nde % 23,7 oranı, Erciyes Üniversitesi'nde % 38,5 oranı, Gazi Üniversitesi'nde % 26,7 oranı, İstanbul Üniversitesi'nde % 19,1 oranı ile medya çalışmalarının; Anadolu Üniversitesi'nde % 20,9 ile, Marmara Üniversitesi'nde % 24,7 ile yeni iletişim teknolojileri çalışmalarının; Akdeniz Üniversitesi'nde % 41,2 ile, Selçuk Üniversitesi'nde % 31,7 ile kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler çalışmalarının; Ege Üniversitesi'nde %21,5 ile, Maltepe Üniversitesi'nde % 30,4 ile, Yeditepe Üniversitesi'nde % 40 ile pazarlama iletişimi ve reklamcılık çalışmalarının yapıldığı belirlenmiştir. Kocaeli Üniversitesi'nde % 28,6 ile medya çalışmaları ve radyo televizyon çalışmalarının eşit bir dağılım sergilediği görülürken; İstanbul Bilgi ve İstanbul Ticaret üniversitelerinde yapılan birer tezin yeni iletişim teknolojileri ve kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler uygulamaları üzerine olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçların ortaya çıkmasında,

üniversitelerde bu çalışmaların yapılmasına olanak sağlayan anabilim dallarının ve ilgili anabilim dallarında doktora programının bulunması ve varsa hangi tarihte açıldığının etkili olduğu düşünülmektedir.

2.4.Konu ve Anabilim Dalı Dağılımına Göre Elde Edilen Veriler

Tablo 4. Konu ve Anabilim Dalı Dağılımına Göre Elde Edilen Veriler

Konu/A.B.D	Basın Yayın	HİT ve Reklamcılık	İletişim Bil.	Radyo TV Sinema	Gazetecilik	Medya Çalışmaları
İletişim Kuramları	25	1,1	3,4	2,5	5,4	0
Medya Çalışmaları	43,8	8,5	10,3	7,9	42,2	0
İletişim Hukuku	6,2	0,4	1	1	3,2	0
Fotoğrafçılık	12,5	0	0,5	2	0,5	0
Yeni İlet Teknolojileri	6,2	12,1	17,6	15,3	21,6	0
Medya okuryazarlığı	6,2	0	2	0,5	0,5	0
Toplumbilimsel Çalışmaları	0	4,6	8,8	3,4	7,6	16,7
Kişilerarası İletişim	0	2,5	1	0	1,1	0
Sinema Çalışmaları	0	0,7	12,3	39,9	1,6	16,7
Kurumsal İlet. ve Halkla İliş.	0	29,2	13,2	0	0,5	33,3
Paz.İlet.ve Reklam	0	25,6	14,7	1,5	0	33,3
Toplumsal Cinsiyet	0	1,4	2,9	3,4	3,8	0
Siyasi Mes. ve Siyasal İlet.	0	11,7	2,5	1	4,3	0
Basın İşletmeciliği	0	0	4,4	0	4,3	0
İletişim Eğitimi	0	1,1	0	0,5	1,1	0
İletişim Bil.Arş.Yöntemleri	0	0,4	0	0	0,5	0
Radyo TV Çalışmaları	0	0,7	5,4	21,2	1,6	0
Toplam	100	100	100	100	100	100

Anabilim Dalı-Konu ilişkisi incelendiğinde verilerin olağan bir dağılım içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Öyle ki, Halkla İlişkiler ve Tanıtım ve Reklamcılık anabilim dallarında en çok % 29,2 ile kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler; % 25,6 ile de pazarlama iletişimi ve reklamcılık konularında tez yapıldığı; Gazetecilik anabilim dalında % 42,2 ile medya çalışmalarına odaklanıldığı; Basın Yayın anabilim dalında % 43,8 ile yine medya çalışmaları konusuna eğilindiği görülmektedir. Radyo Televizyon Sinema alanında ise % 39,9 ile sinema çalışmaları yapılmıştır. İletişim Bilimleri anabilim dalında yapılan çalışmalarda ise, konuların oranca birbirine yakın dağılım içinde olduğu görülmektedir.

2.5. Konu ve Yıl Dağılımına Göre Elde Edilen Veriler

Tablo 5. Konu ve Yıl Dağılımına Göre Elde Edilen Veriler

Konu/Yıl	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Toplam
İletişim Kuramları	6,9	13,8	6,9	10,3	13,8	10,3	6,9	10,3	6,9	3,4	10,3	100
Medya Çalışmaları	4,1	8,9	6,8	12,3	7,5	10,3	8,9	13,0	9,6	11,0	7,5	100
İletişim Hukuku	16,7	0	0	8,3	25,0	8,3	8,3	0	8,3	8,3	16,7	100
Fotoğrafçılık	0	0	0	12,5	0	0	37,5	12,5	0	25,0	12,5	100
Yeni İletişim Teknolojileri	1,4	3,5	4,2	4,2	9,2	10,6	9,9	9,9	12,7	21,8	12,7	100
Medya Okuryazarlığı	0	0	14,3	0	0	28,6	0	0	14,3	14,3	28,6	100
Toplumbilimsel Çalışmalar	1,9	5,7	15,1	15,1	9,4	7,5	18,9	13,2	3,8	5,7	3,8	100
Kişilerarası İletişim	9,1	9,1	9,1	0	9,1	0	9,1	18,2	0	36,4	0	100
Sinema Çalışmaları	3,6	7,1	9,8	5,4	8,0	5,4	16,1	16,1	10,7	11,6	6,2	100
Kurumsal İletişim ve Halkla İlişkiler	5,4	8,9	8,9	8,9	16,1	11,6	10,7	11,6	5,4	5,4	7,1	100
Pazarlama İletişimi ve Reklamcılık	2,8	3,7	8,4	11,2	14,0	7,5	10,3	7,5	17,8	12,1	4,7	100
Toplumsal Cinsiyet	4,2	0	4,2	16,7	4,2	12,5	4,2	25,0	16,7	12,5	0	100
Siyasi Meseleler ve Siyasal İletişim	4,2	10,4	6,2	2,1	12,5	10,4	10,4	8,3	4,2	22,9	8,3	100
Basın İşletmeciliği	5,9	5,9	11,8	5,9	17,6	17,6	5,9	5,9	0	5,9	17,6	100
İletişim Eğitimi	0	16,7	33,3	16,7	0	0	16,7	16,7	0	0	0	100
İltişBil.Araş Yöntemleri	0	50,0	0	0	0	0	0	50,	0	0	0	100
Radio TV Çalışmaları	1,7	13,6	8,5	1,7	8,5	3,4	15,3	11,9	11,9	13,6	10,2	100

Konu ve yıl dağılımına göre elde edilen veriler incelendiğinde; toplumsal cinsiyet, kişilerarası iletişim, medya okuryazarlığı ve yeni iletişim teknolojileri konularında yapılan çalışmaların yıllar içerisinde sayıca artış gösterdiği belirlenmiştir. Sosyal medya ile ilgili çalışmaların yeni iletişim teknolojileri, kadın konulu çalışmaların toplumsal cinsiyet başlıkları altında değerlendirilmesinin bunda payı bulunmaktadır. Medya okuryazarlığı ile ilgili çalışmaların artmasında ise, uygulanan devlet politikaları sonucunda bu konunun popülerleşmesi ve araştırmacılara yeni çalışma kapısı aralamasının katkısı bulunmaktadır. İletişim kuramları, medya çalışmaları, toplumbilimsel çalışmalar, sinema çalışmaları, kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler, pazarlama iletişimi ve reklamcılık, siyasi meseleler ve siyasal iletişim, basın işletmeciliği, radyo televizyon çalışmaları ise, her dönemde araştırmacılar tarafından çalışma konusu olarak tercih edilen alanlardır.

2.6. Veri Toplama ve Çözümleme Tekniği ve Yönteme Göre Elde Edilen Veriler

Tablo 6. Veri Toplama ve Çözümleme Tekniği ve Yönteme Göre Elde Edilen Veriler

Veri Top.Çöz Tek/Yöntem	Nicel	Nitel	Nicel+Nitel
Anket	75,2	0	0
Görüşme	1	9,8	0
Görsel Çöz.	0,3	7,8	1
Söylem Çöz.	0	16,7	0
Nitel İçerik Çöz.	0,7	4,5	0
Nicel İçerik Çöz.	19,3	0,4	0
Doküman Çöz.	1,3	11	0
Örnek Olay	0,7	4,5	0
Liter.Tar	0	9,2	0
Gözlem	0,3	0,6	0
Odak Grup	0	0,4	0
Alımlama Çöz.	0	1,2	0
Veri Mad.	0	0,2	0
Model Oluşt.	0	1,2	0
Karma Teknik	1,3	23,5	99
Film Çöz.	0	8,6	0
Haber Çerçev.	0	0,4	0
Toplam	100	100	100

Yapılan araştırmada, nicel yöntemin kullanıldığı çalışmaların % 75,2'sinde anket yapıldığı görülmüştür. Nitel yöntem ile yapılan çalışmaların ise, daha çok karma tekniklerle gerçekleştirildiği verisi elde edilmiştir. Bu noktada iletişim alanında araştırma yapan araştırmacılardan nicel yöntem kullananların tek bir veri toplama tekniğini –genellikle anketi– yeterli gördükleri; nitel yöntemi kullanacakların ise yapacakları yorumlamaların güvenilirliğini artırmak adına birkaç tekniği bir arada kullanarak verileri topladıkları ve çözümledikleri anlaşılmaktadır.

2.7. Konu ve Yöntem Dağılımına Göre Elde Edilen Veriler

Tablo 7. Konu ve Yöntem Dağılımına Göre Elde Edilen Veriler

Konu/Yöntem	Nicel	Nitel	Nicel+Nitel
İletişim Kuramları	2,6	3,3	5,1
Medya Çalışmaları	8,2	20	23,2
İletişim Hukuku	1	1,6	1
Fotoğrafçılık	0	1,4	1
Yeni İletişim Teknolojileri	22,5	10	24,2
Medya Okuryazarlığı	0	1,4	0
Toplumbilimsel Çalışmalar	3,6	8	3
Kişilerarası İletişim	1,6	0,8	2
Sinema Çalışmaları	1,3	21,2	4
Kurumsal İletişim ve Halkla İlişkiler	25,8	5,7	5,1
Pazarlama İletişimi ve Reklamcılık	21,2	6,1	12,1
Toplumsal Cinsiyet	1,3	3,9	1
Siyasi Meseleler ve Siyasal İletişim	6,2	4,7	6,1
Basın İşletmeciliği	1,6	2,2	1
İletişim Eğitimi	0,7	0,4	2
İltiş.Bil.Arş Yöntemleri	0,3	0	1

 Radyo TV Çalışmaları	2	9,2	8,1
Toplam	100	100	100

Araştırma sonuçlarına göre, nicel araştırmaların en çok % 25,8 oranla kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler uygulamaları konusunda yapılan çalışmalarda kullanıldığı belirlenmiştir. Bu oranı % 22,5 ile yeni iletişim teknolojileri, % 21,2 ile de pazarlama iletişimi ve reklamcılık takip etmiştir. Nicel araştırmaların daha çok halkla ilişkiler ve kurumsal iletişim, pazarlama iletişimi, reklamcılık alanlarında kullanılmalarının nedeni, bu alanlarda yapılan çalışmaların daha çok insan merkezli olması ve herhangi bir ürün ya da hizmetin kullanım alışkanlıklarının belirlenmesine duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmasıdır. Nicel araştırmaların genellenebilir sonuçlar ortaya koyması, bu ihtiyacın bilimsel olarak tatmin edilmesinde önemlidir. Tablo 8’de de görüldüğü üzere, gerek % 67 ile kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler uygulamalarında, gerekse % 48,6 ile pazarlama iletişimi ve reklamcılık alanlarında veri toplama tekniği olarak daha çok anketin tercih edildiği göze çarpmaktadır. Anket özellikle ampirik araştırmalarda gözlenebilen ya da gözlenemeyen davranışların standartlaştırılması ve bilimsel olarak kullanılabilir duruma getirilmesi konusunda yardımcı bir tekniktir ve hedef kitlenin alışkanlıklarının, tartışmalı konulardaki düşüncelerinin, ihtiyaç ve beklentilerinin ölçülmesinde önemlidir. Bu bakımdan örgütsel verimliliğin, stresin, davranışın; kurumlardaki ast üst ilişkilerinin; kriz, itibar, etkinlik, sponsorluk, sosyal sorumluluk yönetimindeki insan faktörünün değerinin; tüketici davranışının değerlendirilmesinin önemli olduğu halkla ilişkiler, pazarlama iletişimi, reklamcılık alanlarında anketin kullanılması olağandır.

Yukarıdaki tabloda nitel yöntemin ise daha çok sinema çalışmalarında ve medya çalışmalarında benimsendiği görülmektedir. % 21,2 oranı ile sinema çalışmalarında kullanılan nitel yöntem, bu alandaki çalışmaların doğası gereği genellikle görsel çözümlene ve söylem çözümlenmesi ile gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Tablo 8’de yer alan verilerde sinema çalışmalarının oranca görsel çözümlene ve söylem çözümlenmesi ile gerçekleştirildiği, en çok da % 33 ile görsel ve söylem çözümlene dışında kalan; senaryo, mizansen, psikanalistlik, durumsal çözümlenmeleri içeren film çözümlenmeleri ile yapıldığı görülmektedir.

2.8. Konu ve Veri Toplama ve Çözümleme Tekniğine Göre Elde Edilen Veriler**Tablo 8. Konu ve Veri Toplama ve Çözümleme Tekniğine Göre Elde Edilen Veriler**

Konu/ Veri Top. Çöz. Tek.	Anket	Görüşme	Görsel Çöz.	Söylen Çöz.	Nitel İçerik Çöz.	Nicel İçerik Çöz.	Doküman Çöz.	Örnek Olay	Lit. Tar.	Gözlem	Odak Grup	Ahımlama Çöz.	Veri Mad.	Model Oluş.	Karma Teknik.	Film Çöz.	Haber Çerç.	Top.
İletişim Kuramları	6,9	0	0	13,8	0	20,7	3,4	0	17,2	0	0	3,4	0	3,4	31,0	0	0	100
Medya Çalışmaları	4,1	4,8	0	21,2	4,1	13,0	15,8	0,7	4,1	0,7	0	0	0	0	30,8	0	0,7	100
İletişim Hukuku	25,0	8,3	0	8,3	0	0	8,3	8,3	16,7	0	0	0	0	0	25,0	0	0	100
Fotoğrafçılık	0	12,5	37,5	0	0	0	0	0	25,0	0	0	0	0	0	25,0	0	0	100
Yeni İletişim Teknolojileri	37,3	6,3	0,7	2,8	0,7	8,5	3,5	2,8	4,2	0,7	0	1,4	0	0,7	30,3	0	0	100
Medya Okuryazarlığı	0	28,6	0	0	28,6	0	0	14,3	14,3	0	0	0	0	0	14,3	0	0	100
Toplumbilimsel Çalışmalar	15,1	11,3	1,9	11,3	7,5	1,9	13,2	1,9	11,3	0	0	0	0	0	24,5	0	0	100
Kişilerarası İletişim	45,5	9,1	0	0	0	0	0	0	9,1	0	9,1	0	0	0	27,3	0	0	100
Sinema Çalışmaları	1,8	2,7	7,1	10,7	2,7	1,8	4,5	4,5	7,1	0	0	0	0	0	22,3	33,9	0	100
Kurumsal İletişim ve Halkla İlişkiler	67,0	7,1	0	1,8	0	1,8	4,5	2,7	0,9	0,9	0	0	0	1,8	11,6	0	0	100
Pazarlama İletişimi ve Reklamcılık	48,6	5,6	14,0	0	0,9	8,4	0	2,8	0	0	0	0	0,9	1,9	16,8	0	0	100
Toplumsal Cinsiyet	8,3	4,2	12,5	25,0	12,5	8,3	4,2	0	0	0	0	0	0	0	16,7	8,3	0	100
Siyasi Meseleler ve Siyasal İletişim	29,2	2,1	10,4	18,8	4,2	10,4	0	2,1	2,1	0	0	0	0	0	20,8	0	0	100
Basın İşletmeciliği	17,6	17,6	0	0	0	0	29,4	5,9	0	0	0	0	0	0	29,4	0	0	100
İletişim Eğitimi	16,7	0	16,7	16,7	0	16,7	0	16,7	0	0	0	0	0	0	16,7	0	0	100
İltiş.Bil.Arş. Yöntemleri	50,0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50,0	0	0	100
Radio TV Çalışmaları	5,1	3,4	5,1	10,2	3,4	3,4	8,5	3,4	10,2	1,7	1,7	3,4	0	0	35,6	3,4	1,7	100

Tablo 8’de kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler uygulamaları, pazarlama iletişimi ve reklamcılık, yeni iletişim teknolojileri alanlarında daha çok anketin; sinema çalışmaları alanında ise, film çözümlemeleri, söylem çözümlemesi ve görsel çözümlemenin tercih edilmesinin dışında dikkati; iletişim araştırmaları konusunda yapılan tezlerin büyük bir çoğunluğunun karma teknikler kullanılarak çözümlenmesi çekmektedir. İletişim kuramları, medya çalışmaları, toplumbilimsel çalışmalar, basın işletmeciliği, iletişim eğitimi, iletişim bilimlerinde araştırma yöntemleri, radyo televizyon çalışmalarında karma teknikler diğer veri toplama ve çözümleme tekniklerine göre daha çok kullanılmıştır. Buna neden olarak iletişim alanının sosyal bilimlere tabi olması, insan ve toplum merkezli çalışmaların güvenilirliğinin artırılmasında, çok boyutlu veri toplama tekniklerine duyulan ihtiyaç gösterilebilir.

2.9. Üniversite ve Yöntem Dağılımına İlişkin Elde Edilen Veriler

Tablo 9. Üniversite ve Yöntem Dağılımına İlişkin Elde Edilen Veriler

Üniversite/Yöntem	Nicel	Nitel	Nicel-Nitel	Toplam
Anadolu	28,4	40,3	31,3	100
Akdeniz	11,8	76,5	11,8	100
Ankara	6,2	85,6	8,2	100
Ege	31,5	54,6	13,8	100
Erciyes	30,8	53,8	15,4	100
Gazi	20,0	73,3	6,7	100
İstanbul Bilgi	0	100	0	100
İstanbul Ticaret	0	0	100	100
İstanbul	31,6	58,6	9,9	100
Kocaeli	57,1	42,9	0	100
Maltepe	26,1	60,9	13,0	100
Marmara	38,4	52,9	8,6	100
Selçuk	78,0	17,1	4,9	100
Yeditepe	60,0	40,0	0	100

Araştırma sonuçlarına göre; Anadolu, Akdeniz, Ankara, Ege, Erciyes, Gazi, İstanbul Bilgi, İstanbul, Maltepe, Marmara üniversitelerinde iletişim araştırmaları alanında yapılan doktora tezlerinde daha çok nitel yöntem benimsenmektedir. % 85,6 ile Ankara, % 76,5 ile Akdeniz ve % 73,3 ile de Gazi üniversitelerinde yapılan doktora tezlerinin büyük bir çoğunluğunun nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Kocaeli, Selçuk ve Yeditepe üniversitelerinde ise, daha çok nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Özellikle Selçuk Üniversitesi’nde doktora yapan araştırmacılar, % 78 gibi oranla nicel yöntemi doktora tezlerinde kullanmıştır. İstanbul Ticaret ve İstanbul Bilgi üniversitelerinde yapılan birer doktora tezinin ise nitel ve nicel araştırma yöntemi bir arada kullanılarak ya da yalnızca nitel araştırma yöntemi benimsenerek yapıldığı görülmüştür.

2.10.Konu ve Üniversite Dağılımına Göre Elde Edilen Veriler

Tablo 10. Konu ve Üniversite Dağılımına Göre Elde Edilen Veriler

Konu/ Üniversite	Anadolu	Akdeniz	Ankara	Ege	Erciyes	Gazi	İst. .Bilgi	İst. Ticaret	İstanbul	Kocaeli	Maltepe	Marмара	Selçuk	Yeditepe
Anket	23,9	5,9	2,1	23,8	30,8	11,1	0	0	17,8	28,6	21,7	32,5	62,2	60
Görüşme	11,9	11,8	10,3	3,8	15,4	4,4	0	0	5,3	0	0	5,1	1,2	0
Görsel Çöz.	0	0	4,1	7,7	0	2,2	0	0	7,2	0	4,3	4,3	2,4	0
Söylem Çöz.	1,5	17,6	21,6	10,8	0	26,7	10	0	3,9	0	13	7,1	2,4	20
Nitel İçerik Çöz.	1,5	5,9	1	4,6	15,4	13,7	0	0	2	0	4,3	1,2	0	0
Nicel İçerik Çöz.	6	0	4,1	5,4	0	6,7	0	0	9,9	28,6	4,3	4,7	15,9	0
Doküman Çöz.	4,5	5,9	13,4	0,8	7,7	8,9	0	0	8,6	0	0	7,1	4,9	0
Örnek Olay	1,5	5,9	0	3,8	0	0	0	0	2,6	0	0	4,7	1,2	0
Liter.Tar	0	0	7,2	2,3	0	0	0	0	9,9	0	4,3	7,5	0	0
Gözlem	0	0	0	0	0	0	0	0	1,3	0	0	0,4	1,2	0
Odak Grup	1,5	0	0	0	0	0	0	0	0,7	0	0	0	0	0
Alımlama Çöz.	0	0	0	0	0	0	0	0	1,3	14,3	8,7	0,4	0	0
Veri Mad.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,4	0	0
Model Oluşt.	0	0	0	0	0	0	0	0	0,7	14,3	8,7	0,8	0	0
Karma Teknik	41,8	47,1	24,7	23,6	30,8	17,8	0	10	27	14,3	26,1	22,7	8,5	0
Film Çöz.	6	0	10,3	12,3	0	8,9	0	0	2	0	4,3	1,2	0	20
Haber Çerçev.	0	0	1	0,8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	100	100	100	100	100	100	10	10	100	100	100	100	10	10

Yapılan araştırmada, Tablo 9’da nitel yöntemi en fazla tercih ettiği belirlenen Ankara Üniversitesi’nde veri toplama ve çözümlene tekniği olarak % 24,7 ile karma teknikler ilk sırada yer alırken, % 21,6 ile söylem çözümlenmesi ikinci sırada bulunmaktadır. Akdeniz Üniversitesi’nde yapılan doktora tezleri üzerinde yapılan incelemede de % 47,1 ile yine karma tekniklerin ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

Araştırmada, daha çok nicel yöntemin tercih edildiği Selçuk Üniversitesi’nde veri toplama ve çözümlene tekniği olarak % 62,2 oran ile anketin, Kocaeli Üniversitesi’nde % 28,6’şar oran ile anket ve nicel içerik çözümlenmesinin, Yeditepe Üniversitesi’nde de % 60 ile yine anketin kullanıldığı tespit edilmiştir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bilimsel bilgi üretme sürecindeki araştırmalar içerisinde doktora tezleri bilimsel bilgi birikiminin oluşumunda ve araştırmacının belirli bir olgunluk seviyesine erişmesinde önemli bir yere sahiptir. Öyle ki, özellikle sosyal bilimler ve ilgili bilim dallarında üzerinde çalışılan

konu kadar olgular ya da değişkenler ve bunlar arasındaki ilişkinin analiz edilmesi, yorumlanması ve temel sonuçlara ulaşılmasında araştırmacının yöntemi de araştırmacının geçerliliği-güvenilirliği ve dolayısıyla sıhhati açısından belirleyici niteliktedir. Bu bağlamda, yapılan araştırmalarda/tezlerde konuların çalışılma oranları, yıllara ve üniversitelere göre dağılımı doktora tezlerine ilişkin gidişatın tespit edilmesi açısından önemli göstergelerdir. Nitekim bu göstergeler mevcut durumun tespitine ve mevcut eğilimleri belirlemeye imkân sağladığı gibi, gelecekteki çalışmaların gidişatına da yön verecek olması nedeniyle ayrıca önemli ve gereklidir. Buradan yola çıkarak Türkiye’de sosyal bilimler alanında yer alan iletişim çalışmalarına dair doktora tezleri, 2006-2016 yılları ile sınırlandırılıp detaylı olarak incelenerek bir takım bulgulara ulaşılmıştır.

Öncelikle çalışmada üniversite, ana bilim dalı, yıl, yöntem ve konu analizi yapıldığında mevcut süre zarfında en yüksek oranda Marmara Üniversitesi’nde doktora tezi yayımlandığı görülmektedir. Elbette ki, bu bulguda tarihsel başlangıç ve mevcut ana bilim dallarının sayıca çeşitliliğinin etkili olduğu düşünülmektedir. Zira, Marmara Üniversitesi’ni İstanbul ve Ege üniversitesinin takip etmesi de benzer çıkarımda bulunulmasını desteklemektedir. Anabilim dalları bazında bakıldığında, en yüksek oranın Halkla İlişkiler ve Tanıtım ve Reklamcılık anabilim dallarında olduğu görülmektedir. Özellikle hemen hemen her üniversitede bulunan bu ana bilim dalı dolayısıyla daha çok doktora tezi yayımlanmasına olanak sağlamıştır. Hazırlanan doktora tezleri içerisinde daha çok nitel yöntemlere yer verilmiştir. Öyle ki sosyal bilimlerin önemli bir alanını oluşturan iletişim çalışmaları ve içerisinde yer alan bilim dalları düşünüldüğünde insan ve iletişim odaklı çalışmalarda, nitel yöntemlerin daha çok tercih edilmesi beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilmektedir. Kullanılan veri toplama çözümlene tekniğinde, en yüksek oranda anketin kullanıldığı ve bu oranı karma tekniklerin takip ettiği görülmektedir.

Yıllar itibariyle bir değerlendirme yapıldığında, tamamlanan doktora tezlerinde en yüksek orana 2015 yılında ulaşıldığı gözlenmiştir. 2015 yılını sırasıyla 2013 ve 2012 yılları takip etmiştir. Elbette ki yıllar itibariyle süregelen bir artış olduğu görülmekle birlikte; 2011, 2014 ve 2016 yıllarında nispeten bir düşüş olduğu da görülmektedir. Yapılan araştırmada doktora tezlerinde çalışılan konulara göre eğilim düzeyleri de incelenmiştir. Nitekim iletişim çalışmaları geniş bir yelpaze içerisinde değerlendirildiğinde hangi konuların daha yüksek oranda çalışılmaya değer bulunduğu ve hangi konularda/alanlarda boşluk olduğunu tespit etmek bu noktada önem taşımaktadır. Araştırma sonuçlarına göre sırasıyla medya çalışmaları, iletişim teknolojileri, kurumsal iletişim-halkla ilişkiler, sinema çalışmaları ve pazarlama iletişimi-reklamcılık üzerine konu başlıklarının yoğunlaştığı görülmüştür. İletişim bilimlerinde araştırma yöntemleri, iletişim eğitimi, medya okuryazarlığı, fotoğrafçılık, kişilerarası iletişim, iletişim hukuku, basın işletmeciliği, toplumsal cinsiyet, iletişim kuramları gibi konular nispeten daha düşük oranda izlenmiştir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, bu bilgiden yola çıkarak mevcut alanlardaki eksiklikleri gidermek adına konu tespitinde bulunmak mümkündür. Yapılan incelemede görüldüğü üzere iletişim hukuku ile ilgili Halkla İlişkiler ve Tanıtım ve Reklamcılık, İletişim Bilimleri, Radyo Televizyon Sinema anabilim dallarında; toplumsal cinsiyet ile ilgili Basın Yayın, Halkla İlişkiler ve Tanıtım ve Reklamcılık anabilim dallarında; toplum bilimsel çalışmalarla ilgili Basın Yayın Anabilim Dalı’nda; iletişim kuramları ile ilgili Halkla İlişkiler ve Tanıtım ve Reklamcılık Anabilim Dalı’nda; iletişim eğitimi ile ilgili Halkla İlişkiler ve Tanıtım ve Reklamcılık, İletişim Bilimleri, Radyo Televizyon Sinema, Basın Yayın anabilim dallarında; iletişim bilimlerinde araştırma yöntemleri ile ilgili ise yine Halkla İlişkiler ve Tanıtım ve Reklamcılık, İletişim Bilimleri, Radyo Televizyon Sinema, Basın Yayın anabilim dallarında ya nadiren çalışma yapılmış ya da hiç yapılmamıştır. Bu anabilim dallarında öğrenim gören doktora öğrencileri;

ilgi alanları, yeterlilikleri ve aldıkları eğitim de göz önünde bulundurularak bu konulara yönlendirilebilir.

Çapraz tablolardan elde edilen ve değişkenleri karşılaştırma olanağı sağlayan analiz sonuçlarından da önemli bulgular edinilmiştir. İlk olarak, hangi üniversitelerde hangi konulara daha yoğun yönelim olduğuna ilişkin bulgularda; medya çalışmaları konusunda Ankara, Erciyes, Gazi, İstanbul; yeni iletişim teknolojilerinde Anadolu ve Marmara; kurumsal iletişim ve halka ilişkiler çalışmalarında Akdeniz ve Selçuk; pazarlama iletişimi ve reklamcılık çalışmalarında Ege, Maltepe ve Yeditepe üniversitelerinde nispeten yüksek oranların olduğu görülmüştür. Bu bilgi, üniversitelerin belli konularda belli uzmanlık ve olgunluk seviyesinde olduğunu ve söz konusu üniversitelerdeki araştırmacıların ve danışmanların bu konulara daha çok ilgi duyduğunu desteklemektedir. İkinci olarak Halkla İlişkiler ve Tanıtım ve Reklamcılık anabilim dallarında kurumsal iletişim-halkla ilişkiler ve pazarlama iletişimi-reklamcılık; Gazetecilik ana bilim dalında medya çalışmaları; Radyo Televizyon Sinema anabilim dalında sinema çalışmalarında yoğunlaşılması, beklenen bir sonuç olmuştur. Bu durum ana bilim dalı-konu ekseninde ilgi ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Üçüncü olarak konu-yıl dağılımında dengeli bir dağılım ilişkisi gözlenmiş olmakla birlikte; yeni iletişim teknolojileri, sosyal medya, medya okuryazarlığı, toplumsal cinsiyet ve kişilerarası iletişim çalışmalarına görece artan bir ilgi olduğu görülmektedir. Nitekim bu durum, güncel gelişmeler ve literatüre yeni kazandırılan kavramların-uygulamaların bir sonucu olarak değerlendirilebilmektedir. Dördüncü olarak yöntem-veri toplama çözümlene tekniği ilişkisinde olağan bir sonuç olarak nicel yöntemlerde ankete, nitel yöntemlerde ise karma tekniklere başvurulduğu tespit edilmiştir. Beşinci kıyaslamalı ilişkide nicel araştırmaların daha çok kurumsal iletişim-halkla ilişkiler, pazarlama iletişimi-reklamcılık ve yeni iletişim teknolojileri ile ilgili çalışmalarda; nitel araştırmaların ise sinema ve medya çalışmalarında kullanıldığı görülmüştür. Bu durum çalışma konularının doğasının böyle bir sonuca daha çok imkân ve elveriş tanıdığı ile ilişkilendirilebilmektedir. Altıncı sırada değerlendirilen ilişki kapsamında, beşinci başlıkta edinilen bilgileri teyit eden sonuçlara ulaşılmıştır. Öyle ki kurumsal iletişim-halkla ilişkiler, pazarlama iletişimi-reklamcılık ve yeni iletişim teknolojileri ile ilgili çalışmalarda anketin; sinema çalışmalarında film, söylem ve görsel çözümlene tekniklerinin; iletişim bilimlerinde ise karma tekniklerin tercih edildiği görülmektedir. Yedinci ilişki bağında; Anadolu, Akdeniz, Ankara, Ege, Erciyes, İstanbul Bilgi, İstanbul, Marmara ve Maltepe üniversitelerinde nitel yöntemlerin; Kocaeli, Selçuk, Yeditepe üniversitelerinde ise nicel yöntemlerin tercih edildiği görülmektedir. Bu durum ilgili ana bilim dallarının ve çalışılan konuların gerektirdiği bir sonuç olarak da değerlendirilebilmektedir. Son olarak ise veri toplama çözümlene tekniği-üniversite ilişkisinde Ankara ve Akdeniz üniversitelerinde karma tekniklerin; Selçuk ve Yeditepe üniversitelerinde ise anketin belirginlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Bu bilgilerden yola çıkıldığında diğer temel bilimlerden farklı olarak sosyal bilimlerin doğası gereği çeşitliliğin getirdiği imkânlarla standartlara bağlılık düzeyinin nispeten düşük olması ve özellikle iletişim çalışmalarının geniş mozaiki içerisinde barındırması çok faktörlü değişkenlerin kullanımını ortaya çıkarmaktadır. Ülkemizde bilimin ilerlemesi ve katma değer yaratması açısından doktora tezlerindeki mevcut durumun tespiti ve gelecek çalışmalarda araştırmacılara yol göstermesi adına genel durumun krokisinin çıkarılmasının bu çalışmaya değer yaratacağı düşünülmüştür. Parça bütün ilişkisinde bütünü görebilmenin sorun ve fırsatları tespit edebilmede sağlayacağı katkı, iletişim çalışmalarının nitelik ve kalitesini arttıracaktır.

KAYNAKÇA

- Ateş, E.K. (2016). Bir bilim dalı olarak iletişim bilimleri alanının türkiye'deki, konusal kapsam analizi. *Journal of Academic Social Sciences*, 51, 217-228.
- Aziz, A. (2005). Dünyada ve Türkiye'de iletişim araştırmaları. *Türkiye'de İletişim Araştırmaları Sempozyumu (20 Ekim 2005)*, (1-19). Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Cooper, R., Potter W. J. & Dupagne, M. (1993). A status report on methods used in mass communication research. *Journalism and Mass Communication Educator*, 48(4), 54-61.
- Donsbach, W. (2005). The identity of communication research. *Journal of Communication*, 56 (3), 437-448.
- Patton, M.Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. California: Sage Publication.
- Sarı, E. & Kanlı, T. (2005). İletişim alanında lisansüstü çalışmalar: Bir sınıflama ve yorumlama denemesi. *Türkiye'de İletişim Araştırmaları Sempozyumu (20 Ekim 2005)*. Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Teddlie, C. & Tashakkori, A. (2011). Mixed methods research contemporary issues in an emerging field. K. N. Denzin-Y. S.Lincoln (Eds.). *Qualitative Research içinde* (285-299). California: Sage Publication.
- Tokgöz, O. (2006). Türkiye'de iletişim araştırmalarında iletişim eğitiminin rolü ve önemi. *Küresel İletişim Dergisi*, 1, 1-12.
- Tokgöz, O. (2000). Türkiye'de iletişim araştırmaları nereden nereye. *Kültür ve İletişim*, 3 (2), 12-30.
- Tokgöz, O. (2014). Türkiye'de iletişim araştırmaları içinde 1970'li yıllarda ankara üniversitesi siyasal bilgiler fakültesinde yapılan iletişim konusundaki doktora tezlerinin rolü ve konumu. *İlef Dergisi*, 1, 115-142.
- Trumbo, C. W. (2004). Research methods in mass communication research: A census of eighth journals 1990-2000. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 81 (2), 417-436.